

ZDIS ob 40.letnici ZDIS

**DELOVNI INVALIDI – VIDNI
USTVARJALCI ENAKIH
MOŽNOSTI**

Ljubljana, januar 2009

Kolofon

KAZALO

1. Predgovor urednikov (1 list)
2. Predgovor dr. Türk (1 list)
3. Predgovor ma. Cveto Uršič (1 list)
4. Predgovor Novak (1 list)

Spreminjanje vrednotenja družbenega položaja invalidov skozi čas

1. Odnos družbe do invalidov skozi čas
2. Oblike samoorganizirane pomoči za delavstvo
3. Oblike organiziranosti civilne družbe

Zametki organiziranosti Zveze delovnih invalidov Slovenije

1. Terminologija
2. Družbeni pogoji in klima za ustanovitev .... (pogovor s takratnim sekretarjem Stalne Konference, Ivanom Vivodom)
3. Začetki organiziranja do ustanovitve Zveze društev telesnih invalidov Slovenije

Zveza društev telesnih invalidov Slovenije

1. Prvi mandat (Jež, Škraba)
2. Drugi mandat (Lavrič)

Zveza društev invalidov Slovenije

Pavli, Japelj, Medved, Vidmar

Zveza delovnih invalidov Slovenije

Kroflič, Krajnc, Krajnc, Novak

Prispevki članov ZDIS k zgodovini ZDIS

Vreš, Pišek, Haas, Černe

Govori oblastnikov, politikov, strokovnjakov

Govori ob obletnicah

Tiskovna sporočila

Resolucije FIMITIC

Bibliografija ZDIS in DI

**SPREMINJANJE
VREDNOTENJA
DRUŽBENEGA POLOŽAJA
INVALIDOV SKOZI ČAS**

---

1. ODNOS DRUŽBE DO INVALIDOV SKOZI ČAS

V zborniku 'Za 14. člen – od ideje do ustavnega zakona' je tedanji predsednik državnega zbora France Cukjati¹ strnil odnos družbe do invalidov skozi časovna razdobja takole:

(1) invalidi so sprva nepotrebno družbeno breme brez pravic, (2) bolni, stari in invalidni dobijo pravico do usmiljenja in (3) šele po več stoletjih pridobijo pravico do dostojanstva in enakih možnostih. Počasi se je v družbi spreminjal tudi vrednostni svet, ko invalidi pridobivajo častno mesto v njem kot obogatitev družbe ter pravico do pravičnosti in pravico samostojnega odločanja. Ta strnjen prikaz bom v nadaljevanju dopolnil s povzetimi konkretnimi zgledi odnosa družb do invalidov v posameznih zgodovinskih obdobjih, kot ga odlično prikazal Alexander Mayer².

INVALIDI V PRAZGODOVINSKEM ČASU (45.000 - 20.000 PRED KRISTUSOM)

Mayer ugotavlja, da znani zgodovinski viri sicer omogočajo bolj ali manj pomanjkljivo splošno približno sliko odnosa 'primitivnih družb' do invalidov, so pa za prikaz odnosa presenetljivo poučni posamezni odkriti primeri. Tako so odkrili v izkopanem grobu v severovzhodnem delu Iraka približno 45.000 let starega neandertalca, starega 30-40 let, ki je imel poškodovano levo oko, paralizo desne podlakti in desne roke ter omejeno zmožnost hoje. Ni verjetno, da je s takimi poškodbami lahko še kaj prispeval k skupnosti za svoje preživetje. Vendar je očitno preživel kar nekaj let, torej je morala očitno zanj skrbeti skupina. Tako skrb dokazujejo še mnoge druge najdbe v zahodni in srednji Evropi. Na Krimu so našli otroka 'vodenoglavca', ki je bil verjetno duševno prizadet, a so ga 'primitivni' neandertalci pietetno pokopali - starši in skupnost ga niso zavrgli!

Tudi za mlajši paleolitik navaja avtor podobne primere kot je 25.000 let stara naselbina iz kamene dobe na južnem Moravskem. Tam so našli štirideset letno žensko z močno obrazno anomalijo. Iz pozicije najdbe okostja v grobišču so raziskovalci skleпали, da je kljub spačenosti imela v skupnosti vpliven položaj. Mnoge najdbe iz kamene dobe dokazujejo, da invalidi v plemenskih skupnostih niso bili obsojeni na smrt. Zdi se, da so za invalide v skupnosti posebej skrbeli, na kar se da sklepati iz njihovega lege v grobovih.

Očitno je, da so imeli bolni, poškodovani ali invalidni otroci in mladi možnost preživetja, če so lahko dosegali starost. Dejstvo je, da so lahko preživeli v času lova na mamute v tundrah le, če jim je skupina nudila potrebno skrb in nego. Avtor se zaveda, da iz takih primerov ni mogoča posplošitev, da so v tem času z invalidi praviloma tako postopali v lovski skupnosti v srednjem in mlajšem paleolitu. Prepričan pa je o solidarnosti do članov skupnosti, ki so potrebovali pomoč, kar potrjuje tudi Ludwig Reisch, znani raziskovalec prazgodovine in mlajšega neolitika. V svojih raziskavah namreč navaja: »Zelo je razširjena predstava o tem, da šibki, bolni in invalidni niso imeli možnosti preživeti v surovih pogojih dnevnega težkega boja za preživetje v običajnem življenju prazgodovinskih ljudstev, vendar najdeni primeri njihovega preživetja s tako predstavo niso združljivi!«

INVALIDI NA ZAČETKU ZGODOVINE

Mayer v svojem pregledu ugotavlja, da stari teksti pričajo o tem, da so lažje invalide, gluhe in slepe celo zaposlovali v državnih uradih in templjih. Danes bi temu rekli, da so bili invalidi integrirani v družbo in so lahko dosegli celo višje upravne položaje v templjih. Na načelno enako obravnavanje invalidov je avtor sklepal iz podatkov o dodeljevanju žita, ki so ga invalidni posamezniki dobivali v enakih količinah kot drugi. Ni pa dokazov o tem, kako so obravnavali težke invalide in duševno motene osebe. Kot zanimivost avtor navaja, da mitologije teh zgodnjih kultur navajajo invalidnost v kontekstu vloge v družbi. Tako se je očitno že v zgodnji zgodovini uveljavila za slepe vloga muzikantov, za hrome zlatarska dejavnost. Invalidnosti v tistem času v družbi še niso obravnavali kot kazen bogov, temveč so jo priznavali kot izraz volje bogov.

INVALIDI V STAREM EGIPTU

Pri raziskovanju odnosa do invalidov v starem Egiptu Mayer navaja, da so približno v 12 ali 11 stoletju pred Kristusom nastale tako imenovane modrosti 'Amenemope', (Instruction of Amenemope)³ kot osnova staroegipčanske etike, ki je učila med drugim: »Ne smeš se slepim in ne norčuj se iz pritlikavca! Ne otežuj počutja ohromelega. Ne norčuj se iz moškega, ki je v rokah bogov (duševno prizadet, opomba M. Kroflič).« Avtor sicer ugotavlja, da tekst kaže tudi na norčevanje iz invalidov, da pa tega moralne avtoritete niso odobravale. V starem Egiptu so smatrali za razlog nastanka invalidnosti voljo boga, zato človek invalidnosti ni smel zasramovati. Po staroegipčanskem verovanju je bila invalidnost 'zemeljska' epizoda glede na večnost, saj naj bi bila invalidom po njihovi smrti njihova invalidnost odvzeta.

Izkopanine in slike iz starega Egipta kažejo, da so pritlikavci imeli na dvoru kar imenitno kariero, slepi so nastopali na praznovanjih in kulturnih obredih kot pevci, glasbeniki - kar se je ohranilo v mnogih kulturah še tisočletja pozneje. Tudi gibalno ovirani so ovekovečeni na slikah. Vendar Mayer opozarja, da je težko celovito oceniti odnos do invalidov v starem Egiptu, saj gre za veliko časovno obdobje. Najdeni viri so skromni, pa še ti so le iz kraljevskega okolja in zato niso reprezentativni. V stroki še vedno velja značilna

splošno sprejeta predstava, da invalidom v zgodnjih kulturah niso priznavali posebnih možnosti in mesta v družbi.

INVALIDI V ANTIČNI GRŠKI DRUŽBI

Iz grške zgodovine poznamo podatek, da je bil grški bog Hephaistos hrom in da naj bi ga bila njegova mati Hera vrgla z Olimpa, ker je hromost morda hotela prikriti pred drugimi bogovi. Hephaistos se je naučil kovaštva in postal na Olimpu koristen bog. Vendar je kljub koristnosti ostal kot zaznamovan bog zaradi svoje invalidnosti in s tem na Olimpu v podrejeni vlogi.

V grški mitologiji je znan kot bog tudi invalid, ki je bil sicer mož poželjive boginje Afrodite. Zdi se, da je bil vključen v olimpijsko družčino bogov predvsem zaradi Afrodite. Avtor ugotavlja, da se je tudi kot bog vedno zavedal svoje neenakosti z drugimi bogovi, na kar avtor sklepa iz mitologije, ki priča o zakonolomstvu njegove žene.

Na poseben odnos družbe do invalidov pa kaže npr. izpostavljanje novorojenčkov vremenu, kar sicer ni bila samo značilnost grške družbe. Znano pa je, da so izpostavljali sčasoma le invalidne novorojenčke. Zakoni tega - razen v Šparti – niso urejali. V antični Grčiji so izpostavljali le novorojenčke s telesno invalidnostjo, a ne pa tudi tiste z znaki duševnih motenj.

V antični Grčiji je bil invalidom praviloma uradniški položaj in z njim povezano dostojanstvo nedostopen. Vendar so iz zgodovine poznani mnogi duhovniki in kralji, ki so že ob nastopu uradovanja in vladanja bili invalidni, v primeru morebitnih duševnih motenj pa bili pod skrbništvom.

Zanimivo je dejstvo, da so v Atenah od srede 6. stoletja pred Kristusom priznavali vojnim invalidom rente in so kasneje to pravico razširili na vse invalidne državljane. In paradoks, antična družba invalidom ni omogočala izobraževanja. Tudi slovenski zgodovinarji navajajo, da so v času grških držav v Atenah vojnim invalidom omogočali eksistenco iz državnih stroškov in zanje skrbeli. Vojnim invalidom so zagotavljali celo posebne častne sedeže npr. na slovesnostih kot so bile olimpijske igre. Filip Makedonski in Aleksander Veliki sta bila tudi prva v zgodovini, ki sta določila posebne ustanove, ki so skrbele za vojne invalide.⁴

Da so bili invalidi že zelo zgodaj stigmatizirani, pa dokazujejo primeri t.i. kultnih uredb za vse tiste, ki so bili proglašeni za krivce (grešniki, grešni kozli? opomba M. Kroflič). Krivce so ob določenih prilikah preprosto izgnali iz občine. Za krivce so bili primerni prav grdi in invalidni, ki so jih potem za vedno izgnali. Tako kot v starem Egiptu so bili tudi v grški družbi invalidni izpostavljeni posmehu, norčevanju in roganju / bogatini so jih zlorabljali za svojo zabavo.

Več pozitivnega odnosa v antični grški družbi je do invalidov vnesel Hipokrat, ki je v svojem spisu »O sveti bolezni« epilepsijo obravnaval kot normalno bolezen, ne pa kot posledico vpliva demonov na človeka. Lahko ga štejemo za prvega, ki je nasprotoval stigmatizaciji najprej v prvi vrsti epileptikov, pozneje pa tudi vseh bolnih in invalidnih.

Zanj invalidnosti niso bile posledica ali znak krivde, niti niso vžgana znamenja po demonih. Vzroke invalidnostim je iskal v anatomiji in v funkcioniranju človekovega telesa.

Pa vendar velja za grško družbo, da tako njegovo spoznanje ni bilo razširjeno med večino v družbi - Grki so cenili v tedanjem kulturnem krogu lepe postave in zavračali nakaze in invalidnosti.

INVALIDI V RIMSKI DRUŽBI

Mayer v svoji knjigi izraža začudenje, da v rimskem cesarstvu ni bilo mogoče najti znakov družbene diskriminacije ljudi s hibami ali invalidnih ljudi. Kaže se neka protislovnost, čeprav je bila rimska družba do invalidov relativno tolerantna, so pa drugi strani lahko očetje v Rimu svoje invalidne novorojenčke in otroke izpostavljali vremenu ali jih celo umorili. Rimsko civilno pravo je taka ravnanja sicer omejevalo – vendar je bila pravica očeta do usmrtnice invalidnih dojenčkov odpravljena šele v četrtem stoletju po Kristusu. Na cesarskem dvoru ali v bogatih hišah so imeli invalidne sužnje za osebno zabavo. Tako kot v starem Egiptu, se tudi v Rimu invalidnost pojavlja v imenih (poimenovanja) zlasti svobodnjakov ali vodilnega sloja, niso pa tega prakticirali za sužnje! Poimenovanja zaradi invalidnosti so diskriminacijo invalidnih ljudi izključevala, tako Plutarh piše: Rimljani so »uvedli lepo navado, da slepota in druge telesne hibe niso bile sramota ali očitek, temveč so jo uporabljali kot lastno ime.« Ilustrativen je tudi primer cesarja Hadriana, ki je duševno bolnega atentatorja nase predal zdravnikom.

Iz poznih antičnih spisov je razvidno, da invalidi niso bili prepuščeni samim sebi, temveč so jim posvečali javno skrb. V že navedenem zborniku 'Vojni invalidi' navajajo slovenski zgodovinarji, da so v Rimskem imperiju npr. vojnim invalidom poleg odlikovanj, priznanj in posebnih časti zagotavljali tudi minimalno eksistenco. Invalidom so posvečali posebno pozornost ob razdeljevanju vojnega plena, bilo je določeno, da jim pripada večji in bogatejši delež (danes bi temu rekli: pozitivna diskriminacija; opomba M. Kroflič).⁵ Vendar ni mogoče iz navedenih primerov zaključiti, ali je bila javna skrb tudi za druge invalide splošno pravilo.

Na drugi strani pa poročila iz pozne antike pričajo tudi o negativnem odnosu do invalidov, bogataši so si radi privoščili neokusne in tudi okrutne šale z njimi. Nekaj časa je bilo celo moderno se prikazovati z invalidnimi sužnji - v Plutarhovem času (46-120 po Kristusu) so imeli celo posebne tržnice z invalidnimi sužnji. V Konstantinopolisu naj bi bili imeli že 330 let po Kristusu poseben dom za telesno prizadete otroke.

INVALIDI V SREDNJEM VEKU IN ZGODNJEM NOVEM VEKU

Invalidne ali bolne osebe so v srednjem veku in tudi še v zgodnjem novem veku bile manj vredne tako s pravnega kot medicinskega in tudi religioznega vidika, smatrali so jih za breme. Za srednjeveško mentaliteto je bilo nepojmljivo, da bi invalid lahko bil polnovreden. Edina izjema je bil hromi učenjak in menih Hermannus contractus (1013-

1054). Zanimivo je navedba slovenskih zgodovinarjev, da so skrb za invalide prevzemali samostani že času križarskih vojn, očitno je skrb veljala predvsem za ranjene in invalidne vojake – saj so odslužnim invalidnim vojakom podeljevali skromne pravice kot npr. pravico do beračenja ali pa skromne finančne odškodnine. ⁶je

V srednjem veku invalidnosti praviloma niso bili naklonjeni, niti niso zanje skrbeli. Invalidnost so celo pravno sankcionirali. Invalidi niso bili po božji podobi, iz njihovih hibe so sklepali, da so povezani s šepajočim satanom, imeli so jih za nevarne zaradi njihove invalidnosti.

V srednjem veku je prevladovalo prepričanje, da je vsak novorojenček, ki je odstopal o tedanje predstave o normalnosti, bil plen satanskih moči. Zato so imeli invalidni otroci, imenovani zmeneta, hudičevi podtaknjenci, manjše možnosti preživetja! Da bi odvrnili satansko obsedenost invalidnih otrok, je veljal nasvet: šibanje do krvi, stradanje, izpostavitve vremenskim razmeram ali uboj.

Presenetljivo, Mayer poroča, da naj bi bil Luter priporočal celo utopitev takih otrok, češ da je otroke položil v zibko sam satan, ki niso nič drugega kakor kos mesa brez duše, 'massa carnis'. Tudi odrasli invalidi naj bi bili obsedeni s hudičem, kar so dokazovali v takratnih čarovniških procesih - eksorcije in grmade! Gosposka in oblast sta 'norče' in invalide izganjala iz mest in vasi, najeli so prevoznike, ki so imeli nalogo odložiti jih kjerkoli drugje.

Ob izteku srednjega veka ter v začetku novega veka se že pojavlja sprememba: vse pogosteje so jih zapirali kar v ječe, norišnice in blaznice, ali pa v tako imenovane špitale. Srednjeveške predstave o invalidnosti so nastajale in črpale vsebine iz germansko-predkrščanskega, antično poganskega in krščansko judovskega pojmovanja invalidnosti. Na primer, srednjeveškim predstavam je bilo zelo blizu antično-pogansko pojmovanje, da je mogoče iz stanja telesa sklepati na karakter duše. Znani spisi iz 12. stoletja o fiziognomiki vsebujejo trditve, da se lahko iz človekovih telesnih znamenj neposredno sklepa na njegov značaj. V teh spisih so celo napotki, ki svarijo pred občevanjem (druženjem) z invalidnimi ljudmi. Tudi germansko-poganske predstave o invalidnosti tolmačijo telesne hibe kot dejavnike zmanjševanja vrednosti osebe, ki se jo da kvantificirati in ima tudi pravne posledice. Nesreče in bolezni z neznanim izvorom so si razlagali v tem kontekstu kot božjo sodbo. S tem se ujema judovsko-krščansko pojmovanje: po biblijskih virih so različne čudežne ozdravitve možne šele po odpuščanju grehov, kar obratno pomeni, da so grehi vzrok obolevanja. Slike ozdravitve hromih so bile vernikom srednjega veka splošno znane!

V javnosti so imele duševne invalidnosti posebno vlogo: ali so jih smatrali za 'neumneže' ali 'norče', ali pa za demone, ki se jih je treba bati, redkeje pa so jih smatrali za svetnike, ki jih je potrebno častiti.

V alpskih deželah so tako kot Paracelsus (1490-1541) mnogi zdravniki raziskovali slaboumnost še v 16. stoletju. Razlagali so si jo z duševno-duhovnimi vzroki, ali pa so iskali vzroke v obolenju telesa. Za razliko od drugih duševnih bolezni so idiotom še do 19. stoletja odrekli vsakršno duševno življenje.

ROJSTVO IDEJE O ENAKOSTI PRAVIC VSEH PREBIVALCEV

Zgodovinar Josip Mal v svoji knjigi ugotavlja, da so k spreminjanju dotlej veljavnih državnih uredb in življenja⁷ prispevali francoski in angleški misleci 17. in 18. stoletja. S svojimi spisi so rušili dotedaj veljavne družbene vrednote in začele so se uveljavljati vrednote kot so strpnost (verska), enakost pravic vseh prebivalcev (ukinitev predpravil gospode, posvetne in duhovne), znanost naj bodi prosta vseh spon in ozirov, uveljavila se je svoboda obrti in trgovine, kmetje so bili osvobojeni tlačanstva. Nastali so pogoji, da je postalo ljudstvo tudi soodgovorno pri vladarskih poslih (pri upravljanju države), dotedanji podložniki so postali državljani!

S francosko revolucijo se je uveljavilo meščanstvo, ki je doseglo uveljavitev ustave kot osnovnega zakona, po katerem naj se vlada ljudstvo. Napočil je čas sprejemanja postav in urejanja sodne ter upravne oblasti. V Franciji je po izvedbi revolucije postala prva in edina merodajna državna oblast Ustavodajna skupščina (konstituanta). Egalite, fraternite in liberte – enakost, bratsvo in svoboda so postale vrednote, v imenu katerih so ukinjali vse predpravice dotedanje duhovne in posvetne gospode.

Dr. Josip Mal ugotavlja, da se v Avstro-Ogrski monarhiji zaključuje doba graščinskega fevdalizma z letom 1848, ki velja za prelomno. Državni oblastniki so sicer sodelovanje izobraženega meščanstva pri upravljanju države skušali zavirati, pa vendar se je v času razsvetljenstva začela uveljavljati skrb za težave v življenju ljudi.

Enake ugotovitve najdemo pri zgodovinarju Valentinu Inzku.⁸ V času razsvetljenstva v 17. in 18. stoletju so se rodile ideje kot so svoboda misli in strpnosti; enakost pred zakonom in v sodstvu; odpravljene so privilegije plemstva in duhovščine; prišlo je do osvoboditve kmeta iz osebne odvisnosti. V družbi je nastalo prepričanje, da so ljudje lahko svobodni le, če oblast ni združena v enih rokah, ampak se deli na zakonodajno (ljudstvo), izvršno (vladar, vlada) in sodno (neodvisna od obeh). Država naj bo demokratična, ker je nastala po volji ljudstva, ki je edini nosilec oblasti (suveren) in tvorec zakonov. Enakost je enakost pred zakonom

Inzko navaja, da je za razsvetljeni absolutizem značilno pojmovanje, da oblast izhaja iz ljudstva v času vladavine pruskega kralja Friderika II (1740-1786). V času svoje vladavine je Marija Terezija uvedla na Slovenskem uradniško državno upravo na več okrožij: Štajerska - okrožji Maribor, Celje; Koroška - Beljak, Celovec in Velikovec; Krajnska - Ljubljana (Gorenjska), Novo mesto in Postojna; posebno okrožje Goriška. Slovensko ozemlje 'Primorja' je spadalo pod Trst. Jožef II. je okrožja povezal v 'gubernije', nastale so deželne vlade. Štajerska, Krajnska in Koroška so spadale pod gubernijo v Celovcu; Trst in Goriška z Gradiščansko pod gubernijo v Trstu. S slovenskim narodnim prebujenjem se je začela šele uveljavljati zavest o enotnem slovenskem narodu ne glede na razlike po pokrajinah. Ščasoma se je izgradila zavest o povezanosti Slovencev različnih dežel v en sam narod, krajnska poimenovanje državljanov npr. Krajnci se zamenjajo s Slovenci.

Vendar narodno gibanje zaradi absolutizma v predmarčni dobi s kulturnega in jezikovnega področja v javnosti še ni moglo preiti v politično. Francoska revolucija je spremenila politično-duhovno podobo, industrijska revolucija z uporabo strojev v produkciji in

nastankom moderne industrije pa gospodarsko podobo Evrope. Klic po socialni enakopravnosti – četrti stan – delavstvo ima neomejen delovni čas, nedeljsko delo, zaposlitev žena in otrok ter skromne zaslužke, ki so omogočali le životarjenje, nezdrava stanovanja in negotovost za delo. Marčna revolucija 1848 je pomenila začetek procesa demokratizacije države – kar pomeni uveljavljanje volje ljudstva in stremljenje državljanov po državni ureditvi, v kateri bi bili vsi državljani enaki pred zakonom.

PRIMERI ORGANIZIRANE DRUŽBENE SKRBI ZA INVALIDE V USTANOVAH: ŠPITALI – UBOŽNICE – SIROTIŠNICE – HIRALNICE – UBOŽNE HIŠE – HIŠE ZA INVALIDE – DEČJI DOMOVI

Alexander Mayer navaja, da je nastal prvi zavod za invalide leta 1533, ko je deželni grof Philip ustanovil v treh sekulariziranih samostanih in eni fari v deželi Hessen zavod za stare, uboge, bolehne, telesno ovirane in duševno bolne (Hohen Hospitaeler fuer Alte, Arme, Gebrechliche, Koerperbehinderte und Geisteskranke). Večinoma so se ubožnice razvile v zgodnjem novem veku iz srednjeveškega Hospica in bolnišnic (špital). Pogosto so bile povezane s sirotišnicami, jetnišnicami, bolnicami in delavnicami.

Podatek je sporen, ker že citirani slovenski zgodovinarji navajajo, da so špitali bili prvi primer organizirane skrbi za invalide in da so nastali ob koncu 12. in v začetku 13. stoletja kot hiralnice (hiše za umiranje). Prvi špital naj bi bil ustanovljen 1197 v Rimu – Špital svetega Duha, leta 1211 pa ustanovi cesar Leopold na Dunaju prvi špital, ki je postal model za vso Avstro-Ogrsko, vključno za slovensko ozemlje.⁹ Pojem Špital ima dvojen pomen: prvotno je to bila stara oznaka za dom za oskrbovance in stare ljudi. Novejši pomen špitala je nastal iz pojma Hispital, kar je v Švici in Avstriji pomenilo bolnišnico.

Sprva so špitale poimenovali po svetnikih, ko pa so z razvojem meščanstva postale ustanovitelji združenja meščanov znotraj srednjeveških mest, je prišlo do poimenovanja – Meščanski špitali. Avtorji navajajo podatke o znanih špitalih na slovenskem ozemlju: na Ptujju (1315), v Mariboru (1348), Slovenj Gradcu (1419), Ormožu (1420), Laškem (1440) in v Celju (1459) ter v Šoštanjju konec 15. stoletja.

Za vojne invalide je bilo boljše preskrbljeno. Avtorji navajajo, da so njihov položaj zakonsko urejevale vojaške odredbe, še zlasti po tem, ko je število invalidov naraščalo zaradi strelnega orožja. Prva je ureditev položaja vojnih invalidov uvedla Francija, nato Avstrija. Vse do 17. stoletja so nastajale specializirane ustanove za vojne invalide v Pešti, na Dunaju, na Slovenskem pa na Ptujju. Leopold I. je izdal prvi predpis, patent leta 1697. Tako je leta 1700 bilo možno ustanoviti ubožno hišo za invalide – vojaški špital kot hiralnica za vojake. Zanje je bila zagotovljena oskrba, sredstva so zagotavljali z lesnim davkom – vsaka klaftra drv je bila namreč obdavčena, sredstva pa namenjena špitalu.

Po Mayerju naj bi prvo spodbudo za ustanovitev hiše za invalide v Berlinu dal pruski kralj Friedrich I., ki je po vzoru francoskem dal zgraditi stanovanja za odslužene in vojne invalide vojake. Vendar je to namero izpeljal nekaj desetletij pozneje pruski kralj Friedrich II. Veliki po koncu druge šlezjske vojne - zgradil je invalidske hiše v Berlinu in Budimpešti. To je bil čas šlezjskih vojn (1740-1745) in sedemletne vojne (1756-1763).

Invalidska hiša, kjer so oskrbovali v vojni poškodovane oficirje, podoficirje in vojake, je bila dokončna leta 1748. Po volji kralja je bila urejena po vojaško, delovala pa je po posebnih navodila komandanta hiše. Avtor navaja, da je ustanova imela svoje zemljišče, da so dobivali dotacije v gotovini za opremo, obrtniki in trgovci, ki so delali za invalide, pa so bili oproščeni davkov in plačilnih obveznosti - da bi se dom sam vzdrževal! Invalidske hiše, ali pozneje invalidski domovi so se ohranili še v čas prve svetovne vojne, primer invalidske doma v Linzu (Avstrija) omenja Prežihov Voranc v romanu Doberdob.¹⁰

O sirotišnice piše Mayer, da so bile to prvotno vzgojni domovi za sirote, tudi za težko vzgojljive, ki jim starši niso nudili potrebne skrbi. Razvile so se iz srednjeveških najdišnic otrok, največ v 17. stoletju, ki so jih osnovali samaritani, usmiljenke, usmiljene sestre. Tak primer je ustanova kneginje Franziske-Crhistine v Essnu v Nemčiji. V njej so našli zatočišče dojenčki/najdenčki revnih mater, ki so jih matere zapustile v upanju, da jih bodo našli in prevzeli. V ubožnicah pa so živeli predvsem stari ljudje, ki niso zmogli skrbeti zase. Financirali so jih premožni meščani, pa tudi iz prispevkov države in cerkve. Na slovenskem ozemlju imamo v Ljubljani po navedbi avtorjev Drašlaj/Magaj še leta 1927 naslednje dobrodelne ustanove: bolnico, hiralnico, sirotišnico, dečji dom¹¹

Pobudo za ustanavljanje hiš za invalide je seveda nastala iz skrbi in hvaležnosti oblasti do invalidnih vojakov. Vsi drugi invalidi, ki so postali invalidi ob rojstvu, pozneje v življenju zaradi nesreč in bolezni ali v delovnem procesu, pa so pristali prvotno v špitalih, pozneje pa v dobrodelnih ustanovah tipa sirotišnice ali hiralnice.

Tretji primer ustanov za reševanje revščine so bile v 17/18 stoletju delovne hiše: ustvarili so oskrbovališča za revne ljudi - hkrati pa so njihov delovni potencial uporabili v manufakturni produkciji – tako so že takrat spreminjali prosjake v gospodarsko koristne podložnike z metodo delovne vzgoje.

Prva taka delavnica je bila ustanovljena leta 1555 v Londonu, nekaj pozneje v Amsterdamu; v Nemčiji je bila prva v Bremnu (1609), nato v Luebecku (1613) in v Hamburgu (1620) – zlasti na protestantskih področjih. Miselnost, ki je botrovala ustanavljanju delavnic je izhajala iz spremenjenega družbe do odnosa do dela. Protestantska reformatorja Luter, tudi Calvin sta pridigala: pobožnost dosegamo z delom in le z njim pridobljeno premoženje je znak božje milosti.

Četrta oblika ustanov je bil t.i. Hospiz (angl. hospice, latinsko hospitium). Prvotno je bilo to cerkveno ali samostansko prenočišče za uboge, tujce ali bolne (etimološko je pojem nastal iz pojma hospital). V nemškem jezikovnem področju so s pojmom hospic običajno označevali posebno oskrbo za umirajoče (paliativna oskrba) - danes to ni več ustanova, temveč koncept celostnega spremljanja umirajočega.

1 France Cukjati, Pravice invalidov, v: Za 14. Člen – od ideje do ustavnega zakona, str. 19 – 21, uredila Marjan Kroflič, Cveto Uršič, zbirka Človekove pravice in invalidi, izdali Nacionalni svet invalidskih organizacij, Zveza delovnih invalidov Slovenije in Inštitut Republike Slovenije za rehabilitacijo, Ljubljana, 2005

2 Alexander Mayer (2001). Eine Geschichte der Behinderten, Jubiläums-Dokumentation 40 Jahre Lebenshilfe Fürth. Lebenshilfe Fürth: Eigenverlag. S. 6-27, glej http://www.trisomie21.de/lh_fuerth.html

-
- 3 Te modrosti so nastajale v času več stoletne vladavine dinastije faraonov v starem Egiptu. Več na spletni strani: http://en.wikipedia.org/wiki/Instructions_of_Amenemopet
  - 4 Dr. Peter Pavel Klasinc, dr. France Kresal in dr. Božo Repe: Vojni invalidi v zgodovini, str. 104-118, v: Zbornik Zveze društev vojnih invalidov Slovenije, 1994-2004, izdala Zveza društev vojnih invalidov Slovenije, Ljubljana, 2004
  - 5 prav tam
  - 6 prav tam
  - 7 Dr. Josip Mal, Zgodovina slovenskega naroda, Mohorjeva družba, Celje 1999, reprint prve izdaje 1928-1939
  - 8 Valentin Inzko, Zgodovina Slovencev do leta 1918, str. 87, Mohorjeva založba, Celovec-Dunaj, 1991
  - 9 prav tam
  - 10 Prežihov Voranc, Doberdob, Slovenski knjižni zavod, Ljubljana, 1950, str. 251
  - 11 Četrta čitanka, Učiteljska tiskarna v Ljubljani, 1927, str. 190

2. OBLIKE SAMOORGANIZIRANE POMOČI DELAVSTVA

KORENINE DRUŠTEV NA SLOVENSKEM OZEMLJU SEGAJO GLOBOKO V ZGODOVINO, V STANOVSKO BRATOVŠČINE IN BRATOVSKO SKLADNICE

Ob pregledovanju arhivskih virov Arhiva Slovenije sem lahko približno (in najbrž nepopolno) sestavil približno časovnico ustanavljanja društev na slovenskem ozemlju. Po vzoru leta 1562 ustanovljenega nemškega društva 'bratovščina strelcev' je bilo osnovano tudi v Ljubljani v letih 1562 - 1918 Društvo ostrostrelcev kot bratovščina za pomoč meščanom v boju proti turškim vpadom. Društvo sta vzdrževala ljubljanski mestni svet ter deželni vicedom. Leta 1711 so potrdili prva strelska pravila, 1737 so dobili svoje strelišče pod ljubljanskim gradom. Razvijali so strelski šport, organizirali so turnirje, tekmovanja z nagradami ipd. Leta 1831 so se preimenovali v društvo ostrostrelcev (nemško družabno družbo), ki je delovalo do leta 1918 pod imenom Rohrschützen Gesellschaft zu Laibach.

V letu 1820 je bila v Ljubljani ustanovljena Bratovščina sv. Jožefa na podlagi ustnega dovoljenja ljubljanskega stolnega kapitlja in ljubljanskega magistrata. Bratovščina je delovala brez pravil delovanja, edini namen je bil zmanjšati stroške pogrebov svojih članov. Šele leta 1884 so dobili potrjena pravila ob preimenovanju v Pogrebno društvo sv. Jožefa v Ljubljani. V naslednjih letih so bila ustanovljena v Ljubljani naslednja društva: Nemško družabno društvo Kazino Ljubljana (1830), Društvo ostrostrelcev Ljubljana kot nemško družabno društvo (1831).

O invalidskih društvih še ni govora, lahko pa sklepamo iz nazivov društev in opisa dejavnosti, katera društva so v 19. stoletju skrbela za invalidne osebe. Tak primer je predstavlja Trgovsko bolniško in podporno društvo v Ljubljani. Ustanovljeno je bilo leta 1835 z namenom, da oskrbuje in podpira bolne člane, preskrbi umrlim članom pogreb in podpira revne člane.

Dr. Peter Klasinc, dr. France Kresal in dr. Božo Repe navajajo v svojem prispevku Vojni invalidi!, da zgodovinarji pripisujejo prvi patent in zakonsko osnovo za delovanje in organizacijo skrbi za invalide Mariji Tereziji, ko leta 1750 uvedejo v Avstro-Ogrski t.i. Generalinvaliden sistem, ki so ga novelirali leta 1772, spremenili in dopolnili pa leta 1858. Avtorji navajajo, da je za delovanje društev pravno osnovo dal patent Franca Jožefa

z zakonom 4. marca 1849 ter patent 17. marca 1849. Na njuni osnovi je bilo dovoljeno prosto združevanje in zbiranje podanikov. Tri leta pozneje (1852) je bil sprejet t.i. društveni patent, ki je določal postopke za delovanje društev. Dosti modernejši zakon o društvih je izšel kar nekaj let pozneje (1867): nastajati so začela vojaška veteranska društva – ki so v svojih pravilih določala tudi skrb za vojne invalide, ranjene, ali osebe, ki trpijo zaradi kakšne težke kronične bolezni (torej tudi invalidne osebe, opomba M. Kroflič). Pred drugo svetovno vojno so to bila povsem vojaška društva, urejena z vrsto zakonskih in podzakonskih aktov, ki jih je izdalo cesarsko kraljevo ministrstvo za obrambo na Dunaju. Po ugotovitvah trnovskega župnika je bil ustanovitelj prostovoljne požarne obrambe v Ljubljani Franc Doberlet (1870), na njegovo pobudo je pozneje v deželi zraslo mnogo gasilnih društev, ki so se leta 1888 strnili v Zvezo gasilnih društev.²

Po izidu zakona o bolniškem zavarovanju leta 1888 so bolniško zavarovanje izvajale okrajne, obratne, združne in društvene bolniške blagajne. Trgovsko bolniško in podporno društvo je imelo svojo bolniško blagajno, ki je nudila denarne podpore v primeru bolezni, zavarovanec je imel pravico do zdravniške oskrbe, porodniške pomoči, zdravlil in pogrebne. Konec leta 1918 je društvo imelo 497 rednih, 20 podpornih in 5 častnih članov. Ob reorganizaciji socialnega zavarovanja v stari Jugoslaviji je leta 1922 bolniška blagajna društva postala krajevni organ Osrednjega urada za zavarovanje delavcev kot posebno zavarovanje, ki je svojim članom nudilo boljše ugodnosti. Leta 1938 se je število članov potrojilo. Leta 1932 so zgradili celo svoj lastni sanatorij Šlajmerjev dom³.

Tudi za organizacijo Rdečega križa se ve, da je skrbela in nudila pomoč prvotno vojnim invalidom, pozneje tudi vsem pomoči potrebnim. Začetki organizacije Rdečega križa na Kranjskem segajo v čas, ko je začelo delovati v Ljubljani Žensko društvo za pomoč ranjenim in bolnim vojakom, vdovam in sirotam padlih vojakov (1864/1866). Leta 1879 so v Ljubljani ustanovili enako društvo tudi za moške, ki sta se leta 1902 združili. V letih 1900 - 1914 je društvo organiziralo tečaje za primer splošne mobilizacije, tečaje za bolničarke, šole za invalide ipd.⁴

BRATOVSKESKALADNICE RUDARJEV SO VKLJUČEVALE TUDI SKRB ZA INVALIDNE DELAVCE

Bratovska skladnica⁵, nemški izraz Bruderlade - bratovska štacuna, skrinja - je bila najstarejša oblika delavskega socialnega zavarovanja. Zaradi rudarske proizvodnje na posameznih mestih so se oblikovale pri nas bratovske skladnice rudarjev, v Idriji že leta 1671. Naj najprej opišem, kakšno je bilo njihovo delovanje, ki je povezovalo delavce v mnogih rudnikih na Slovenskem.

Bratovščine so s prostovoljnimi prispevki članov plačevale zdravljenje ponesrečenecem in denarno pomagale njihovim svojcem. Pravno ureditev bratovskih skladnic v Habsburški monarhiji je prinesel splošni rudarski zakon iz leta 1854, po tem zakonu so postale obvezne. Vsaka skladnica je delovala skladno s svojim statutom.

Za zgled povzemam splošna določila Bratovskih skladnic na Slovenskem. Bolni člani so imeli pravico do brezplačne zdravstvene pomoči in zdravlil, do proste oskrbe

v špitalu – ter če sprejem v špital ni bil mogoč – do 'bolniških šihfov'. Tudi otroci in žene ter upokojnenci so imeli pravico do zdravstvene pomoči in zdravil. Pokop članov skladnice in članov njih družine je plačala skladnica. Delavec se je lahko upokojil po 10 letih, če je postal za delo nesposoben – lahko pa se je upokojil tudi ne oziraje se na leta; pravico do pokojnine pa je izgubil pri prostovoljnem izstopu iz službe, pri upravičenem odpustu, pri odpovedi pokorščine in pri sodnem kaznovanju. V primeru prostovoljnega izstopa je izgubil tudi pravice do bratovske skladnice. Pokojnino so računali na osnovi povprečnih mesečnih zaslužkov v aktivnih službenih letih.

Kakšne podpore so nudile bratovske skladnice tista prva leta? Statuti posameznih skladnic so imeli različna določila. Navajam primer Bratovska skladnica Združbe v Zagorju ob Savi, ki je poznala naslednje podpore za člane: trajne podpore za delo nesposobne, vdove in sirote; začasne podpore; bolniški denar; denar za zdravnika, zdravila; za šolski pouk in za upravne stroške.⁶

Zakon iz leta 1889 je določal, da so bili njihovi člani zavarovani v primeru bolezni (bolniško zavarovanje!), pa tudi v primeru njihove onemoglosti, invalidnosti, starosti ali smrti - pokojninsko-provizijsko zavarovanje. Bolniška in pokojninsko - provizijska blagajna sta bili med seboj povsem ločeni. Posebnega zavarovanja za primer obratnih nezgod niso poznali, razen v primeru popolne invalidnosti ali smrti. Tedaj so denarne pomoči izplačevali iz provizijske blagajne, začasno ali delno pa iz bolniške blagajne (plačevanje zdravljenja). Nezgodna zavarovalnica za rudarje je začela poslovati šele v začetku 1915 na Dunaju. Do leta 1918 je v slovenskih deželah obstajalo 18 bratovskih skladnic. Te so bile organizirane po posameznih rudarskih podjetjih. Po propadu Avstro-Ogrske so se zrušile vse oblike zavarovanja. Bratovske skladnice so preživele, čeprav so bile opazne tendence po njihovi ukinitvi. Leta 1925 so bila izdana enotna pravila, ki so jih v letih 1933 in 1937 še izpopolnjevali. Za Slovenijo je bila glavna bratovska skladnica ustanovljena v Ljubljani, krajevne bratovske skladnice pa so bile ustanovljene kot nižje enote pri posameznih podjetjih. O ustanavljanju, spajanju ali razdvajanju posameznih skladnic je odločalo rudarsko oblastvo. Za ustanovitev skladnica je bilo potrebnih več kot 200 članov. Zavarovanci so bili vsi delavci (pa tudi tehnično in administrativno osebje, v kolikor ni bilo zavarovano po posebnih predpisih) v topilniških, rudarskih in drugih podjetjih v Jugoslaviji. Zavarovanje so urejali veljavni rudarski zakoni, izvajanje pa je nadziralo rudarsko oblastvo. Krajevne bratovske skladnice so izvajale bolniško zavarovanje, glavne bratovske skladnice pa nezgodno in pokojninsko zavarovanje. Delovale so po načelih vzajemne pomoči in samouprave. Glavni organi skladnic so bili: upravni odbor, letna skupščina in nadzorni odbor.

Krajevni upravni odbori so bili obenem tudi pomožni organi glavnih upravnih odborov in so opravljali svoje funkcije na področju nezgodnega in pokojninskega zavarovanja. Po obsegu zavarovanja so se člani delili na polnopravne, ki so bili zavarovani v vseh treh blagajnah, in na manj pravne, ki starostno niso bili zavarovani. Članstvo v skladnicah je nastopilo z rednim delovnim razmerjem in se prekinilo s prekinitvijo le-tega. Vsi polnopravni člani so bili zapisani v glavno vpisno knjigo, manj pravni pa v posebne knjige. Članom so se izdale članske knjižice z osnovnimi osebnimi podatki.

Posebna razsodišča rudarskega zavarovanja so reševala spore med zavarovanimi člani in rentniki z ene strani in bratovskimi skladnicami z druge strani. Razsodišče je razsodilo dokončno, možna je bila še pritožba na ministra za gozdove in rudnike. Glavni bratovski skladnici v Ljubljani je bilo do 1941 podrejenih 14 krajevnih skladnic. Zlasti večje (Trbovlje, Jesenice, Črna na Koroškem) so organizirale celo svoje bolnišnice in lekarne. Leta 1941 so bile bratovske skladnice na območjih, ki so jih zasedli Nemci, vključene v nemško splošno zavarovanje, na italijanskem zasedenem območju pa so delovale naprej. Po vojni so bile vse vključene v enotno delavsko socialno zavarovanje.

V nadaljevanju navajamo vse krajevne bratovske skladnice, saj so za invalidska društva v smislu krajevne zgodovine zelo zanimiv podatek iz teh krajev. Bratovske skladnice navajam po letih ustanovitve, in zanimivo, mnoge med njimi so prenehale delovati šele leta 1945.

Med najstarejše sodijo Krajevna bratovska skladnica Trbovlje (1804), Krajevna bratovska skladnica Zagorje (1840) Krajevna bratovska skladnica Štore (1851), Krajevna bratovska skladnica Rajhenburg (1858), Krajevna bratovska skladnica Hrastnik (1854).

Sledijo Krajevna bratovska skladnica Jesenice (1857), Krajevna bratovska skladnica Javornik (1859), Krajevna bratovska skladnica Radovna (1859), Krajevna bratovska skladnica Sava (1860), Krajevna bratovska skladnica Mežica (1863), Krajevna bratovska skladnica Kočevje (1892) ter Krajevna bratovska skladnica Velenje (1894)

BOLNIŠKE BLAGAJNE IN BOLNIŠKI FONDI IN ZA BOLNE IN POŠKODOVANE TER ZAKONODAJA V AVSTRO-OGRSKI O NEZGODNEM ZAVAROVANJU ZAPOSLENIH DELAVCEV

Ob tolikšnem številu Bratovskih skladnic so jih v Avstro-Ogrski začeli reformirati tako, da so njihove statute vnesli določila, po katerih se je prvotno enotna blagajna razdelila v blagajno za izplačevanje boleznin in blagajno za starostno zavarovanje. S tem ukrepom so želeli preprečiti, da bi naraščajoče boleznine odjedale denar upokojencem, invalidom, vdovam in sirotam. Šele proti koncu stoletja se je razprava o potrebi reformiranja vseh skladnic prenesla tudi v Dunajski Parlament⁷, v katerem so pripravljali osnutek zakona o ločitvi bolniške blagajne od blagajne za starostno zavarovanje že leta 1882. Vendar je osnutek tega zakona Vlada predložila poslanski zbornici leta šele 1884.

Prvič zasledimo uporabo pojma društvo v arhivskih virih za leto 1835, ko so v Ljubljani tega leta ustanovili Trgovsko bolniško in podporno društvo kot prostovoljno organizacijo trgovskega stanu, ki je imelo svojo bolniško blagajno na Slovenskem ozemlju in je delovala od leta 1835 do leta 1946.

Sicer pa so v avstrijskih deželah začeli ustanavljati bolniške blagajne po letu 1888 - po tem, ko so že izdali Zakon o zavarovanju delavcev. Po tem obdobju so v Avstro-Ogrski sprejeli kar nekaj zakonov o zavarovanju delavcev. Tako so sprejeli Zakon o nezgodnem zavarovanju delavcev (1887), ki je bil prvi socialno zavarovalni zakon v Avstro-Ogrski.

Leto pozneje so z zakonom uvedli bolniško zavarovanje delavcev npr. okrajne, obratne, stavbinske, združne blagajne in društvene ter bratovske skladnice (1888).

V Ljubljani so leta 1889 ustanovili Okrajno bolniško blagajno za ljubljansko mestno okrožje, ki je delovala pod tem nazivom do leta 1922. Tega leta so v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev poenotili socialno zavarovanje. Zakon o zavarovanju delavcev ni predvidel nadaljnega obstoja Trgovskega bolniškega in podpornega društva, zato mu je grozila likvidacija. Posle društva naj bi bil prevzel Okrožni urad za zavarovanje delavcev v Ljubljani. To pa bi pomenilo, da bi se zavarovanje privatnih nameščencev potopilo v splošno delavsko zavarovanje. Da bi to preprečili, so se dogovarjali celo o priključitvi k zagrebškemu Merkurju. Končno je društvo pri ministru za socialno politiko izposlovalo odlok o odložitvi likvidacije. Z dopolnilom Zakona o zavarovanju delavcev so Trgovskemu bolniškemu in podpornemu društvu v Ljubljani določili lastnost krajevnega organa.

Poznane so različne oblike bolniških blagajn, npr. obratne, združne, društvene in okrajne. Slednje so praviloma ustanavljali za posamezne sodne okraje, njihov sedež pa je bil tam, kjer je bilo okrajno sodišče. Politična oblastva so po potrebi lahko združila posamezne okrajne blagajne, ali pa jih v enem sodnem okraju ustanovila več. Okrajno blagajno so ukinili, če je bilo včlanjenih manj kot 100 članov. Člani bolniških blagajn so bili deležni bolniškega zavarovanja, ki je vključevalo brezplačno zdravljenje, pomoč pri porodih, 20-tedensko denarno podporo v času bolezni, ki je znašala 60% povprečne mezde, in pogrebno svojcem umrlega v višini 20 povprečnih mezd.

PRVA PRAVNA OSNOVA ZA SKLEPANJE KOLEKTIVNIH POGODB Z ZAPOSLENIMI DELAVCI

Šele leta 1907 je bil sprejet tudi Zakon o noveli obrtnega reda, ki je prvi dal pravno osnovo za sklepanje kolektivnih pogodb. Te pogodbe so odslej urejevale sklepanje delovnih razmerij in delovne pogoje. V pogodbi so bile zapisane pravice in ugodnosti, ki so jih v pogodbi priznali podjetniki. Te pogodbe so veljale za vse delavce podjetja ali obrata, ukinjene so bile individualne pogodbe z delavcem! Kolektivne pogodbe so sklepali izvoljeni delavski predstavniki ali pa delavske strokovne organizacije.

Za zgled navajam nekaj določil o prenehanju delovnega razmerja. Delodajalec je lahko pomožnega delavca odpustil brez odpovednega roka v točno določenih primerih, med drugim tudi, če je le-ta po svoji krivdi postal nesposoben za delo, ali če je nesposobnost trajala več kot 4 tedne, če je imel kakšno »nagnusno« bolezen. Tako je bila obravnavana invalidnost v teh pogodbah, priznati pa je potrebno, da so pogodbe vsebovale tudi zaščito invalidnih delavcev, če ni postal invalid po svoji krivdi. V takih primerih delodajalec delavca ni smel odpustiti.

Sredstva za bolniške blagajne so prispevali do 2/3 delavci in 1/3 delodajalci, iz katerih so dajali denarne podpore namenjene zavarovancem v primeru bolezni, za zdravniško oskrbo, porodniško pomoč, za zdravila in po potrebi tudi za zdravljenje in oskrbovanje v bolnišnici. Po prvi svetovni vojni so v Kraljevini SHS poslovali še nekaj časa po avstrijski zaščitni zakonodaji poleg nje so uporabljali tudi različne ogrske in srbske

uredbe. Sistemske zakone so sprejemali postopoma. Z Naredbo celokupne narodne vlade SHS v Ljubljani (1918) so uvedli pravico do podpore brezposelnim delavcem. Podporo so dobili tudi že zaposleni, ki so zaposlitev izgubili zaradi vojne. Podporo so dobili tudi invalidi s potrdilom o invalidnosti vse do leta 1920. Leta 1922 so sprejeli tako imenovani julijski Zakon o zavarovanju delavcev. Ta je uredil zavarovanje delavcev zoper bolezni, za onemoglost, starost in smrt in zoper nezgode, ni pa vključil zavarovanja ob brezposelnosti. Izvajanje zavarovanja so odlagali do 1937, v celoti ni bil nikoli izveden.

Iz arhivskih virov⁸ je razvidno, da je bil eden prvih bolniških fondov ustanovljen v okviru državnih prometnih ustanov. Tako je delovala Oblastna uprava bolniškega fonda pri Direkciji državnih železnic v Ljubljani od leta 1922 vse do konca druge svetovne vojne. Zaposleni delavci v državnih prometnih ustanovah so bili v primeru nezgod in bolezni posebej zavarovani (Uradni list PU za Slovenijo, št. 95/22). Za upravljanje administrativno zavarovalnih del so ustanovili centralno upravo bolniških fondov, ki je bila pri Ministrstvu za promet v Beogradu. Oblastna uprava bolniškega fonda pri Direkciji državnih železnic v Ljubljani je bila v sklopu socialno-humanitarnega odseka pri Direkciji državnih železnic v Ljubljani. Samoupravni organi bolniškega fonda so bili: skupščina, ki se je sestajala vsako leto na sedežu železniške uprave, in upravni ter nadzorni odbor, ki se je oblikoval za dobo 3 let. Zavarovanci so iz svoje sredine določili tudi delegate za glavno skupščino, ki se je sestajala vsako leto na sedežu centralne uprave v Beogradu.

Pravice delavcev so po zakonu ščitile tudi delavske zbornice vse do leta 1925, ustanovljali pa so jih delavci zaradi zaščite svojih ekonomskih, socialnih in kulturnih interesov. Šele leta 1937 so začeli izvajati zavarovanje po Zakonu o zavarovanju delavcev iz leta 1922. Začeli so izplačevati invalidsko rento, do katere je imel pravico zavarovanec, ki je postal trajno onemogel. Za onemoglega so šteli zavarovanca, ki zaradi bolezni, starosti ali drugih poškodb ni mogel več služiti eno tretjino mezde, ki bi jo sicer dobil glede na izobrazbo in poklic. Do invalidske rente je imel pravico tudi začasno onemogel zavarovanec, ki mu je zaradi dolgotrajne bolezni (več kot 26 tednov) prenehala pravica do boleznine. Invalidska renta je znašala 36% povprečne zavarovane mezde v zadnjih 10 letih.

---

1 Dr. Peter Pavel Klasinc, dr. France Kresal in dr. Božo Repe: Vojni invalidi v zgodovini, str. 104-118, v: Zbornik Zveze društev vojnih invalidov Slovenije, 1994-2004, izdala Zveza društev vojnih invalidov Slovenije, Ljubljana, 2004

2 Ivan Vrhovnik, Trnovska župnija v Ljubljani, 1933, ponatis 1991

3 AS 611 (YU A4-0-0-611-730); Kresal F. Začetki in razvoj delavskega zavarovanja v Sloveniji med obema vojnama, Zgodovinski časopis XXIV, št. 3 - 4, Ljubljana 1970, str. 209 - 245

4 AS 616 (YU A5-0-0-616-730), glej tudi AS 1665 in AS 1752;

5 Žnidaršič I., O nastanku in razvoju mednarodne organizacije Rdečega križa, Rdeči križ pri nas, Ljubljana 1976

6 Arhiv Slovenije – AS 402 do AS 417

7 M. Stiplovšek, Prispevki za zgodovino sindikalnega gibanja na Slovenskem, Maribor, 1989).

-
- 8 Jože Šorn, Premogovniki in njihovi rudarji v obdobju 1848-1918, v: Prispevki r~a zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1968-1969, Letnik VIII-IX, št. 1-2; France Kresal, Pregled razvoja delavsko zaščitne zakonodaje in ustanov delavske zaščite v Sloveniji med obema vojnama , v: Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana 1968-1969, Letnik VIII-IX, št. 1-2.
- 9 Arhiv Slovenije AS 415 do 417

3. OBLIKE ORGANIZIRANOSTI CIVILNE DRUŽBE

NASTAJANJE DRUŠTEV NA SLOVENSKEM OZEMLJU IMA DOLGO ZGODOVINO IN KORENINE V BRATOVŠČINAH

Z gotovostjo velja ugotovitev, da so se tudi na Slovenskem ljudje združevali v različne zveze in združbe prijateljev že v 7. in 8. stoletja našega štetja.¹ Zgodovinsko gledano pomenijo začetek tovrstnih organizacij cehi (obrtniških bratovščin), ki so nastajali v 11. in 12. stoletju. Znotraj srednjeveških mest so se po strokah združevali obrtniki v cehe. Vloga cehov je bila ščititi člane skupnosti, poleg določanja števila izdelkov, mojstrov, pomočnikov, vajencev, so skrbeli za vdove in sirote. Cehi so se razvili iz bratovščin, kar je razvidno tudi iz karitativnih dejavnosti in skrbi za moralo in versko življenje v cehovskih pravilih. Ta pravila so potrjevali mestni gospodje (vsak novi gospod posebej - zato je veliko ohranjenih). V 14. stoletju je delovalo veliko verskih dobrodelnih organizacij in fundacij, pod vplivom cerkve je bilo zlasti v 16. in 17. stoletju ustanovljenih mnogo bratovščin in drugih cerkvenih združenj. Verjetno lahko štejemo za predhodnice društev prav bratovščine, ki so delovale po stanovskih načelih, imela so tudi svoja 'bandera'. Verjetno imajo današnji društveni prapori z 'botri' kot donatorji in podporniki društev svoje zgodovinske korenine v času cehov in bratovščin!

V tem zgodovinskem obdobju so se te skupnosti imenovalе »bratovščine« zaradi tega, ker so poskušali njihovi člani drug z drugim ravnati kot brat z bratom in si pomagati. Že iz naslova bratovščine se da sklepati o posebnem namenu bratovščine, kdo so se v njej našli in kdo je bil njen zavetnik – kateri svetnik. Člani bratovščin so običajno imeli naslednje privilegije: za umrlimi člani so darovali maše, bili so lahko pokopani v grobnici bratovščine. Za zgled navajam škofovo vizitacijsko poročilo z dne 23. 4. 1751: »Bratovščina presvetega rožnega venca naj med brati izbere voditelja, ki naj ima ključe skrinjice, v kateri je denar bratovščine; prav tako imej ti (vikar) svoj ključ in vsi izdatki naj bodo narejeni s tvojim soglasjem in naj se smatrajo za neveljavne, če bi jih kdo naredil po svoje.«

PRVA VLADNA NAVODILA O USTANAVLJANJU DRUŠTEV V AVSTRO-OGRSKI MONARHIJI

Za mejnik in za začetek delovanja društev na Slovenskem bi lahko šteli verjetno že leto 1843, ko so 19. oktobra tega leta bila izdana prva vladna navodila glede ustanavljanja društev. Vendar imajo prav navedeni avtorji, da pa je pravno osnovo za delovanje društev dal patent Franca Jožefa z zakonom 4. marca 1849 ter patent 17. marca 1849. Na osnovi obeh aktov je bilo dovoljeno prosto združevanje in zbiranje podanikov. Tri leta pozneje (1852) je bil sprejet Dodatek 1. k cesarskemu patentu z dne 26. november 1852, državni zakon št. 253 o društvenem pravu². V Dodatku je v paragrafu 1. zapisan postopek za ustanovitev društev takole: »Potrebno posebno dovoljenje državne uprave za ustanovitev (a) društev, ki se ustanavljajo po popreje dogovorjenih pravilih, tako, da je vstop v društvo brez omejitve na prvotne člane dovoljen vsakemu, kdor izpolni določene pogoje, ter se podvrže društvenim pravilom; (b) delniških družb, to so taka društva, pri katerih se potrebni kapital nabavlja potom delnic... in (c) društev, ki sicer spadajo po svoji kakovosti pod uporabo posebnega predpisa, kateri določa, da se preje zaprosi državna uprava za dovolitev.« Dovoljena je bila ustanovitev društev za javne in obče koristne namene – npr. za pospeševanje vednosti in umetnosti, spodbujanje kmetijstva, ipd. Po tem dodatku je bilo mogoče ustanoviti tudi društva, ki imela za namen 'važne javne smotre ali dobrodelne zavode' (paragraf 13.).

Državljeni so tako dobili možnost ustanavljanja tudi strokovna društva na Slovenskem. Vendar so avstrijske oblasti s sprejetjem kazenskega zakona leta 1852 omejile ustanavljanje strokovnih društev, zakon je določil stroge kazni za njihove organizatorje. Dovoljeno pa je bilo delovanje katoliških društev obrtnih pomočnikov, ki so gojila 'stanovsko samozavest, izobrazbo in samopomoč po načelu krščanske ljubezni'.³ Sredi petdesetih let so tako ustanovljena društva v Ljubljani, Mariboru, Celju, Celovcu in Trstu, v naslednjih letih še v manjših krajih. Bila so pod vplivom cerkve in so delovala zlasti vzgojno izobraževalno in gmotno podpirala svoje članstvo. Za podpiranje delavcev v primeru bolezni je nekaj tovarn ustanovilo podporne blagajne, tako v Ljubljani sladkorna rafinerija ustanovi podporno bolniško blagajno že leta 1853 (J. Fischer, 1972, magistrska naloga).

MODERNIZACIJA ZAKONODAJA O DRUŠTVIH POSPEŠI USTANAVLJANJE DRUŠTEV

Leta 1867 sprejeti Zakon o društvih je bil modernejši, omogočal je vsaj ustanavljanje delavskih izobraževalnih društev. Prvo tako je društvo ustanovilo dunajsko delavstvo, sledijo jim še v drugih industrijskih središčih. Po velikih demonstracijah dunajskega delavstva je avstrijski parlament 1870 razveljavil določila kazenskega zakona o prepovedi ustanavljanja strokovnih organizacij, a so njihovo ustanavljanje zavlačevali na vse načine s postopki potrjevanja pravil. Tako so ljubljanski grafični delavci ustanovili že leta 1867 svojo Izobraževalno društvo za tiskarje v Ljubljani, pravila pa so jim potrdili leta 1868. Leto kasneje so ustanovili še blagajno za podpiranje bolnih in onemoglih članov. Približno isti čas kot v Ljubljani so društva ustanovili tudi v Mariboru, Ce-

lovcu in Trstu. Leta 1879 se je ljubljansko društvo preimenovalo v Društvo tiskarjev, kamnopicsev in kamnotiskarjev na Krajskem.

Navajam še nastajanje društev na osnovi podatkov iz spletnih strani različnih društev. Tako je na primer Slovensko društvo za umno čebelarstvo bilo ustanovljeno leta 1873. Predsedoval mu je baron Emil Rothshutz, Jožef Jerič pa je bil podpredsednik in urednik dveh čebelarskih listov. Društvo Kranjskih čebelarjev 1872 » Slovenska Čebela« je imelo tudi pravilnik iz leta 1876, ki se je imenoval Pravila slovenskega društva za umno čebelarstvo (Nemško govoreči čebelarji so imeli svoje društvo in pravila)⁴.

V ta čas sodi tudi nastajanje lovskih društev,⁵ ki so morala prav tako spoštovati novi zakon. Pravila društev je morala potrditi politična oblast, ki je tudi nadzorovala delovanje društev, vendar ne v lovskem pomenu, pač pa, če delujejo v skladu z zakonom (pravočasno prijavljanje občnih zborov, pravilni postopki ob spremembi pravil, itn.). Med lovskimi društvi je najstarejše doslej znano in pri oblasteh registrirano Lovsko društvo Vrhnika, za katerega je Kranjska deželna vlada pravila potrdila 22. marca leta 1878. Lovci, ki so ustanavljali društva, so bili v glavnem graščaki, veleposestniki in višji uradniki, tudi društva so imela nemške nazive npr. Jagdgesellschaft Rudolfswert - Lovska družba Novo mesto (1883 do 1889) ali Krainischer Jagdschutzverein - Kranjsko društvo za varstvo lova (1891), kjer so spet bili člani društva predvsem bogati veleposestniki, industrijalci in visoki uradniki.

Na pobudo Davorina Trstenjaka je bilo leta 1872 ustanovljeno v Ljubljani tudi Društvo slovenskih pisateljev, ki pa je kmalu zamrlo. Šele leta 1885 je bilo uradno ustanovljeno Pisateljsko podporno društvo.⁶ V Sloveniji so prvo fotografsko društvo ustanovili fotografi amaterji leta 1889 v Ljubljani.⁷ Leta 1893 je tudi čas, ko je bilo ustanovljeno Osrednje slovensko planinsko društvo, ki je bilo prednik današnjega planinskega društva Ljubljana-Matica⁸.

PRVA INVALIDSKA DRUŠTVA NA SLOVENSKEM OZEMLJU SO DRUŠTVA VOJNIH VETERANOV

Invalidska društva se začno pojavljati razmeroma pozno, v začetku 20. stoletja. Ne dvomno imajo najdaljšo zgodovino društva vojnihi veteranov in invalidov. Po Zakon o društvih iz 1867 so začela nastajati vojaška veteranska društva, ki so v svojih pravilih določala tudi skrb za vojne invalide, ranjene ali osebe, ki trpijo zaradi kakšne težke kronične bolezni (torej tudi invalidne osebe, opomba M. Kroflič). Poleg njih so nastajala tudi dobrodelna nevojaška društva. Slovenska enciklopedija⁹ navaja naslednja splošna društva tistega časa: Evangelijsko Gospejino društvo – ustanovljeno leta 1855; Društvo za vzdrževanje otroške bolnišnice v Ljubljani – ustanovljeno leta 1865 ipd. Najdemo tudi podatek o začetku delovanja Ljudske in dijaške kuhinje v Ljubljani leta 1877. V dvajsetih letih dvajsetega stoletja najdemo tudi že društva, ki delujejo na ožjih področjih kot npr. Društvo za mladinsko skrbstvo, Zavodi za mladino (prizadeto, zapuščeno), Dobrodelna društva za slepe in Dobrodelna društva za gluhomeme. Drugo tako društvo je bilo Katoliška družba na Krajskem,¹⁰ delovalo je od 1868 do 1876.

Pravila družbe so bila potrjena 23. 12. 1868, v njih je zapisano, da ima družba namen poživljati in razvijati katoliško zavednost, pospeševati katoliško vzgojo in pomagati revnim in bolnim.

Za primer navajam Sekcijo podružnice Društva za pravno zaščito vojaških upravičencev certifikatistov za Avstrijo¹¹ in Vojaško veteransko društvo v Št. Vidu¹², katerega sekcija s sedežem v Ljubljani je bila ustanovljena leta 1901, imela je svoj statut z bistvenimi določili o namenu društva, določila o dolžnostih in pravicah članov iz osrednjega statuta društva, vseboval pa je tudi nekaj krajevnih značilnosti. Tri leta pozneje, leta 1904 je bilo ustanovljeno Vojaško veteransko društvo v Št. Vidu. Za zgled navajam 1. člen društva, ki govori o namenu društva: »V smislu vojaškega družabnika dokazovati zvestobo cesarju, patriotična čustva vsestransko oživljati, bolne družabnike z denarnimi doneski podpirati, izkazovati umrlim udom poslednjo čast in končno tako delovati, da ako se oglasi klic v obrambo domovine, navdušenost udov tudi po svojih sinovih možato in zvesto zastavni bojni klic: Za Boga, cesarju in domovino«. Pomembna je pripomba v aktu, iz katere je razvidno, da je prvi zakon o društvih v Avstroogrski monarhiji bil sprejet leta 1867. Pripomba se namreč glasi, da je Vojaško veteransko društvo v Št. Vidu pri Ljubljani po vsebini teh pravil pravno ustanovljeno v smislu 9. društvenega zakona dne 15. novembra 1867, l. št. 134 državnega zakona.

Civilna invalidska društva so se organizirano pojavila kar nekaj let pozneje. Tako se je organizirano delovanje slepih in slabovidnih na Slovenskem začelo z ustanovitvijo društva slepih v Sloveniji po avstrijskem vzoru. Pobudo za ustanovitev sta dala Franc Dolinar in Alojzij Levstek in tako je prišlo do ustanovitve Podpornega društva slepih v Ljubljani v jeseni leta 1920¹³. Glavna naloga društva je bila zbirati denar za pomoč revnim članom, kar sicer razvidno tudi že iz samega poimenovanja društva. Vendar je iz opisa društvene dejavnosti razvidno, da je društvo je ob zbiranju sredstev za podporo socialno ogroženim članom začelo skrbeti tudi za zaposlitev članov, ki so bili sposobni in zmožni za delo. Mislili so predvsem na organiziranje lastnih delavnic, v katerih bi se člani priučili in zaposlili v tradicionalnih obrteh - v petlarstvu in ščetkarstvu.

Po navedbah Zveze društev gluhih in naglušnih Slovenije, segajo poskusi organiziranja odraslih gluhih v Sloveniji že v leto 1909, vendar je bilo uradno ustanovljeno prvo društvo šele leta 1931. Imenovalo se je Društvo gluhih in naglušnih Ljubljana¹⁴ kot prvo organizirano društvo v takratni Dravski banovini po takratni veljavni zakonodaji. Splošni namen društva je bil že takrat nuditi vsestransko pomoč v vseh oblikah vsem tistim, ki si sami zaradi komunikacijskih ovir niso mogli pomagati.

¹ Podrobneje glej mag. Andreja Črnak Meglič, mag. Maja Vojnovič, Razvoj, vloga in pomen neprofitno-volonterskega sektorja v Sloveniji, Zbornik strokovnih prispevkov »Vloga in financiranje NVO«, Fiesa 97, izdala Regionalni center za okolje za srednjo in vzhodno Evropo in Zavod za odprto družbo.

² Dodatek, Knjižica Arhiva Slovenije, str. 89-96

³ Dr. Miroslav Stiplovec. Razmah strokovnega-sindikalnega gibanja na Slovenskem 1918-1922, Ljubljana 1979, Založnika Partizanska knjiga in delavska enotnost, str. 22

⁴ Spletna stran: <http://www2.arnes.si/~sscromelj/drustvo/zgodo.htm>

⁵ Spletna stran: http://www.lovstvo.net/Zgodovina_drustva.php

⁶ Spletna stran: <http://www.drustvo-dsp.si/drustvo/zgodovina/zgodovina.html>

⁷ Spletna stran: <http://www.drustvo-fotografov-slovenije.si/GALERIJE/ZGODOVINA/000.html>

⁸ Spletna stran: http://www.planinskodrustvo-ljmatica.si/zgodovina_drustva.html

⁹ Slovenska enciklopedija, 2. Knjiga, str. 277

¹⁰ Arhiv Slovenije, AS 586

¹¹ Arhiv Slovenije, Številka akta 901, s katerim je Društvo bilo registrirano pod šte. Z. 3783/7.9.1901

¹² Arhiv Slovenije, Številka akta 1062, s katerim je bilo društvo registrirano pod št. Z. 2854/12.7.1904

¹³ Podaj mi roko, 85 let organiziranega delovanja slepih in slabovidnih na Slovenskem, Ljubljana, 2005

¹⁴ Zveza društev gluhih in naglušnih, spletna stran <http://www.zveza-gns.si/>

**ZAMETKI
ORGANIZIRANOSTI
TELESNIH INVALIDOV V
SLOVENIJI**

---

1. TERMINOLOGIJA IN DRUŽBENO POLITIČNE RAZMERE V SLOVENIJI V POVOJNEM OBDOBJU

NAMESTO UVODA POVZETEK RAZPRAVE AKADEMIKA ANTONA TRSTENJAKA

V današnji terminologiji strokovna javnost v zvezi z invalidnostjo poudarja pojem 'invalidne osebe', ki se rado napačno razume kot da smo s tem poudarili človekovo osebnost. Zato si oglejmo, kaj o tem pravi akademik Anton Trstenjak, povzemam njegovo izčrpno obrazložitev pojmov 'oseba' in 'osebnost', navajam: »Predvsem osebnost ni isto kot oseba. Oseba nam rabi za latinsko besedo *persona* in grško *prósopon* ter je v antiki pomenila masko ali krinko, /.../ Polagoma so njen pomen kot *pars pro toto* raztegnili na igralca samega, na celega človeka. Na splošno pa jo uporabljamo namesto 'človek', kadar bi radi v množini naglasili posamične 'osebe', in ne kolektivno ljudi. /.../ Že v antični in srednjeveški rabi je imel pojem osebe izključno filozofski, se prvi metafizični pomen, ki se ga še danes drži v širšem antropološkem obsegu. Prav zato pa je oseba več kot individuum, a vendarle manj kot osebnost. /.../ V čem pa je osebnost več kot individuum in oseba? Kakor osebo tako tudi osebnost pripisujemo samo človeku. /.../ To določamo v psihologiji empirično, ne pa morebiti 'kategorialno' po kakšnih apriornih načelih in izhodiščih (generičnih pojmi in vrstnih razlikah). /.../ Osebnost torej v razliki od golega individuum vsebuje obenem socialnost ali družbenost. Osebnost je prav zaradi svoje individualnosti hkrati tudi bolj socialna. Osebnost vsebuje 'objekt' in 'subjekt', objektivni in subjektivni pol, torej individualni in socialni pol. Razlika med osebnostjo in osebo pa je po vsem tem le v vidiku dejavnosti. Oseba je predvsem bitno določilo, kakor sledi to sledi že iz etimološkega pomena izraza samega. Osebnost pa ne vsebuje samo bitnih lastnosti individua, marveč obenem njegovo posebno dejavnost. /.../ Osebnost je dobesedno več kakor gola oseba. Izraža obenem posebno, specifično človeško dejavnost, ki je pri nekaterih tako malo izrazita, da jo komaj konkretno določamo (od tod nekateri: vsak človek je oseba, ni pa vsakdo tudi osebnost!?) /.../ Oseba je bolj statičen pojem, osebnost pa izraža predvsem dinamično stran osebe. /.../ Osebnost kot skupni imenovalc za samouresničevanje človeka sredi sveta pomeni tedaj dinamično, ne statično; empirično, ne metafizično gledanje na človeka. /.../ Osebnost kot samouresničevanje! Str. 192 Osebnost kot produkt narave in kulture!«¹

USTALJENO IZRAZOSLOVJE NA SLOVENSKEM OZEMLJU PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Iz arhivskih dokumentov Zveze delovnih invalidov Slovenije je razvidno, da so na zvezni ravni, in podobno v Sloveniji, po drugi svetovni vojni uporabljali kar nekaj ustaljenih poimenovanj invalidov. Izraza 'invalid/invalidi' so uporabljali praviloma v povezavi z medicinsko diagnozo npr. invalidi s cerebralno in otroško paralizirano ali pa v zvezi z njihovi pravnim statusom npr. vojni invalidi, delovni invalidi. Izraza 'invalid/invalidi' so včasih pri označevanju invalidov različnih kategorij prizadetih državljanov nadomeščali s pojmovnimi zvezami npr. 'telesno prizadeti državljanji'. Besedna zveza 'težje telesno prizadeti državljanji' je izražala tudi stopnjo njihove invalidnosti. Pogosto so uporabljali tudi pojmovno zvezo 'osebe z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju'.

Izraz 'invalid' najdemo že v Pleteršnikovem slovarju iz leta 1894, vendar v besedni zvezi 'vojni invalid'. Tudi sicer se je v takratni zakonodaji avstro-ogrske monarhije in Kraljevine Jugoslavije izraz uporabljal samo za osebe, pri katerih je invalidnost nastala v vojni. Po drugi svetovni vojni se je v javnosti pojem 'invalid' pričel uporabljati kot splošni pojem za vse osebe s telesno prizadetostjo, ne glede na nastanek invalidnosti ali njihov pravni status. V pogovornem jeziku med ljudmi, pa tudi v literarnih delih, pa so za kakorkoli prizadete osebe uporabljali še ljudske druge oznake, večinoma s slabšalnim pomenom, na primer 'kripl', 'pokveka', 'idijot'... Akademik Anton Trstenjak³ navaja naslednje izraze za invalidnost ali invalidne osebe: telesna napaka, pokveka, nakaza, pohabljeni deček, invalidni otrok. Pomembna pa je njegova misel, da za človeka ni odločilna njegova zunanja telesna podoba, ampak notranja duševna podoba o samem sebi. /.../ Pravi ključ do človekove osebnosti in njegovega ravnanja je duševna podoba o samem sebi /.../preoblikovanje predstav, domišljije in misli o samem sebi in prepričanje o svoji sposobnosti!

Že stoletje star izraz 'invalid' in besedna zveza 'invalidna oseba'⁴ imata semantično isti pomen. Besedno zvezo 'invalidna oseba' je kot oznako za vse invalide uporabljala že konec šestdesetih let prejšnjega stoletja slovenska oblast, pa tudi Socialistična zveza delovnega ljudstva, ki jo je imela celo v uradnem nazivu svoje 'Stalne konference za rehabilitacijo invalidnih oseb'. Pozneje se je v zakonodaji uporabljala enoznačni pojem 'invalid', ki je v zakonodaji še vedno uveljavljen. V zadnjem desetletju pa so nekateri strokovnjaki za invalidska vprašanja in nekatere invalidske organizacije spet začele uporabljati pojmovno zvezo 'oseba z invalidnostjo'. Proglašajo jo kot sodobno besedno zvezo, njeno uporabo pa utemeljujejo z vidika psihologije, češ da ta pomenska različica poudarja osebnost invalida, ne pa njegove invalidnosti. Morda ni odveč pripomniti, da je taka konstrukcija besedne zveze tipična za anglosaksonski jezikovni prostor, za katerega je značilen tak samostalniški način izražanja. Zdi se verjetno, da botruje taki uporabi anglosaksonska strokovna literatura za področje invalidnosti. Z vidika slovenskega jezika je vsekakor gramatikalno pravilna in ustrezna pojmovna zveza 'invalidna oseba', saj je slovenski jezik naraven pridevniški način izražanja. Potrudil sem se pridobiti mnenje akademika prof. dr. Jožeta Toporišiča, ki je predlagal uporabo termina 'invalidna oseba'.⁵

Invalid in invalidnost sta tudi ustavni kategoriji, saj sta pojma uporabljena v 14. členu in 52. členu Ustave Republike Slovenije, v katerem je ohranjena tudi besedna zveza 'otroci z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju'.

POMENI IZRAZOV: DRUŽBENA ORGANIZACIJA – ZDRUŽENJE – DRUŠTVA

Pojem družbene organizacije⁶ v širšem smislu je bil skupni izraz za različne oblike prostovoljnega združevanja državljanov v Jugoslaviji po drugi svetovni vojni. Uporabljal se je za družbeno-politične organizacije (npr. SZDL, ZMS, ZS), za politične stranke (ZKS) in za različna strokovna združenja. Vse navedene družbene organizacije so imele skupen cilj: uresničevati in zaščititi določene posamezne, skupinske, razredne oziroma splošne družbene interese.

Družbeno-politične organizacije so imele v povojnem času izredno močan vpliv na družbene procese odločanja. Razumljivo je za tisti čas imela največjo moč in vpliv kot politična stranka Zveza komunistov Jugoslavije/Slovenije. Dalje so si v okrilju Zveze komunistov delile vpliv frontne organizacije kot so bile Socialistična zveza delovnih ljudi Slovenije (ZSDL), Zveza sindikatov Slovenije (ZS), in še dalje Zveza združenj borcev narodno-osvobodilne vojne Slovenije (ZB NOB), Zveza socialistične mladine (ZMS) in Antifašistična fronta žena Slovenije (AFŽ). Izraz organizacija pa se v ožjem smislu uporablja za tiste oblike združevanja državljanov, katerih cilj je uresničevanje in zaščita določenih individualnih in kolektivnih, družbeno priznanih interesov (današnji izraz: so v javnem interesu) in nimajo izrazitega političnega značaja. Pravica združevanja državljanov so dediščina meščanskih revolucij, prav tako svoboda govora, javna zborovanja ipd.. Pravice državljanov se danes povezujejo v kontekstu deklaracije človekovih pravic, organizirano združevanje državljanov pa v pomenu civilne družbe. Najštevilčnejša so tista združenja, ki so jih ustanovili zaradi zadovoljevanja strokovnih, kulturnih, znanstvenih, socialnih, športnih in drugih skupnih potreb in interesov. Izmed navedenih je razvidno, da so nekatera združenja usmerjena na zaščito članov npr. strokovna združenja, druga pa na zaščito širših skupnih splošno priznanih družbenih interesov kot je npr. humanitarna društva.

Za invalidska združenja bi lahko rekli, da gre za kombinirano skupino: zaščita invalidov kot članov in zaščita splošno priznanih družbenih interesov na področju invalidskega varstva. Vsem združenjem je skupno, da nimajo političnih ciljev, kar izrecno navajajo tudi statutih. Vsi pa si hkrati vendarle želijo in prizadevajo vplivati na politično oblast kot del civilne družbe in v civilnem dialogu z oblastjo.

Pravica do združevanja je sama po sebi ustavna kategorija, ki jo ustave različnih držav uresničujejo z različnimi postopki npr. ustanavljanja združenj ali društev. Slovenska Ustava iz leta 1974 je npr. v četrtem poglavju takole opredelila pravico do združevanja: »Za uresničevanje in usklajevanje svojih interesov in samoupravnih pravic v skladu s splošnimi interesi socialistične družbe ter za opravljanje določenih družbenih zadev in za razvijanje raznovrstnih dejavnosti se delovni ljudje in občani svobodno združujejo v **družbenopolitične in druge družbene organizacije in društva** kot sestavni del socialističnega samoupravnega sistema. Družbenopolitične organizacije so kot oblika svobodnega političnega organiziranja delovnih ljudi na razrednih socialističnih temeljih dejavniki razvoja in varstva socialistične samoupravne družbe.«⁷

Ustava Republike Slovenije iz leta 1991 pravico do združevanja zagotavlja v 42. členu, ki opredeljuje pravico do zbiranja in združevanja: »Zagotovljena je pravica do mirnega zbiranja in do javnih zborovanj. Vsakdo ima pravico, da se svobodno združuje z drugimi. ...«. V sodobnih družbah so pogoji ustanovitve vnaprej predpisani z zakonom – ko so izpolnjeni pogoji, se lahko združenje ustanovi. Tak postopek je bil v uveljavljen v nekdanji Jugoslaviji in Sloveniji, in je ohranjen tudi do danes.

VPLIVI CENTRALIZACIJE IN DECENTRALIZACIJE NA DELOVANJE DRUŽBENIH ORGANIZACIJ V NEKDANJI JUGOSLAVIJI

Takoj po osvoboditvi je bila v Jugoslaviji uvedena močna centralizacija tako oblasti kakor tudi družbeno-političnih organizacij. Mehanizem odločanja je potekal v smislu prenašanja odločitev in sklepov na vseh družbenih področjih od zgoraj navzdol po hierarhiji: zveza - republike in pokrajine - okraji - komune. Družbeno-politične organizacije so z ustavama Socialistične Federativne Republike Jugoslavije/Slovenije postale ustavna kategorija z opredelitvijo kot organizacije, v katerih se delovni ljudje svobodno organizirajo na razrednih socialističnih osnovah in v katerih politično delujejo. Delovati morajo v skladu s cilji ter nalogami, zapisanih v njihovih programih in statutih, ki so jih seveda povzemali po hierarhični utečenih poteh.

Za razumevanje institucionalizacije invalidskega gibanja v Sloveniji po drugi svetovni vojni bo koristno spoznati razvoj invalidskih organizacij v tedanji Jugoslaviji. Zelo dober in podučen zgled daje vpogled v nastajanje in razvoj organiziranja vojnih invalidov. Le-ti so že imeli izkušnje iz avstro-ogrskih časov in Kraljevine Jugoslavije, organizirani v stanovski organizaciji. Dogajanja po drugi svetovni vojni v prvih petnajstih letih delovanja Zveze vojnih invalidov Jugoslavije pregledno predstavlja njihov jubilejni zbornik.⁸ V njem so avtorji datum ustanovitve Združenja vojnih invalidov Jugoslavije postavili v čas prvega kongresa vojnih invalidov od 28. in 29. oktobra 1945. Na ustanovitvi so sodelovali delegati iz republik, pokrajin in Istre, med njimi je bilo po navedbi v zborniku 49 delegatov iz Slovenije.

Na drugem kongresu Združenja vojnih invalidov Jugoslavije leta 1948 so se delegati zaradi številni družbenih sprememb odločili za preimenovanje v Zvezo vojnih invalidov Jugoslavije. Organizacija se je spremenila v družbeno-politično organizacijo: poleg socialno-humanitarnih nalog na področju skrbi za invalide je prevzela še družbeno-politične naloge. Ta sprememba v orientaciji je razumljiva, saj je na tem kongresu sodelovalo kar nekaj vidnih predstavnikov iz CK KPJ, zvezne vlade, Narodne fronte, sindikatov, JNA, Zveze borcev, iz Slovenije Vida Tomšič kot predstavnica Antifašistične fronte žensk, in jasno je bilo, da je bila taka preusmeritev politična odločitev CK KPJ. Kongres je tako organizacijo vojnih invalidov zadolžil, da izvaja tudi povsem politično-družbene naloge, tudi v smislu gospodarjenja, ki so zapisane v sprejetem statutu organizacije. Na kongresu je sodelovalo iz Slovenije 58 delegatov, ki so spremenjeni koncept in naziv prenesli tudi v Slovenijo, v republiško Zvezo vojnih invalidov Slovenije.

SOCIALISTIČNA ZVEZA DELOVNEGA LJUDSTVA SLOVENIJE PREVZEMA POLITIČNO AKTIVNOST TUDI NA PODROČJU INVALIDSKEGA GIBANJA

Tudi tretji kongres leta 1951 je bil pomemben mejnik, na katerem je prav tako sodelovala garnitura predstavnikov družbeno političnih organizacij in zvezne vlade, JNA in takrat tudi še predstavniki vojnih invalidov Svobodnega tržaškega ozemlja (STO), Slovenske Koroške in Jugoslovanske cone Svobodnega ozemlja Trsta. V času kongresa je delegate obiskal tudi predsednik Tito, ki je člane jugoslovanske organizacije v pozdravnem nagovoru pozval, da naj »vsi kot eden čuvajo mir, neodvisnost domovine in mirno izgradnjo domovine« (svobodni prevod navedbe MK). Sprejet je bil nov statut, ki odražal novo politiko in možnosti sodelovanja organizacije v družbenih procesih odločanja. Sprejet je bil koncept decentralizacije in demokratizacije Jugoslavije, razvijanje družbenega samoupravljanja in sistema komun. Po tej doktrini in statutu sta se spremenili struktura ter metode dela organizacije. Organizacija je pridobila vse večjo vlogo in samostojnost zaradi neposrednega stika s članstvom kot republiške in občinske organizacije. Zanimivo je, da se je prav od tega kongresa dalje uveljavila smernica, da bi se na podlagi Zakona o delavskem samoupravljanju preneslo samoupravljanje tudi v invalidska gospodarska podjetja. Na tem kongresu so sprejeli tudi sklep, da se bo v prihodnje politična aktivnost odvijala v okviru dejavnosti Socialistične zveze kot frontne družbeno politične organizacije (poudarek MK)..

Omeniti je treba tudi četrti kongres vojnih invalidov Jugoslavije leta 1962, ki je pomemben zaradi tega, ker so sprejeti sklepi in nov statut organizacijo spet vrnili izvirno k njeni prvotni nalogi ob ustanovitvi. Sklepi kongresa so namreč zavezali tako zvezno kot republiške in občinske organizacije k večjim aktivnostim na področju skrbi za reševanje socialnih, zdravstvenih in vsakdanjih problemov vojnih invalidov. Sklepe kongresa so uveljavili tudi v Sloveniji, kjer je republiška Zveza društev vojnih invalidov po podatkih iz zbornika v obravnavam razdobju izvedla dva kongresa in eno republiško skupščino ter 21 plenumov zasedanj slovenskega odbora, šteto do leta 1956. Za zgodovino vojne zakonodaje je pomembno vedeti, da je v zborniku objavljen kronološki pregled zakonodaje in predpisov, ki so veljali za vojne in mirnodobne invalide v tem času. Opisani razvojni procesi in družbene spremembe od začetne centralizacija do poznejše decentralizacije so spremenili vlogo in naloge ne le organizacije vojnih invalidov, temveč tudi drugih zveznih invalidskih organizacij. Centralni sedež so vse imele v Beogradu in imele so vpliv celo na ustanavljanje in delovanje organizacij v Sloveniji, saj je npr. iz Beograda prišla tudi pobuda za ustanovitev republiške organizacije delovnih invalidov, seveda v okrilju zvezne.

Tako je v Sloveniji bila ustanovljena Stalna konferenca SRS za rehabilitacijo in razvoj invalidnih oseb pri republiški konferenci Socialistične zveze delovnega ljudstva ali krajše 'Konferenca za rehabilitacijo invalidov Slovenije'. Ustanovljena je bila, da »kot družbeni organ usmerja napore in koordinira delo vseh dejavnikov na področju rehabilitacije.« Najbrž je tudi na njeno pobudo že naslednje leto Ljudska skupščina na skupni seji Republiškega zbora in Zbora proizvajalcev sprejela Stališča skupščine SR Slovenije o rehabilitaciji in zaposlovanju leta 1963. Naj na kratko povzamem nalogo

Stalne konference za rehabilitacijo invalidov, da naj postane koordinacijski družbeno-politični dejavnik pri vseh prizadevanjih na področju rehabilitacije v Sloveniji. In dalje, da zaradi takšne njene vloge niso dolžnosti družbenih, strokovnih in gospodarskih organizacij ter upravnih organov do rehabilitacije invalidov nič manjše. O vplivu na nastajanje in končno tudi na ustanovitev tedanje Zveze društev telesnih invalidov Slovenije in o konkretni pomoči Stalne konference za rehabilitacijo invalidnih oseb pri predsedstvu Republiške konference SZDL pri tem bo govora v naslednjih poglavjih.

POBUDE IZ OBČINSKIH ORGANIZACIJ TEDANJE ZVEZE ZA REKREACIJO IN ŠPORT INVALIDOV SLOVENIJE ZA USTANOVITEV REPUBLIŠKE ORGANIZACIJE TELESNIH INVALIDOV

Na dogajanje na področju invalidskega gibanja in razvoja invalidskih organizacij v Sloveniji so pomembno vplivale družbene razmere Jugoslaviji kot zvezni državi. Posledica druge svetovne vojne je bil strahovit porast števila invalidov med udeleženci NOB ter invalidov, ki so postali invalidi žrtve 'vojnega materiala' v miru. Prva leta po končani vojni je bila oblast centralizirana v Beogradu. Tudi nevladne ustanove ter organizacije kot so bile Zveza vojnih invalidov Jugoslavije, Zveza slepih Jugoslavije, Zveza gluhih Jugoslavije, Zveza delovnih invalidov Jugoslavije, Zveza invalidov cerebralne in otroške paralize Jugoslavije so imele sedež v Beogradu. V organih teh zvez so bili po delegatskem načelu in ključu vključeni predstavniki vseh republik in pokrajin.

Po podatkih so bili očitno lahko celo invalidni državljani republik kot posamezniki, pa tudi ustanove s področja invalidskega varstva, formalno vključeni kot člani v teh zveznih stanovskih organizacijah invalidov. O tem priča vsebina prve seje predsedstva Zveze invalidov cerebralne in otroške paralize Jugoslavije. Tako je npr. iz zapisa razvidno, da se je Vzgojni zavod Janka Premrla Vojka iz Vipave odločil včlaniti v zvezo kot kolektivni član in plačati članarino in predsedstvo jim je po sprejetju takoj sklenilo dodeliti 500 Ndin.⁹

V Sloveniji so že obstajala pred letom 1969, torej pred ustanovitvijo današnje Zveze delovnih invalidov Slovenije naslednja društva:

Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije: prvotno društvo se je imenovalo Podporno društvo slepih, ustanovljeno leta 1920¹⁰, današnja organizacija pa je bila ustanovljena 11. avgusta 1946 kot Združenje slepih Slovenije;¹¹

Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije: poskusi organiziranja odraslih gluhih segajo v leto 1909, današnja zveza je nedvomno dedič prvega društva, ki je bilo uradno ustanovljeno leta 1931, po drugi svetovni vojni pa se vključijo v leta 1944 ustanovljeno Zvezo gluhih in naglušnih Jugoslavije;¹²

Zveza društev vojnih invalidov: prvotno združenje invalidov sega v leto 1904, poznano je npr. Vojaško podporno društvo za Ljubljansko okolico¹³ v času avstro-ogrske države. V Kraljevini Jugoslavije so imeli vojni invalidi samostojno združenje do konca druge svetovne vojne. Septembra leta 1945 pa so vojaški vojni invalidi iz narodnoosvobodilnega boja (NOB) in vojaški invalidi iz prve svetovne vojne ustanovili zvezo vojaških

vojnih invalidov, ki pa se je leta 1962 vključila v Zvezo borcev NOB. Današnja Zvezo vojaških vojnih invalidov Slovenije pa so ustanovili kot samostojno organizacijo spet 19. decembra 1994¹⁴.

Zveza za šport invalidov Slovenije je pravna naslednica Zveze za rekreacijo in šport invalidov Slovenije. Ustanovljena je bila leta 1950 na pobudo vojaško vojnih invalidov narodnoosvobodilne vojske ob podpori tedanjega predsednika glavnega odbora Zveze vojaških vojnih invalidov Slovenije Franca Kreseta-Čobana.¹⁵

Zveza Sožitje-zveza društev za pomoč osebam z motnjami v duševnem razvoju Slovenije¹⁶, ustanovljena leta 1963 kot republiško društvo za pomoč duševno prizadetim, ki je v naslednjih letih ustanavljalo občinska in medobčinska društva;

Zveza društev civilnih invalidov vojn Slovenije: o ustanovitvi obstajata dva podatka, na uradni spletni strani zveze¹⁷ je objavljen kot datum december leta 1969, v zborniku srečanja invalidov Ljubljana '77 pa 22. december 1970;¹⁸

Po letu 1962 je Zveza vojaških vojnih invalidov prenehala samostojno delovati, člani so se vključili v organizacijo Zveze borcev Slovenije. Takratno Zvezo borcev NOB Slovenije bi lahko smatrali za to obdobje kot neke vrste krovne organizacija telesnih invalidov. Invalidi so imeli močno podporo vodstva organizacije Zveze pri organiziranju športno-rekreacijske aktivnosti invalidov. Znotraj občinskih odborov Zveze borcev so postopoma nastajale sekcije za šport invalidov. V njih so sistematično razvijali doktrino 'zdrav duh v zdravem telesu' z namenom ohranjanja zdravja invalidnih članov. Ko so v njih začeli uvajati še tekmovalni šport, so športne sekcije prerasle v samostojna športna društva.

ŠPORTNA DRUŠTVA INVALIDOV V SLOVENIJI ZNANILCI POTREB SOCIALNIH POTREB INVALIDOV

Za razumevanje zgodovine nastanka današnje Zveze delovnih invalidov Slovenije je tako pomembno tudi poznavanje razvoja invalidskega športa v Sloveniji. Pri ugotavljanju korenin zveze namreč ne moremo in ne smemo prezreti podatka, da so v Novi Gorici že leta 1962 ustanovili Športno društvo INVALID Nova Gorica¹⁹ s statusom pravne osebe. Ko je društvo bilo ukinjeno, so posamezni invalidi iz tega društva ustanovili današnje Medobčinsko društvo invalidov Goriške. Podoben proces je potekal tudi v Društvu invalidov in športna sekcija invalidov Kočevje (1963)²⁰ in verjetno tudi v drugih lokalnih športnih društvih v Sloveniji.

Vsa športna društva invalidov so delovala organizirano kar šest/sedem let pred formalno ustanovitvijo tedanje Zveze društev telesnih invalidov Slovenije leta 1969, katere naslednica je današnja Zveza delovnih invalidov Slovenije. Je pa res, da je pod vplivom doktrine 'zdrav duh v zdravem telesu' nastalo tudi še po letu 1969 nekaj športnih društev invalidov v različnih krajih Slovenije. Taka primera sta leta 1974 ustanovljeno Športno društvo invalidov Zagorje, ki se je leta 1982 preimenovalo v Društvo invalidov Zagorje ob Savi²¹ ter Športno društvo Piran, ki se je šele leta 1984 preimenovalo v Društvo invalidov Piran²².

Arhivski podatki društev dopuščajo sklep, da je večina samostojnih športnih društev prenehala z delovanjem, njeni člani pa so se vključili v občinska društva Zveze. Za primer navajam Športno sekcijo invalidov Šaleške doline, ki jo je ustanovil Edvard Centrih leta 1970. Ko je prenehala delovati, so se njeni člani vključili v tedanje Društvo invalidov Velenje.²³ Nekatera druga samostojna športna društva pa so se kasneje vključila v Zvezo društev invalidov za rekreacijo in šport Slovenije. Vendar se je v invalidskih športnih društvih zaradi slabšega družbeno ekonomskega položaja invalidnih oseb kmalu pojavila potreba, da bi društva poskrbela za njihov materialni in socialni položaj in so se pač začeli vključevati v lokalna društva telesnih invalidov.

Za zgodovino pa velja ohraniti spomin, da so bili invalidi športniki pomembni pobudniki organiziranja invalidov v stanovsko organizacijo invalidov, kakršna je bila tedanja Zveza društev telesnih invalidov Slovenije.

POBUDNIKI IZ VRST INVALIDOV S CEREBRALNO IN OTROŠKO PARALIZO IN POIMENOVANJA REPUBLIŠKE ZVEZE DRUŠTEV TELESNIH INVALIDOV

V Sloveniji so verjetno pobudo za ustanovitev republiškega združenja invalidov s cerebralno in otroško paralizo dobili iz Beograda. Politično podporo je pobudnikom nudila Stalna konferenca za rehabilitacijo invalidnih oseb, pa tudi organizacijsko in tehnično pomoč.

Po vzoru jugoslovanskega združenja so hoteli ustanoviti tudi v Sloveniji Združenje SRS za invalide po otroški in cerebralni paralizi. V imenu pobudnikov je komunikacijo s stalno konferenco vodila Milena Žurbi. Že med letom 1968 so imenovali enajst članski iniciativni odbor za ustanovitev združenja invalidov po otroški in cerebralni paralizi. Stališča o tem, katere vrste invalidnosti naj bi bodoča zveza sploh pokrivala, so se precej spreminjala. Kar nekaj različic je krožilo po komunikacijskih kanalih med političnimi organizacijami in aktivisti invalidov.

SPREMINJANJE POIMENOVANJA REPUBLIŠKE INVALIDSKE ORGANIZACIJE

Prvo preimenovanje republiškega združenja v **Republiško zvezo društev za delovne invalide** je uporabil takratni sekretar stalne konference dr. Janez Vivod v vabilu na ustanovni zbor iniciativnega odbora aprila 1968. V komunikaciji z Beogradom se je večinoma uporabljal naziv **Društvo delovnih invalidov Slovenije**, kjer je že deloval Savez invalida rada Jugoslavije. Politiki v Sloveniji najbrž iz pragmatičnih razlogov pričnejo uporabljati namesto pojma društvo družbeno politično bolj sprejemljiv naziv **Republiška zveza društev delovnih invalidov Slovenije**, kar jo je uvrščalo med družbene organizacije. Za predvideno novo republiško invalidsko organizacijo je Svet sindikatov Jugoslavije je uporabljal naziv **Društvo invalidov dela v Sloveniji** po analogiji že delujočega Saveza invalida rada Jugoslavije. V Beogradu so v komunikacijah s Slovenijo vedno uporabljali poimenovanje na osnovi svoje organizacije - **Saveza invalida rada Slovenije**.

Na mariborskem območju najdemo v dokumentih še maja 1968 naziv **Republiška zveza društev delovnih invalidov**. Junija meseca se je pojavil spet nov naziv, ki ga

je uporabil na seji iniciativnega odbora za ustanovitev Združenja SRS invalidov po otroški in cerebralni paralizni Momo Pejčinović iz Beograda nov naziv – namreč **Zveza društev invalidnih oseb v Sloveniji**. Že junija 1968 je torej v Sloveniji prisotna misel o organizaciji telesno prizadetih invalidov. Vendar se je kot dokončni uradni naziv zapisal na tretjem sestanku iniciativnega odbora na predlog stalne konference in bil sprejet na ustanovni skupščini 16. januarja 1969: **Zveza društev telesnih invalidov Slovenije**. Štiri leta kasneje so na skupščini leta 1973 opustili v nazivu 'telesnih' in spremenili naziv v **Zvezo društev invalidov Slovenije**.

Tak naziv se je uporabljal vse do leta 1997, ko je tedanja skupščina na predlog predsednika Zveze Marjana Krofliča sprejela ime, ki se je ohranilo do danes: **Zveza delovnih invalidov Slovenije**. Misel, ki se je porodila že v samem začetku organiziranja delovnih invalidov, se je dokončno vrnila k izvoru in ji dala dokončni profil organizacije delovnih invalidov.

Po desetih letih (2007) je bila na pobudo mag. Tanje Hočevnar na Zboru članov Zveze dodana v nov statut **poлег skrbi za delovne invalide** spet ponovno tudi skrb za **osebe s telesno okvaro**, tako kot je to bilo v njeni zgodovini do leta 1973.

¹ Anton Trstenjak, Po slehah Človeka, str. 186-193, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana, 1993

² Zapisnik ustanovne skupščine Zveze invalidov cerebralne in otroške paralize, sklep 6; arhiv ZDIS

³ Anton Trstenjak, Po slehah Človeka, str. 53, 64, 80 in 83, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana, 1993

⁴ Zapisnik ustanovne skupščine Zveze invalidov cerebralne in otroške paralize, sklep 5; arhiv ZDIS; arhiv ZDIS

⁵ Sporočilo po elektronski pošti dne 28. avgusta 2008, osebni arhiv Marjan Kroflič

⁶ Enciklopedija leksikografskog zavoda, Zagreb, 1967, knjiga 2, str. 142

⁷ Ustava Socialistične federativne Jugoslavije (1974), Temeljna načela, IV., zadnji odstavek

⁸ Ratni invalidi Jugoslavije, glavni urednik Boro Kraljevski, izdavač Invalidski list, Beograd, 1961

⁹ Zapisnik predsedstva Zveze invalidov cerebralne in otroške paralize, datum ??1968; arhiv ZDIS

¹⁰ Spletna stran http://corvus.arctur.si/www.zveza-slepih.si/pdf/podaj_mi_roko.pdf

¹¹ Srečanje invalidov Ljubljana '77: Mislimo na invalide – odpravljajmo ovire!, Ljubljana, 1977, str. 37

¹² Ratni invalidi Jugoslavije, glavni urednik Boro Kraljevski, izdavač Invalidski list, Beograd, 1961 in (2) spletna stran <http://www.zveza-gns.si/?osnova=organizacija&vsebina=predstavitev>

¹³ Zbornik zveze društev vojnih invalidov Slovenije, 1994-2004, Ljubljana, 2004, str. 16

¹⁴ prav tam, strani 1-5

¹⁵ Srečanje invalidov Ljubljana '77: Mislimo na invalide – odpravljajmo ovire!, Ljubljana, 1977, str. 15

¹⁶ <http://www.zveza-sozitelj.si/>

¹⁷ <http://www.zdcivs-zveza.si/o%20zvezi.html>

¹⁸ Srečanje invalidov Ljubljana '77: Mislimo na invalide – odpravljajmo ovire!, Ljubljana, 1977, str. 41

¹⁹ Medobčinsko društvo invalidov Goriške: prvi zametki invalidskega športa in rekreacije segajo celo v leto 1948; arhiv društva in arhiv ZDIS

²⁰ Društvo invalidov Kočevje; izjava Poje Jakoba iz Kočevja o sodelovanju z Zvezo borcev Kočevja; arhiv društva in arhiv ZDIS

²¹ Društvo invalidov Zagorje ob Savi; arhiv ZDIS

²² Društvo invalidov Piran; arhiv društva in arhiv ZDIS

²³ Medobčinsko društvo invalidov Šaleške doline; arhiv društva in arhiv ZDIS

3. ZAČETKI ORGANIZIRANJA TELESNIH INVALIDOV V SLOVENIJI PO VZORU ZVEZNIH INVALIDSKIH ORGANIZACIJ

NEKATERE KATEGORIJE INVALIDOV SO BILE PO DRUGI SVETOVNI VOJNI NEKAJ ČASA PRAKTIČNO BREZ PRAVIC

Vojni invalidi so imeli status invalidov po zakonodaji že od prve svetovne vojne dalje (in po drugi svetovni vojni tudi žrtve vojnega materiala) in zagotovljeno primerno zdravstveno in socialno varstvo. Osebe, katerih invalidnost je nastala v delovnem procesu, so prav tako pridobile status invalida po zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju. Tretja kategorija invalidnih oseb pa so bili državljani, pri katerih je invalidnost nastala zaradi bolezni, ob rojstvu ali izven dela, pa so bili brez uradnega statusa invalida in brez posebnih pravic. Zato so se prav med njimi pojavile zahteve, da bi družba tudi njim priznala status invalida z vsaj nekaterimi pravicami, vsaj do zdravstvenega varstva. Prav ti invalidi brez priznanega statusa so pričeli z organiziranim gibanjem s ciljem, da bi ustanovili stanovsko društvo z osnovno nalogo – pridobiti status invalida z zakonom.

Financiranje invalidskih organizacij v takratni Jugoslaviji je bilo urejeno centralno, saj so le Zvezne organizacije invalidov dobivala denarna sredstva iz jugoslovanske državne loterije, ker pač republiških še ni bilo. Za zgled navajam dostopne podatke iz arhiva ZDIS, ki osvetljujejo ustanavljanje Zveze invalidov cerebralne in otroške paralize Jugoslavije v letu 1967. Tako je verjetno bil med ustanovitelji tudi Vzgojni zavod Janka Premrla Vojka iz Vipave, ki se je odločil včlaniti v zvezo kot kolektivni član in plačati članarino 500 ND, ki jih Zavod tudi vplačal.¹ Tudi posamezniki iz posameznih republik so lahko postali člani te zvezne organizacije.

Zveza invalidov cerebralne in otroške paralize Jugoslavije je imela sedež v Beogradu, svojo dejavnost pa izvajala na celotnem ozemlju SFRJ kot bo razvidno iz sprejetih sklepov ustanovne skupščine Zveze invalidov cerebralne in otroške paralize Jugoslavije iz leta 1967. Zanimivost tega obdobja delovanja invalidskih organizacij

V predavalnici Instituta za patologijo Medicinske fakultete v Beogradu je okrog 100 invalidov iz vse Jugoslavije sprejelo 12 sklepov, od teh navajam v prostem prevodu le

sklepe, ki kažejo na takratni družbeno-ekonomski položaj te kategorije invalidov in opredeljujejo naloge zveznega odbora:

1. «Ustanovljena je Zveza invalidov cerebralne in otroške paralize Jugoslavije s sedežem v Beogradu in dejavnostjo na vsem ozemlju SFRJ.
4. ... družba je doslej zapostavljala te kategorije invalidov in jih ni upoštevala v pozitivno-pravnih predpisih.
5. /.../, da vzpostavi in sistematično sodeluje z vsemi tistimi socialno-družbenimi in družbeno-političnimi dejavniki, ki so dolžni ukvarjati se z reševanjem problemov invalidnih oseb.
6. /.../, stopi v stik z merodajnimi dejavniki, da bi bili upoštevani problemi teh invalidov v novih predpisih zdravstvene zaščite in socialnega zavarovanja, odnosno, da bi bile končno tudi invalidom s posledicami cerebralne in otroške paralize priznan status in pravice invalida.
7. Zvezni odbor naj povzame vse mere za čim popolnejše izvajanje medicinske, vzgojno-izobraževalne in poklicne rehabilitacije, kako bi s šolanjem in vključevanjem v proizvodne procese ti invalidi prenehali biti balast družbi.
9. Zveza naj vzpostavi stike z invalidi po državi, da bi lahko ustanovili občinske, mestne in republiške organizacije /.../«²

Vsebina navedenih sklepov nam potrjuje že navedeno dejstvo, da so imeli priznan status invalida in z njim povezane pravice le vojaški invalidi po posebni zakonodaji ter delovni invalidi po zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju. Vse druge kategorije invalidov so šele začenjale borbo za pridobitev pravnega statusa invalida. To je bilo mogoče doseči le z močno invalidsko organizacijo, ki bi v procesih odločanja in sprejemanja invalidske zakonodaje sodelovala pri predlaganju in s tem spreminjanju pozitivnih pravnih predpisov. Le z zakonom priznani status invalida je lahko podelil invalidnim osebam pravice npr. do medicinske, vzgojno-izobraževalne in poklicne rehabilitacije.

Prva leta po končani vojni so imele sedež vse jugoslovanske nevladne organizacije v Beogradu. V organih zveznih organizacij invalidov so bili po delegatskem načelu in ključu vključeni kot predstavniki tudi invalidi iz republik in pokrajin.

ZAMETKI ORGANIZIRANEGA PRIZADEVANJA ZA USTANOVITEV REPUBLIŠKE ZVEZE TELESNIH INVALIDOV

V arhivu Zveze delovnih invalidov Slovenije je shranjen zapisnik prve seje predsedstva zveznega odbora Zveze invalidov cerebralne in otroške paralize³, iz katerega zvmemo nekaj o organiziranju invalidov v Republiki Sloveniji. Zvezno predsedstvo so sestavljali delegati iz vseh republik in pokrajin. Prvi uradni slovenski delegat je bil Tobijas Bruno, a ga je na prvi seji nadomestil Stjepan Miljančič, član mariborskega športnega društva Invalid ter blagajnik mariborskega iniciativnega odbora za ustanovitev republiškega združenja invalidov cerebralne in otroške paralize v Sloveniji. Na predsedstvu

je Stjepan Miljančić poročal o delu iniciativnega odbora v Mariboru in posredoval zahtevo odbora, da jim zveza pošlje spisek članov, ki so se bili predhodno prijavili iniciativnemu odboru v Beograd. Predsedstvo je zahtevo sprejelo in tako so poslali iniciativnima odboroma v Mariboru in Ljubljano spisek vseh članov iz SR Slovenije. Miljančić je predsedstvo še seznanil s člankom iz časopisa Večer⁴ o predvideni ustanovni skupščini republiškega združenja invalidov ter o ciljih in nalogah republiškega združenja. V predlogu statuta je bilo zapisano, da se lahko včlanijo v združenje vsi invalidi s simptomi cerebralne paralize ne glede na to, kdaj in kako so to postali in ter vsi invalidi zaradi posledic otroške paralize.

V kontekstu financiranja je slovenski predstavnik Miljančić na predsedstvu postavil tudi vprašanje avtonomije republiških organizacij takole: »Ali lahko mariborski odbor prosi delovne in družbene organizacije v Sloveniji za denarno pomoč v imenu jugoslovanske zveze.«

Sprejeta je bila odločitev, ki prav tako dokazuje takratno centralistično delovanje vseh družbenih mehanizmov. Odgovor je namreč bil naslednji: odbor naj pošlje prošnjo v Beograd, kjer jo bodo overovali z žigom in nato odposlali naslovniku v Slovenijo. Stjepan Miljančić je predsedstvo seznanil še z delovanjem Športnega društva Invalid v Mariboru, ki da ga bo povabil kot kolektivnega člana v novo ustanovljeno zvezo.

Na prvi seji predsedstva je tedanji predsednik zveze Moma Pejćinović poročal, da je zveza po registraciji na Sekretariatu za notranje zadeve Jugoslavije že vložila zahtevek na Jugoslovansko loterijo za delež finančnih sredstev, namenjenih financiranju humanitarnih in družbenih organizacij. Samokritično je obžaloval, da zveza ni predhodno navezala stikov z drugimi zveznimi organizacijami invalidov ko so Zvezo slepih, Zvezo gluhih, Zvezo delovnih invalidov, Zvezo združenj vojnih invalidov in Rdečim Križem. V tistem času je bilo normalno, da je bil (do)končna instanca o vseh odločitvah maršal Jugoslavije Tito. Tako je tudi predsedstvo Zveze invalidov cerebralne in otroške paralize Jugoslavije svoj zadnji up polagalo nanj. V primeru, da se z drugimi zvezami invalidov ne bi uspeli dogovoriti o delitvi loterijskih sredstev, naj bi zaprosili za sprejem pri Titu in ga prosili za intervencijo.

Na seji so razpravljali tudi o potrebi ustanavljanja republiških zvez invalidov cerebralne in otroške paralize. Sprejeli so že v naprej predlog delitve finančnih sredstev med zvezo in republiškimi odbori v razmerju: zveza 65% in republike 35% odobrenega deleža loterijskih sredstev.

V arhivu Zveze so iz tega prvega obdobja shranjeni sezname invalidnih oseb z navedbo medicinskih diagnoz, morda so nastali tudi na podlagi iz Beograda poslanih spiskov invalidnih oseb. Ti spiski nam omogočajo vpogled v strukturo razširjenosti pojavov posameznih kroničnih bolezni, katerih posledica je invalidnost. V arhivu ohranjeni spisek vsebuje 249 invalidnih državljanov v Sloveniji, vključno s podatki o njihovem naslovu in vrsto bolezni⁵. S temi spiski sta razpolagala iniciativna odbora za ustanovitev združenja invalidov s cerebralno in otroško paralizo v Mariboru in Ljubljani. V spodnji tabeli je prikazana struktura in število invalidov glede na medicinsko diagnozo v Sloveniji leta 1968.

otročka paraliza	104
cerebralna paraliza	74
paraparesis spastica	7
skleroza multiplex	4
dystrophia musculorum progresiva	2
kostna tuberkuloza	2
spina bifida	1
pes equovarum	1
tetraparesis spastica	1
brez navedbe diagnoz	3
	249

Podatke so v Sloveniji morali zbrati, da bi tudi s številčnostjo invalidnih oseb brez statusa invalidnosti utemeljili potrebo po organiziranju invalidnih oseb z medicinsko diagnozo. In kdo so bili pobudniki organiziranja?

INICIATIVNI ODBORI INVALIDOV S CEREBRALNO IN OTROŠKO PARALIZO PRIPRAVLJAJO USTANOVITEV ZDRUŽENJA SRS ZA INVALIDE PO OTROŠKI IN CEREBRALNI PARALIZI

Za nadaljnji razvoj organiziranega delovanja invalidov v Sloveniji in tudi za nastajanje današnje Zveze delovnih invalidov Slovenije je treba priznati, da je kot sprožilec procesa organiziranja republiške zveze invalidov bila nedvomno pobuda iniciativnih odborov invalidov s cerebralno in otroško paralizo v Mariboru in Ljubljani, ki sta prvotno želela ustanoviti svojo republiško zvezo invalidov s cerebralno in otroško paralizo. Slovenija ter Bosna in Hercegovina namreč edini v Jugoslaviji še nista imeli republiških zvez invalidov cerebralne in otroške paralize, niti zveze delovnih invalidov. Republika Slovenija je na področju organiziranja invalidov zamujala kar za nekaj let, saj se je zgodila ustanovitev republiške Zveze telesnih invalidov formalno leta 1969, čeprav naj bi po nekih virih bila ideja o ustanovitvi prisotna v Sloveniji že leta 1961.⁶

Za prvo formalno pobudo ustanovitve invalidske organizacije na republiški ravni lahko štejemo dopis Milene Žurbi iz leta 1968 Janezu Vivodu, ki je bil takrat sekretar Stalne konference SRS za rehabilitacijo in razvoj invalidov pri Republiški konferenci SZDL (v nadaljnjem tekstu: stalna konferenca). Milena Žurbi je bila članice iniciativnega odbora za ustanovitev zveze invalidov cerebralne in otroške paralize iz Šiške v Ljubljani in je v dopisu v imenu odbora prosila stalno konferenco za podporo in materialno in

tehnično organizacijsko pomoč pri ustanovitvi republiškega društva. Ustanovitev je odbor takole utemeljeval: »Nosilci iniciative smo v glavnem invalidi I. in II. kategorije, ki se težko gibljejo in si moramo sami plačevati ortopedske pripomočke (vozičke itd.). Razen tega smo v materialno pretežno v težki situaciji. Zato stroškov ustanavljanja ne moremo prevzeti na lastno breme.«⁷ Dopisu je priložen še seznam 22 invalidov iz Ljubljane, ki bi lahko prišli na sejo pripravljalnega odbora za ustanovitev društva, ki bi skrbelo za invalide, prizadete po paralizi.

Že marca 1968 je iniciativni odbor sklical⁸ sejo ustanovnega pripravljalnega odbora za ustanovitev Združenja SRS za invalide po otroški in cerebralni paralizi na Zavodu SRS za rehabilitacijo invalidov v Ljubljani.⁹ Iz vsebine zapisnika te seje zvmemo mnoge podrobnosti o razmerah v Sloveniji na področju invalidskega varstva, pa tudi o mehanizmi delovanja na področju civilnih iniciativ. Kot je bilo običajno v tistih časih je po protokolu sej, sekretar Stalne konference Janez Vivod sporočil udeležencem stališče konference: ustanovitev takšnega združenja je v Sloveniji nujno potrebno, vendar naj združenje poleg invalidov po cerebralni in otroški paralizi združuje širši krog drugih težko prizadetih invalidnih oseb. Na seji je prof. Zdravko Neuman sporočil, da v Beogradu že deluje zvezno združenje invalidnih oseb po cerebralni in otroški paralizi, da je podpredsednica zveznega združenja obiskala več ustanov in posameznikov v Sloveniji, da je bila v Mariboru, kjer tak iniciativni odbor za področno združenje že deluje. Profesor dr. Zdravko Neuman je nekatera določila zveznega statuta kritiziral in predlagal, da bi morali zvezni statut in program združenja prilagoditi slovenskim razmeram tako, da bi bili v združenje vključeni vsi težje telesno prizadeti invalidi. Tudi Janez Vivod je podprl predlog, da se združenje odpre vsem ostalim kategorijam prizadetih državljanov. Predlagal je, da bi prof. Zdravko Neuman s strokovnimi sodelavci ZRI SRS proučil smotnost organiziranja vseh vrst prizadetih oseb. Sklenili so tudi poenotiti programske vsebine mariborskega in ljubljanskega iniciativnega odbora. Končna odločitev je bila, da se v združenje lahko vključujejo vsi težje telesno prizadeti invalidi in zainteresirani državljeni s področja socialnega dela in drugih področij. Na tej seji so imenovali iniciativni odbor z nalogo, da pripravi skupščino za ustanovitev združenja, v katerega so poleg posameznikov imenovali tudi predstavnike Bolnice Stara gora pri Gorici, Vzgojnega zavoda Vojka Premrla iz Vipave in predstavnike področnega društva iz Maribora.

Kmalu po ustanovnem zboru ljubljanskega iniciativnega odbora je bila še isti mesec prva seja. Prvi seji sta prisostvovala še Janez Marinko kot član mariborskega iniciativnega odbora in Janez Vivod, sekretar Stalne konference. Njegova ocena ustanovne skupščine mariborskega iniciativnega odbora je bila pozitivna, obžaloval pa je na njej sprejeto stališče, da so lahko člani združenja samo invalidi, prizadeti po otroški in cerebralni paralizi, vsi drugi pa so lahko le podporni člani. Sekretar je kot predstavnik konference ponovil stališče stalne konference, »da bo združenje težko uspelo, če bo preozko v svojem konceptu, ker bo preveč izolirano.«¹⁰ Člane je še obvestil, da se pripravlja ustanovitev nove republiške organizacije delovnih invalidov. Prof. Neuman je predlagal, da se tudi v Ljubljani dogovorijo o kriteriju za sprejem – ali naj bo to diagnoza ali kaj drugega? Ob tem je povedal, da je po statističnih podatkih zaradi pa-

ralize prizadetih v Sloveniji premalo, da bi oblikovali predsedstvo oziroma republiški odbor. Zavzel se je za takšen pravni status, ki bi jim omogočil samostojno delovanje, a bi to bil hkrati temeljni kamen za usmeritev strokovnih služb. Stališča članov niso bila enotna, zato so sprejeli edino možen sklep, da bo združenje pravno veljavno delovalo le z upoštevanjem zveznega statuta, o morebitni razširitvi organizacije na druge invalidnosti pa naj odloči republiška ustanovna skupščina. Vse potrebne dokumente za skupščino so pripravili skladno z zveznim statutom.

PREOBRAT IN ROJSTVO IDEJE O USTANOVITVI REPUBLIŠKE ZVEZE DRUŠTEV ZA DELOVNE INVALIDE

Meseca aprila 1968 so se aktivnosti zgostile, očitno je bilo na Stalni konferenci že sprejeto stališče o ustanovitvi republiške zveze delovnih invalidov. Sekretar Stalne konference Janez Vivod je namreč z dopisom¹¹ zaprosil ustrezne republiške dejavnike, da imenujejo predstavnike v iniciativni odbor za ustanovitev Republiške zveze društev za delovne invalide na Zavodu SRS za rehabilitacijo. Med utemeljitvijo je Janez Vidov kot sekretar navedel tudi informacijo, da v drugih republikah delujejo že deset let organizacije delovnih invalidov. Dopis je sekretar poslal Republiškem sekretariatu za zdravstvo in socialno varstvo, Republiškem sekretariatu za delo, Republiškem sekretariatu za gospodarstvo (dodana pripomba: ne pride v poštev), Gospodarski zbornici, Republiškem odboru zveze sindikatov, Republiškem zavodu za socialno zavarovanje, Zavodu SRS za zaposlovanje, Stalni konferenci Celje, Maribor, Koper in Medobčinski stalni konferenci Ljubljana.

Očitno so bile uspešne tudi komunikacije z Beogradom, o čemer priča dopis,¹² s katerim sekretar sporoča zveznemu odboru delovnih invalidov, da bo Stalna konferenca nakazala 30. marca odobrena in prejeta finančna sredstva za stroške ustanovitve republiške zveze takoj na Zvezo društev delovnih invalidov Slovenije, ko bo le-ta ustanovljena.

Takoj po ustanovni seji iniciativnega odbora je Janez Vivod sporočil¹³ zveznemu odboru, da je bil ustanovljen iniciativni odbor za ustanovitev republiške zveze delovnih invalidov. V zapisniku¹⁴ prve seje iniciativnega odbora so navedeni člani, ki so jih imenovala republiške ustanove in organizacije:

1. Jež Pavel, predsednik;
2. Janez Vivod, sekretar Stalne konference za rehabilitacijo invalidnih oseb;
3. Radoslav Jonak, direktor Zavoda za rehabilitacijo invalidov Celje;
4. Đuro Zvonar, sekretar Stalne konference za rehabilitacijo invalidnih oseb Maribor;
5. Franc Štajnar, sekretar Stalne konference za rehabilitacijo invalidnih oseb Ljubljana;
6. Filiput Drago, predstavnik Centra za rehabilitacijo invalidov Koper;
7. Jože Zupančič, predstavnik Republiškega zavoda za socialno zavarovanje Ljubljana;
8. inž. Edo Slaček, predstavnik Republiške gospodarske zbornice Ljubljana;

9. Rozman Minka, predstavnik Republiškega sekretariata za zdravstvo in socialno varstvo Ljubljana;

10. Irena Celec, RTV Ljubljana.

PRVA SEJA INICIATIVNEGA ODBORA ZA USTANOVITEV REPUBLIŠKE ZVEZE DRUŠTEV ZA DELOVNE INVALIDE

Informacije iz zapisnika¹⁵ prve seje iniciativnega odbora za ustanovitev Republiške zveze društev za delovne invalide so bolj skope in formalne. Za predsednika iniciativnega odbora so izvolili Pavla Ježa, za tajnika Jožeta Zupančiča. Seje se je udeležil tudi sekretar zveznega odbora Zveze delovnih invalidov Jugoslavije Luka Bjelovuk in še njihov pravni svetovalec.

Za poznavanje tedanjih družbenih razmer in ravni delovanja društev in organizacij pa je zanimivo sporočilo predsednika Pavla Ježa, da je dal pobudo za ustanovitev republiškega (delovnih invalidom) društva v Sloveniji zvezni odbor Zveze delovnih invalidov Jugoslavije zaradi tega, ker le v Sloveniji ter Bosni in Hercegovini še ni take organizacije. Zanimivo je tudi stališče predsednika Pavla Ježa glede organiziranosti bodoče republiške zveze. Pavel Jež je sicer priznal, da je v Sloveniji potrebna organizacija delovnih invalidov, vendar je bil mnenja, da bi bilo neumestno društva formirati po vseh občinah! Toda to njegovo stališče ni dobilo podpore, o čemer priča sklep o ustanovitvi regijskih iniciativnih odborov za ustanovitev regijskih društev. O nalogah organizacije niso podrobneje govorili, sklenili so le, da se ustanovi Republiška zveza društev za delovne invalide. Njena dejavnost se naj bi financirala iz loterijskega deleža, ki bo pripadal Sloveniji.

Oceno potrebe po ustanovitvi republiške zveze društev za delovne invalide je v imenu Stalne konference podal njen sekretar Janez Vivod. Ustanovitev Zveze delovnih invalidov je stalna konferenca ocenila kot smotno iz naslednjih razlogov, ker bi organizacija delovnih invalidov lahko:

- pozitivno vplivala na uresničevanje pravic, ki jih imajo delovni invalidi po zakonu;
- sodelovala in dajala iniciativo pri zbiranju in spremljanju predlogov za zakonske osnutke, ki urejajo problematiko delovnih invalidov;
- znatno prispevala in pomagala strokovnim kot družbenim službam z izvajanjem ustreznega programa pri reševanju kolektivne in individualne problematike delovnih invalidov.

O prvi seji iniciativnega odbora obstaja v arhivu še informacija¹⁶ s podrobnejšimi podatki, ki so jo poslali verjetno tudi zveznemu odboru Zveze delovnih invalidov Jugoslavije. V njej so navedeni naslednji cilji republiške zveze: združevanje invalidov, kulturno-prosvetna in zabavna aktivnost, pravna pomoč, nudenje vseh oblik ostalih pomoči itd.

Na prvi seji so sklepali o predhodnih pripravah in akcijah ustanavljanja iniciativnih odborov po regijah. V informaciji so navedeni regijski centri, v katerih bi naj ustanovili iniciativne odbore za ustanovitev regijskih društev invalidov dela:

1. Celje (Celje, Laško, Šentjur pri Celju, Slovenske Konjice, Šmarje pri Jelšah, Šoštanj, Velenje, Mozirje in Žalec)
2. Kočevje (Kočevje, Ribnica, Cerknica)
3. Koper (Koper, Ilirska Bistrica, Piran, Izola, Postojna, Sežana)
4. Kranj (Kranj, Jesenice, Radovljica, Škofja Loka, Tržič)
5. Ljubljana (Center, Bežigrad, Moste, Šiška, Vič, Grosuplje, Domžale, Kamnik, Litija,
6. Logatec, Rakek, Vrhnika)
7. Maribor (Maribor, Lenart, Slovenska Bistrica, Ormož, Ptuj)
8. Murska Sobota (Murska Sobota, Gornja Radgona, Lendava, Ljutomer)
9. Nova Gorica (Nova Gorica, Ajdovščina, Idrija, Tolmin)
10. Novo mesto (Novo mesto, Brežice, Črnomelj, Krško, Metlika, Sevnica, Trebnje)
11. Ravne na Koroškem (Ravne, Slovenj Gradec, Dravograd, Radlje ob Dravi)
12. Trbovlje (Trbovlje, Hrastnik, Zagorje)

V navodilih so bila priporočila, da naj pri pripravah ustanavljanja iniciativnih odborov in sklicevanju občnih zborov invalidov dela povabijo k sodelovanju občinske sindikalne odbore, Socialistično zvezo delovnih ljudi, zavode za zaposlovanje, občinske svete za delo, občinske svete za socialno varstvo, stalne konference za rehabilitacijo invalidnih oseb in ostale lokalne dejavnike.

V arhivu je tudi rokopis pisma¹⁷ Vide Nedić, podpredsednice Zveze invalidov cerebralne in otroške paralize Jugoslavije, sekretarju stalne konference Janezu Vivodu. Iz pisma je razvidno, da se je oglasila iz Zagreba, kjer so verjetno tega leta prav tako ustanovili hrvaško društvo invalidov cerebralne in otroške paralize. Podpredsednica Nedićeva je v pismu zaprosila sekretarja Vivoda, da naj slovenska republiška organizacija ne deluje nasprotno od določil zveznega statuta in prosi, da jo obvesti o datumu občnega zbora v Ljubljani. Dopis dokazuje, da ni imela ažurnih informacij o dogajanju v Sloveniji, saj se je Slovenija odrekla ustanovitvi republiškega združenja invalidov s cerebralno in otroško paralizo in se že odločila za ustanovitev republiške zveze delovnih invalidov.

Dejanske odnose med zveznimi in republiškimi organizacijami ilustrira dopis Zveznega odbora Zveze delovnih invalidov Jugoslavije. Predsednik zveznega odbora Ilija Bogdanović je z dopisom¹⁸ obvestil iniciativni odbor republiške zveze o svojem sklepu, navajam v prostem prevodu: »Sekretariat zveznega odbora Zveze delovnih invalidov Jugoslavije je na osnovi statuta Zveze invalidov dela Jugoslavije in pooblastila zveznega odbora proučil sklepe sestanka delovnih invalidov v Ljubljani 4. aprila 1968 in poročilo sekretarja zveznega odbora Zveze delovnih invalidov Jugoslavije tovariša Luke Bjelovuka in odločil (podčrtal MK), da soglašja z vsemi sklepi, ki so jih sprejeli na sestanku delovnih invalidov Slovenije 4. aprila 1968 in sprejema v celoti poročilo

sekretarja o tej zadevi.« V dopisu je naveden tudi povzetek poročila Luke Bjelovuka, tajnika zveznega odbora, o sklepu prve seje iniciativnega odbora v Ljubljani, namreč, »...da se začne formiranje organizacije delovnih invalidov, odnosno iniciativnih odborov v vseh mestih v SR Slovenije. Sprejeli so odločitev o organiziranju ustanovitvenih skupščin v vseh komunah, a hkrati pa se pripravlja republiško ustanovno skupščino organizacije Zveze delovnih invalidov Slovenije.«

Na drugi seji¹⁹ pripravljalnega odbora združenja delovnih invalidov so postavili organizacijsko strukturo ter za posamezna področja imenovali komisijo za izdelavo pravnih aktov, komisijo za pripravo dokumentov za občni zbor in tehnično komisijo za izvedbo občnega zbora. Na seji je predsednik Pavel Jež poročal, da je obiskal podpredsednika SZDL Slovenije Franca Kimovca - Žigo in ga obvestil o nameri ustanovitve društva delovnih invalidov. Podpredsednik Franc Kimovec-Žiga je podprl ustanovitev društva in izrazil prepričanje, da prav društvo lahko uspešno pomaga družbi reševati specifične probleme prizadetih oseb, ki potrebujejo pomoč.

SINDIKATI PROTI USTANOVITVI REPUBLIŠKE ZVEZE DELOVNIH INVALIDOV

V nadaljevanju postopka ustanavljanja je sekretar Janez Vivod pojasnil, da pričakuje uskladitev tudi s predsednikom republiškega sveta Zveze sindikatov Slovenije. Predsednik Tone Kropušek uradnega stališča sindikata do ustanovitve republiške zveze delovnih invalidov še ni sporočil, znano pa je, je ustanovitvi nasprotovala v imenu sindikata Dolfka Boštjaničič. Zvezni delegat Luka Bjelovuk je iniciativnemu odboru odsvetoval posvet s sindikati, ker da pravno formalno to ni potrebno. Razlog odklonilnemu stališču sindikata je bilo verjetno načelno nasprotovanje sindikatov, da bi se delovni invalidi izdvojili iz društva upokojencev in ustanovili svojo posebno organizacijo. Luka Bjelovuk je udeležence seznanil še s stališčem Centralnega sveta sindikatov v Beogradu, ki da soglasno podpira slovenska prizadevanja za ustanovitev društva delovnih invalidov. Sporočil je tudi odločitev zveznega odbora delovnih invalidov Jugoslavije, da nakaže 5 milijonov dinarjev republiški Stalni konferenci za rehabilitacijo invalidnih oseb za izvedbo ustanavljanja.

Sedež Zveze društev delovnih invalidov Slovenije naj bi bil v Ljubljani, voljeni funkcionarji zveze naj bi bili predsednik, podpredsednik in tajnik, računovodja pa ne. Dogovorili so se za smernice, kako izdelati statut in društvena pravila. Osnova za statut bo temeljni Zakon o društvih, Pravilnik o registraciji društev in republiški predpis o društvih. Pri pripravi statuta naj delovna skupina uporablja kot primer in za zgled tudi zvezni statut ter statute Zveze gluhih in naglušnih Slovenje, Zveze slepih in slabovidnih Slovenije ter Društva za pomoč duševno nezadostno razvitih oseb ipd. Glede organiziranosti je bilo sprejeto načelo ustanavljanja osnovnih društev v medobčinskem merilu. Govorili so tudi o možnih alternativah organiziranosti kot na primer:

A. Cerknico vezati na Ljubljano;

B. sedež naj bo v Cerknici za Cerknico, Logatec, Rakek in Vrhniko;

C. Sedež naj bo v Postojni za Postojno, Cerknico, Rakek in Logatec;

D. Kočevje in Ribnica naj se priključita Novemu mestu (morebiti Kočevje, Ribnica samostojna s sedežem v Kočevju).

Vendar so ob koncu sprejeli naslednja priporočila:

- Osnovna medobčinska društva imajo lahko (po potrebi, a izjemoma) izpostave na sedežih občin ali tovarniške izpostave pri velikih delovnih organizacijah (Železarna Jesenice, Jugoslovanske železnice, večji rudniki ipd.), o čemer odločajo medobčinska društva.
- Osnovna društva imajo predsednika in sekretarja
- Po zakonu o društvih struktura obveznih organov: skupščina, predsedstvo, sekretariat; po potrebi plenum vsega članstva.
- Pri republiški zvezi, če je umestno, predvideti komisije na temo važnih vprašanj,
- Pri republiški zvezi formirati sekcije drugih prizadetih oseb (za delo manj zmožne osebe, prizadete otroke ipd.).
- Načrtovanje načina in vsebine bodoče dejavnosti, s katerimi bi se ukvarjali delovni invalidi posameznih kategorij.
- Viri financiranja bodo loterijska sredstva, članarine in iz drugih dejavnosti invalidov.

PRVOTNI SKLEP O DATUMU USTANOVITVE ZVEZE DRUŠTEV DELOVNIH INVALIDOV SLOVENIJE JE BIL 25./27. JUNIJ 1968

Na posvetovanju regionalnih iniciativnih odborov 11. aprila 1968 so sprejeli priporočilo, da se je potrebno glede ustanavljanja regionalnih društev povezati s pristojnimi krajevnimi dejavniki kot so socialni delavci, referenti za rehabilitacijo invalidov na komunalnih zavodih za socialno zavarovanje Slovenije.

Za pripravo in izvedbo ustanovne skupščine so imenovali komisijo za izdelavo pravnih aktov (član je bil tudi sekretar stalne konference Janez Vivod), komisijo za izdelavo materialov za izvedbo občnega zbora (mešanje pojmov skupščina - občni zbor) ter organizacijska komisija za pripravo občnega zbora. Predvideli so pogovor z Janezom Zemljaričem, tedanjim predsednikom SZDL pri MS Ljubljana in tedanjim direktorjem stanovanjskega podjetja DOM, ki naj bi pomagala najdi ustrezen prostor za izvedbo skupščine. Iz zapisnika je razvidno, da je bil prvotno predviden sklic ustanovne skupščine 25. - 27. junij 1968!

Po tedaj veljavnem zakonu o društvih je lahko ustanovilo društvo najmanj 10 članov, registracijo društva ali zveze društev v register pa je tedaj izvedel Republiški Sekretariat za notranje zadeve. Prošnji za registracijo je bilo potrebno predložiti poročilo o

ustanovitvi, zapisnik ustanovnega občnega zbora in podpisana pravila društva kakor tudi regionalnih medobčinskih društev. Po sklepu iniciativnega odbora je v času od izvedbe občnega zbora republiške zveze iniciativni odbor deloval skladno z statutom Zveze delovnih invalidov Jugoslavije.

Sekretar stalne konference Maribor Đuro Zvonar je predlagal sklep, ki je bil tudi sprejet: »Določeni pobudniki morajo predlagati člane iniciativnih odborov v regijah (najmanj 10 iz vsake občine!), se z njimi sestati in izvoliti delegate za ustanovni občni zbor republiške Zveze društev delovnih invalidov po naslednjem ključu: 0-250 delovnih invalidov = nimajo delegata; na 250-750 delovnih invalidov = 1 delegat, nad 750 delovnih invalidov dva delegata; na vsakih 1000 delovnih invalidov dva delegata. Člani pripravljalnega odbora (iniciativnega odbora) bodo ustanovitelji društva, zato si naj pravočasno priskrbijo potrdila o volilni pravici.«

Glavno težo pri ustanavljanju medobčinskih društev so imele medobčinske stalne konference za rehabilitacijo invalidnih oseb (v nadaljevanju: MSK), za severovzhodno Slovenijo mariborska MSK, ljubljanska MSK za Ljubljano, Gorenjsko in Dolenjsko, za koprsko regijo INDE Koper, za goriško regijo Center za socialno delo Nova Gorica.

Članom pripravljalnega odbora je stroške potovanj krila Stalna konferenca iz zveznih finančnih sredstev za ta namen, prav tako predsedniku Pavlu Ježu po posebni delovrški pogodbi²⁰ med delodajalcem sekretarjem Stalne konference SRS za rehabilitacijo invalidnih oseb Janezom Vivodom in delojemalcem Pavlom Ježem. Predsednik Pavel Jež je prevzel obveznost, da bo »v času od 1. aprila do 30. junija 1968 pripravil vse potrebno za sklic občnega zbora Zveze društev delovnih invalidov Slovenije. To delo bo opravil v svojstvu predsednika iniciativnega odbora Zveze društev delovnih invalidov Slovenije.«

Razmere na področju varstva delovnih invalidov nam v precejšnji meri pomaga razumeti dopis²¹ Dolfke Boštajnčič, članice republiškega sveta Zveze sindikatov Slovenije. V dopisu Pavletu Bojcu, predsedniku Koordinacijskega odbora za rehabilitacijo in zaposlovanje invalidov Slovenije je namreč predlagala, da bi o vprašanju ustanovitve Zveze društev invalidov dela razpravljali na sekretariatu stalne konference, saj je bilo vodstvo konference neposredni pobudnik ustanovitve društva. Na seji bi se tudi dogovorili o predlogu delitve tistega dela loterijskih sredstev, ki pripadajo Republiki Sloveniji. Dopisu je tudi priložena kopija²² odgovora na vabilo prve seje pripravljalnega odbora za ustanovitev republiške zveze društev delovnih invalidov.

Komisija za življenjske in delovne pogoje pri republiškem svetu Zveze sindikatov za Slovenijo je pripravljalnemu odboru svoja stališča sporočila v obliki naslednjih ugovoritev v zvezi z ustanavljanjem nove republiške organizacije invalidov:

- da je ideja o ustanovitvi takega društva stara že nekaj let;
- da obstaja raznolikost problemov; kot so nemajhno število raznih invalidnih oseb v Sloveniji (ne le delovnih);
- da je potrebna koordinacija služb, ki skrbijo za invalide vseh izvorov in vrst –

medicinska rehabilitacija, prekvalifikacija, šolanje in strokovno usposabljanje, zaposlovanje, oblike in načini zaposlovanja, pravna ureditev posameznih vrst invalidnosti itd.;

- da je bila pred leti prav ob »aktivnem sodelovanju sindikata sprejeta politična odločitev, da se ustanovi Konferenca za rehabilitacijo in zaposlovanje invalidov, ki naj učinkovito poseže v prizadevanje za najsmotrnejšo skrb za invalide vseh vrst, ne samo invalide dela.«²³

Komisija za življenjske in delovne pogoje pri republiškem svetu Zveze sindikatov se je sklicevala tudi na takratno politično stališče, da se ustanovi Stalna konferenca SRS za rehabilitacijo in razvoj invalidov pri Republiški konferenci SZDL. Komisija je zavračala idejo o ustanovitvi društva delovnih invalidov tudi zato, »ker so invalidi I. kategorije kot upokojenci povezani v članstvu društva upokojencev Slovenije, invalidi II. in III. kategorije pa so aktivni delavci in so člani sindikata kot zaposleni člani delovne skupnosti, ki so v delovnem razmerju, in je delovna organizacija neposredno odgovorna za urejanje pravic iz dela.«²⁴ Komisija za življenjske in delovne pogoje je ustanovitvi društva nasprotovala še zaradi izgubljenih loterijskih zveznih sredstev, ki bi se potrošili le za organizacijske stroške ustanavljanja nove republiške organizacije. Komisija je zahtevala, da zvezni odbor sindikatov posreduje pri zveznem izvršnem svetu, da se dodelijo loterijska sredstva društvu upokojencev Slovenije za invalide I. kategorije, delež sredstev za II. in III. kategorijo pa Konferenci za rehabilitacijo in zaposlovanje invalidov. Dolfka Boštjančič je v imenu republiškega sveta Zveze sindikatov Slovenije pripravljalnemu odboru sporočila, da« Svet zveze sindikatov Slovenije ne bo soustanovitelj ali včlanjen v tako društvo.«²⁵

INVALIDI VZTRAJAJO PRI USTANOVITVI REPUBLIŠKE ZVEZE DELOVNIH INVALIDOV

Tem stališčem je nasprotoval mariborski sekretar stalne konference Đuro Zvonar v poročilu²⁶ Stalni konferenci za rehabilitacijo invalidnih oseb SRS. V poročilu sekretar navaja, da je ožji sekretariat stalne konference sprejel odločitev, da je potrebno vzpostaviti stik s službami in organizacijami, z delovnimi invalidi in delovnimi organizacijami. Pri tem se je izkazalo, da so delovni invalidi, predstavniki zavodov in društev upokojencev pokazali veliko zanimanje za ustanovitev društva delovnih invalidov. V primerjavi z invalidskimi upokojenci so za ustanovitev društva delovnih invalidov izrazito večji interes pokazali zaposleni delovni invalidi. Tudi vodstva delovnih organizacij so soglašala z ustanovitvijo društva delovnih invalidov, ki naj bo odprto tudi za druge invalide, ki nimajo statusa delovnega invalida, so pa prizadeti! To pa je ostal odprt problem, saj sekretar v poročilu ugotavlja, da je evidenca kategoriziranih delovnih invalidov zelo dobra, ni pa nobene evidence o drugih invalidih ali osebah, ki jim invalidnost priznajo invalidske komisije, nimajo pa pravic iz invalidskega zavarovanja.

Poročilo navaja, da so že obdelali severovzhodni del Slovenije po naslednjem postopku: zbirali so podatke na Komunalnih zavodih za socialno zavarovanje Maribor, Murska Sobota, Ravne na Koroškem in posneli stanje na dan 31.12.1967. Na seji ožjega se-

kretariata mariborske stalne konference so se dogovorili tudi o številu delegatov za občni zbor republiške zveze društev delovnih invalidov. Določili so ključ za število delegatov, ki naj sodelujejo na republiškem občnem zboru: mariborska regija šestnajst delegatov (16), koroška regija tri delegate (3) in pomurska regija tri delegate (3). Za delegate je potrebno navesti popolne podatke o osebnih podatkih in podatke o njihovi zaposlitvi. Dogovorili so se tudi o številu članov regijskih iniciativnih odborov – v Mariboru trinajst (13), v Murški Soboti devet (9) in v Ravnah na Koroškem prav tako devet (9). Možnost ustanavljanja pododborov ali sekcij v regijskih društvih invalidov dela je ostalo odprto vprašanje.

Priprave na ustanovitev republiške zveze delovnih invalidov so seveda zavrle in spremenile tok dogajanj v iniciativnem odboru za ustanovitev združenja invalidov SRS po cerebralni in otroški paralizi. Na sestanku²⁷ članov medobčinskega mariborskega odbora invalidov po otroški in cerebralni paralizi so se vsi udeleženci strinjali, da se združenje vključi v Zvezo delovnih invalidov. Začeli pa so tudi z razpravo o vključevanju invalidov brez statusa, ki so bili brez kakršnihkoli pravic.

ZAMISEL STALNE KONFERENCE O USTANOVITVI ZVEZE DRUŠTEV TELESNIH INVALIDOV SLOVENIJE

Na tem sestanku se je Moma Pejčinović, predsednik Zveze invalidov cerebralne in otroške paralize Jugoslavije, se je pozitivno izrekel o zamisli nove organizacije v Sloveniji, ki bi združevala vse vrste invalidov v Zvezo društev invalidnih oseb. Podpredsednica Vida Nedić je zagovarjala stališče, da potrebno najprej ustanoviti republiški odbor invalidov cerebralne in otroške paralize, ki bi nato pristopil v novo ustanovljeno zvezo. Predsednik iniciativnega odbora za ustanovitev Zveze društev delovnih invalidov Slovenije Pavel Jež je predstavil slovensko stališče, da naj bi načrtovana republiška zveza društev invalidnih oseb poleg delovnih invalidov vključevala tudi druge kategorije invalidov. Odbor zveze naj bi bil enovit, posamezne kategorije invalidov pa bi bile organizirane kot sekcije zveze. Pavel Jež je pri tem navedel kot odprto možnost, da se v to novo zvezo vključijo tudi tedanje druge republiške zveze kot so Zveza vojaških in mirnodobnih invalidov, Zveza slepih in Zveze gluhih. Ta stališča je podprl tudi mariborski medobčinski odbor invalidov cerebralne in otroške paralize. Tudi prof. Zdravko Neuman iz Ljubljane je podprl predstavljena stališča, predlagal takojšnje uresničevanje dogovorjenega, osebno je pripravljen sodelovati le strokovno. Tak koncept lahko označimo z današnjega vidika, da je v ozadju prizadevanj Stalne konference bila težnja, da bi v Sloveniji ustanoviti krovno organizacijo invalidov.

Udeleženci sestanka so soglasno sprejeli sklep, da bo Združenje invalidov po otroški in cerebralni paralizi Slovenije delovalo v novo ustanovljeni zvezi kot samostojna sekcija. Člani republiškega iniciativnega odbora in mariborskega Medobčinskega odbora invalidov po otroški in cerebralni paralizi so pristali, da se takoj vključijo v iniciativni odbor za ustanovitev Zveze društev delovnih invalidov Slovenije. Za organiziranje in delovanje zveze je bilo predvidenih 325 milijonov starih din iz Jugoslovanske državne loterije in sicer preko jugoslovanskega odbora za socialno delo.

Sestanku odbora je prisostvovala tudi novinarka Stanka Godnič, ki je v dnevnem časopisu objavila poseben članek o tej seji.²⁸ V njem obvešča slovensko javnost, da »Stalna konferenca za rehabilitacijo invalidnih oseb Slovenije podpira iniciativo, da se ustanovi društvo za pomoč osebam, ki so prizadete po cerebralni ali otroški paralizni. Razumljivo pa je, da bi ob taki organizaciji, ki se zdi preozka, ostali izven vsake organizacije številni drugi težje prizadeti, kot. npr. paraplegiki, prizadeti po kapi, sklerozi itd. Ti bi se slej ko prej pojavili z zahtevo po samostojni organizaciji in bi bilo teh društev preveč, njihovo delo pa ekonomsko in organizacijsko neučinkovito. Tako se je izoblikovalo jasnejše stališče, da je smotrnejše organizirati enotno Zvezo telesno prizadetih, ki bo zajemala vse težje prizadete (kateri so težje prizadeti bo potrebno natančneje opredeliti). V okviru take organizacije bo lahko samostojno delovala sekcija za prizadete po otroški ali cerebralni paralizni.«

Zanimivo je, da je novinarka v tem dokumentu je uporabila naziv 'Zveza telesno prizadetih', ki je bil v jeseni dejansko sprejet na tretji razširjeni seji pripravljalnega odbora v natančnejši formulaciji naziva - Zveza društev telesnih invalidov Slovenije.

ODLOČITEV O USTANOVITVI ZVEZA DRUŠTEV TELESNIH INVALIDOV SLOVENIJE

V zapisniku tretje razširjene seje²⁹ pripravljalnega odbora se ne uporablja več naziv 'Zveza društev delovnih invalidov' kot doslej, ampak se uradno uporablja že nov naziv - Republiška zveza društev telesnih invalidov Slovenije. Verjetno je ta opredelitev zveze nastala na osnovi političnega stališča Stalne konference za rehabilitacijo invalidnih oseb v Sloveniji pri Republiški konferenci SZDL in Republiškega sveta zveze sindikatov Slovenije kot kompromisna rešitev. S tem se je uresničilo sprejeto politično stališče, da naj bi nova zveza vključevala tudi ostale sekcije invalidov kot so paraplegiki, prizadeti po cerebralni in otroški paralizni, itd. S tako rešitvijo se je strinjal tudi Republiški svet zveze sindikatov in tokrat uradno podprl ustanovitev Zveze društev telesnih invalidov Slovenije.

Uporabo pojmov kot so invalid, telesni invalid, so pogosto razmejevali zaradi pragmatičnih razlogov. Tako je npr. v šestdesetih letih mariborski sekretar Stalne konference Đuro Zvonar utemeljeval, da pojem 'telesni invalid' ni natančno opredeljen in je preširok, kar bo preprosto pomenilo, da bo še več različnih invalidskih skupin kandidiralo na denarna sredstva združenja. Predlagal je natančneje določilo, kdo lahko postane član novega združenja ter da je potrebno pri včlanjevanju vsekakor upoštevati stopnjo invalidnosti oziroma prizadetosti. Kar zadeva invalidne otroke, je bil mnenja, da so le-ti lahko v Zvezi le evidentirani na seznamih kot prizadeti mladoletniki, ki se jim določi pravni zastopnik in ponudi potrebna posebno pomoč. Status rednega člana pa lahko dobijo šele, ko postanejo polnoletni.

Na seji so očitno tudi že razpravljali o osnutku statuta zveze, saj je Đuro Zvonar v razpravi predlagal, da se 8. člen dopolni z navedbo delovnih invalidov kot ene izmed sekcij. Na seji so sklenili, da je potrebno izdelati organizacijsko shemo odnosov predvidenih sekcij v okviru Zveze društev telesnih invalidov SRS, odnosa strokovne sekcije zveze

društev telesnih invalidov SRS do zvezne organizacije v Beogradu, do medobčinskih društev ter jim določiti tudi ključ za izvolitev števila delegatov.

Udeleženci seje so sprejeli sklep, da se pripravi in izvede najprej občni zbor zveze in pozneje društev, katerih ustanovitev pripravijo in izvedejo dosednji ustanovljeni regionalni iniciativni odbori v Celju, Kopru, Kranju, Ljubljani (tudi za Kočevje in Notranjsko), Mariboru, Murski Soboti, Novi Gorici, Novem mestu, Ravnah na Koroškem in Trbovljah. Za včlanitev so pripravili obrazec z naslovom 'Priglasnica'³⁰ za članstvo v Zvezo društev telesno invalidnih (cerebralna in otroška paraliza). Med osebnimi podatki je bilo potrebno navesti tudi diagnozo in leto nastanka bolezni.

V arhivu ZDIS je ohranjen tudi dopis Iniciativnega odbora sekcije za otroško in cerebralno paralizo s seznamom vrnjenih anket članov, ki so izrazili strinjanje z vključitvijo sekcije v novo zvezo ter predračun sredstev za delo sekcije.³¹

Zvezni odbor Zveze delovnih invalidov Jugoslavije je povabil sekretarja Stalne konference Janeza Vivoda na oktobrsko sejo predsedstva zveznega odbora 5. Oktobra 1968.³² Iz v dopisu navedenega dnevnega reda je razvidno, da je na seji Luka Bjelovuk poročal o predvideni ustanovitvi republiške organizacije invalidov in predvideni organiziranosti invalidov v Sloveniji. Na tej seji predsedstva so obravnavali tudi poročilo o sodelovanju z mednarodno organizacijo FIMITIC ter o pripravah na zasedanje izvršnega odbora FIMITIC v Jugoslaviji, ki je bilo predvideno še v letu 1968. Seje sta se udeležila Janez Vivod in Pavel Jež, kar dokazuje v arhivu ZDIS ohranjeni zahtevek³³ za refundacijo vozniških kart na to sejo.

V mesecu oktobru je bila dejavnost iniciativnega odbora usmerjena na finančno plat ustanavljanja zveze. V arhivu je dopis³⁴ republiškega odbora Zvezi delovnih invalidov Jugoslavije v Beograd, v katerem v slovenskem jeziku (! klicaj: M. Kroflič) prosijo za nakazilo sredstev za sklic republiške skupščine kot je to sklenil zvezni odbor.

Iz zapisnika³⁵ mariborskega iniciativnega odbora je razvidno, da so imeli nekateri člani vrsto pomislekov o potrebnosti ustanovitve nove republiške zveze kljub uvodnim obrazložitvam predsednika odbora Đura Zvonarja in predsednika republiškega odbora Pavla Ježa. Tako je Erih Mattel na primer izrazil pomislek, da člani s cerebralno in otroško paralizo ne bodo našli skupnega jezika z drugimi invalidi, ki že imajo status invalida, t.j. so ocenjeni in imajo priznano stopnjo invalidnosti. Zato bo njihova naloga poskrbeti za pridobitev statusa invalida in izboljšati njihov materialni položaj. V zvezi s tem je zaprosil za obrazložitev, kakšne pravice in dolžnosti bi imele načrtovane sekcije. Oglasil se je tudi Franjo Majer z vprašanjem, ali se bodo podobno ustanavljali podobori tudi v podjetjih. Pojasnila predsednika Pavla Ježa so bila splošna: osnovna dejavnost bo potekala v društvu, ki bo nosilo breme borbe za interese ljudi. Zavrnil je misel o ustanavljanju podoborov v podjetjih, češ da »ne bi bilo umestno, da se organizirajo še podobori po podjetjih.«³⁶

V nadaljevanju seje so izvolili sedemnajst članov v iniciativni odbor z nalogo, da zberejo podatke o številu invalidov glede na vrsto invalidnosti; da se organizira sestanke z invalidi v kolektivih in društvih upokojencev; da se opredeli organiziranost društva; kje in kakšna naj bo organizacija ter območje dela društva in da izvede tudi volitev

delegatov za republiški občni zbor. Za predsednika so izvolili Ivana Gajšta, za tajnika Jakoba Kavčiča in za blagajnika Franca Duha.

USTANAVLJANJE REGIONALNIH INICIATIVNIH ODBOROV ZA USTANOVITEV REPUBLIŠKE ZVEZE DRUŠTEV TELESNIH INVALIDOV

V jesenskih mesecih je bilo v Sloveniji več sestankov regionalnih iniciativnih odborov.

Tako je na prvem sestanku³⁷ za ustanovitev pripravljalnega odbora društva telesnih invalidov Ravne na Koroškem predsednik republiškega odbora Pavle Jež predstavil republiško zvezo, v katero bi se lahko vključevali še drugi invalidi, tudi invalidni otroci. Tudi izvršni odbor zveze bo sestavljen po tem načelu, sestavljali ga bodo predstavniki delovnih invalidov, predstavniki invalidskih upokoјencev in ostalih prizadetih ljudi. Že na tem sestanku so bili izvoljeni v odbor za Ravne Franc Leskošek in Razgoršek, za Dravograd Olga Virant, za Radlje Marijan Žerdoner in za Slovenj Gradec Miloš Savinek. Za vodjo odbora so izbrali Franca Leskoška. Sestanku je prisostvoval tudi mariborski sekretar Stalne konference Đuro Zvonar.

Tudi v Celju je že oktobra 1968 deloval pripravljalni odbor za ustanovitev medobčinske organizacije delovnih invalidov. V dopisu³⁸ republiškemu odboru predsednik Rudolf Fajgelj poroča o 4. redni seji, kjer so obravnavali finančni načrt ter predvidene akcije obiskov devetih občinskih skupščin izven Celja: Laško, Šentjur, Šmarje, Slovenske Konjice, Žalec, Velenje, Brežice, Sevnico in Mozirje. Pripomniti velja, da je bilo Krško priključeno Novemu mestu – predvideno medobčinsko društvo telesnih invalidov bi pokrivalo torej 10 občin takratnega Celjskega okraja.

V tem času priprav na skupščino nove zveze so zbirali v republiškem odboru podatke o invalidih, ki bi se vključili v novo zvezo. V arhivu ZDIS je poimenski seznam³⁹ šestdesetih prigrasnic za članstvo v zvezo društev telesno invalidnih oseb z naslovi, ki ga je poslal iniciativni odbor invalidov s cerebralno in otroško paralizo. V arhivu je tudi tabela o prigrasnicah invalidov s paraplegijo. Republiški odbor je izvedel tudi anketo, s katero so želeli dobiti pregled nad članstvom. Tako so razposlali 308 anket, vendar je bil odziv slab, vprašalnik je vrnilo komaj 132 oseb, ki so izrazili željo postati član Društva težje telesno prizadetih invalidov Slovenije.

Kadrovanje funkcionarjev za iniciativne odbore pri ustanavljanju medobčinskih odborov je potekalo znotraj občinskih stalnih konferenc in v sodelovanju z občinskimi komunalnimi zavodi.

Kampanje republiškega odbora za ustanovitev republiške zveze so bile meseca novembra še pogostejše. Republiški iniciativni odbor je skliceval v posameznih regijah Slovenije invalide in predstavnike občinske politike, da bi jih prepričali v potrebnost ustanovitve nove zveze. Takole npr. je Pavle Jež prenesel invalidom v Novi Gorici stališče Stalne konference za rehabilitacijo invalidov: »Republiška konferenca za rehabilitacijo invalidov Slovenije in republiški ter zvezni sekretariat za socialno politiko so dali pobudo za ustanovitev organizacij telesnih invalidov, ki naj bi združevale vse vrste

invalidov razen vojaško vojne, gluhoneme in slepe, ki imajo svoj status že urejen.«⁴⁰ Glede organiziranosti je bilo rečeno⁴¹, da bo novogoriško regionalno društvo obsegalo občine Nova Gorica, Ajdovščino Tolmin, Idrijo, koprsko regionalno društvo pa občine Koper, Izola, Piran, Postojna, Ilirska Bistrica in Sežana. Glede na raznovrstnost članstva naj bi v novi zvezi delovale tudi sekcije po vrstah invalidnosti. Republiška Zveza društev telesnih invalidov Slovenije bo imela sedež v Ljubljani.

Za medrepubliško sodelovanje republiški odbor očitno ni imel dovolj časa, kar je razvidno iz ohranjene korespondence v arhivu ZDIS. Predstavniki Slovenije se tako niso odzvali vabilu⁴² na slovesnost v Črni gori, kjer so slavili že deseto obletnico obstoja črnogorske zveze delovnih invalidov. Poslali so jim opravičilo, da se zaradi zaključnih priprav na ustanovitev Zveze delovnih invalidov Slovenije slovesnosti ne morejo udeležiti, hkrati pa jim izrekli⁴³ globoko sožalje ob takratnem potresu Bor-Ulcinj. Na njihovo novembrsko prošnjo⁴⁴ za finančno podporo jim je republiški odbor⁴⁵ odobril simbolični znesek šele februarja leta 1969, ko je bila Zveza že formalno ustanovljena.

Dejansko so se aktivisti v regionalnih iniciativnih odborih v mesecu novembru aktivno pripravljali na ustanovitveno skupščino zveze. Tako so npr. na Koroškem že izvolili iniciativni odbor za ustanovitev društva telesnih invalidov Koroške regije.⁴⁶

V Mariboru so na sestanku⁴⁷ ožjega pripravjalnega odbora pripravili načrt obdelave in zbiranje podatkov po občinah in tovarnah. Predvideli so pogovore o nalogah bodoče zveze in razčiščevali odprta vprašanja kot so: kako pritegniti v društvo invalidske upokoјence, ki so včlanjeni v društva upokoјencev; kako delovne invalide in druge v delovnih kolektivih, nezaposlene invalide, starše prizadetih otrok ipd. Dogovorili so se tudi o delitvi dela med člani odbora, določili so, kdo bo obiskal delovne organizacije Maribora, občine Ptuj (Jakob Kaučič), Slovensko Bistrico (Ivan Gajšt, Đuro Zvonar), Lenart (Đuro Zvonar) in Mursko Soboto (Štefan Horvat).

V kampanji za ustanovitev Zveze društev telesnih invalidov Slovenije so sodelovale tudi občinske ustanove, tako npr. sporoča.⁴⁸ Komunalni zavod za socialno zavarovanje Murska Sobota Stalni konferenci seznam šestnajstih možnih kandidatov za iniciativni odbor v Murski Soboti. Zaradi precejšnih obveznosti predsednika Pavla Ježa so v Ravnah na Koroškem sklicevali sestanke celo po dvakrat⁴⁹.

DOLOČEN JE NOV DATUM USTANOVITVE ZVEZE DRUŠTEV TELESNIH INVALIDOV SLOVENIJE - 16. JANUAR 1969

V tistih začetnih časih sta za ustanovitev republiške invalidske organizacije najbolj zaslužna Janez Vivod, tedanji sekretar republiške Stalne konference in Đuro Zvonar, tedanji sekretar mariborske Stalne konference. Za organizacijo sekcij v okviru Zveze društev telesnih invalidov Slovenije pa gredo zasluge Borisu Šuštaršiču in Ivanu Peršaku, še danes vidna tvorca invalidske politike v Sloveniji. Boris Šuštaršič pa je bil tudi med udeleženci četrte seje⁵⁰ iniciativnega odbora za ustanovitev Republiške zveze društev telesnih invalidov Slovenije. Pomembno je vedeti, da so poleg invalidov aktivno sodelovali pri ustanovitvi Zveze društev telesnih invalidov Slovenije številni

predstavniki republiških in občinskih zavodov, občinskih centrov za socialno delo, republiške in občinskih konferenc SZDL, ki so imeli celo večino med sedemnajstimi poimenskimi udeleženci v republiškem iniciativnem odboru kakor je razvidno iz seznama⁵¹ republiškega iniciativnega odbora.

Na četrti seji odbora predsednik Pavle Jež uvodoma pojasnil, da so na 3. seji sprejeli sklep o formiranju desetih iniciativnih odborov. Iz poročil o poteku ustanavljanja medobčinskih iniciativnih odborov je razvidno, da so bili pogovori s predstavniki občinskih sindikalnih svetov, vodstvi občinskih SZDL in predstavniki občinskih zavodov za socialno zavarovanje v vseh regijah zelo uspešni. Do datuma četrte seje sta umanjkali le poročili iz Kranja in Trbovelj.

VPRAŠANJA ORGANIZIRANOSTI ZVEZE IN VZPOSTAVLJANJU MREŽE INVALIDSKIH DRUŠTEV V SLOVENIJI

Člani odbora so na četrti seji odbora postavljali vrsto vprašanj glede včlanjevanja invalidov ter organiziranosti znotraj zveze. Tako je npr. Boris Šuštaršič postavil vprašanje, ali bi pri republiškem odboru lahko imeli invalidi z mišično distrofijo enotno sekcijo za vsa Slovenijo ali pa naj delovali tudi v medobčinskih društvih. Predsednik Pavle Jež je pojasnil, da bo pri republiškem odboru delovalo vsekakor več sekcij glede na vrsto diagnoze.

Iz poročil posameznih regionalnih iniciativnih odborov je razvidno, kje naj bi bili sedeži medobčinskih društev. Časovni presek pokaže, da so bili invalidi najboljše organizirani v Mariboru in na Koroškem. Doslej sta bila namreč ustanovljena dejansko le dva odbora. Mariborski odbor s sedežem v Mariboru je obsegal še občini Ptuj in Slovensko Bistrico, odprto je ostalo še vprašanje priključitve občin Ormoža in Lenarta. Mariborsko društvo invalidov s cerebralno in otroško paralizo je bilo pripravljeno sodelovati v novi zvezi, predsednik odbora je ostal Ivan Gajšt. Na Koroškem je iniciativni odbor že bil ustanovljen, pokrival je občine Dravograd, Slovenj Gradec in Radlje; sedež medobčinskega društva je bil predviden v Ravnah na Koroškem, predsednik odbora pa je bil Franc Leskovšek.

V drugih občinah iniciativnih odborov še ni bilo, vendar so občinske kadrovske politike večinoma že imele predloge kandidatov za predsednike odborov. V Murski Soboti naj bi bil predsednik Štefan Horvat, v Novi Gorici Izidor Lipičar, v Kopru Borut Bruno, v Celju pa Rudolf Fajgelj. Ugotovili so, da bodo v 14 dneh dosegli ustanovitev iniciativnih odborov na 90% ozemlja Slovenije. Za nekatera medobčinska društva so že predvideli katere občine bodo vanje vključene: medobčinsko društvo s sedežem v Novem mestu bo pokrivalo občine Črnomelj, Metliko, Trebnje, priključili bi še občino Krško. Celjsko medobčinsko društvo naj bi vključevalo invalide kar iz desetih občin. Za Ljubljano je brez kakršnegakoli komentarja zapisana ugotovitev, da odbor še ni formiran.

Nekateri poročevalci iz regijskih odborov so poročali o problemih včlanjevanja v društvo, ki so se pojavila v posameznih regijah kot npr. v Braslovčah so postavili vprašanje vključevanja invalidov v nemško vojsko mobiliziranih vojakov, v Novem mestu vključevanje invalidnih kmetov in invalidov domobrancev. Vprašanja včlanitve teh kategorij invalidov so ostala odprta, saj iz zapisnika ni razvidno, da naj bi bili našli odgovor.

Gledano z današnje doktrine invalidske politike se mi zdi pomembno predstaviti stališče predstavnika Zveze delovnih invalidov Jugoslavije Luke Bjelovuka. Poudaril je namreč, da se invalidska politika ne sme ukvarjati samo z zagotavljanjem rehabilitacije invalidom, temveč jim je potrebno zagotoviti zaposlitev in tu je potrebno aktivno sodelovanje sindikalnih odborov.

PRIPREVE NA USTANOVNA SKUPŠČINA ZVEZE DRUŠTEV TELESNIH INVALIDOV SLOVENIJE

V razpravi, ali naj bo skupščina še v letu 1968, so člani republiškega odbora upoštevali informacijo, da bo 23. decembra 1968 v Beogradu zasedal upravni odbor mednarodne invalidske organizacije FIMITIC. To naj bi bil razlog, da je pripravljalni odbor določil 16. januar 1969 za izvedbo skupščine Zveze društev telesnih invalidov Slovenije v Klubu poslancev v Ljubljani.

Člani odbora so sklenili na ustanovno skupščino zveze povabiti 80 do 100 delegatov invalidov ter člane iniciativnih odborov s statusom delegata na skupščini. Med povabljene goste so uvrstili predstavnike republiške SZDL, republiškega odbora Zveze sindikatov, predstavnike Zavoda SRS za socialno zavarovanje ter Zavoda SRS za zaposlovanje delavcev ter predstavnike strokovnih ustanov. Med povabljeni so bili razumljivo tudi predstavniki drugih slovenskih invalidskih organizacij, predstavniki sličnih invalidskih organizacij iz drugih republik Jugoslavije ter Zveze delovnih invalidov Jugoslavije. V arhivu ZDIS je shranjen tudi prvi evidenčni karton pristopne izjave za člana v novi organizaciji. Sklenjeno je bilo, da dobijo člansko knjižico le redni člani, diplome pa podporni člani. Članarina za podporne člane je bila 10,00 N din ali 12 N din, za častne člane in tudi delovne organizacije pa 500,00 N din. Za redne člane je bila članarina simbolična, le 1, 00 do 6,00 N din letno.

Odborniki so na seji odbora soglašali, da republiški odbor zveze vodi enotno invalidsko politiko na področju zaposlovanja invalidov na ravni Slovenije, medobčinske organizacije pa pomagajo reševati probleme nezaposlenosti invalidov na terenu tako, da sodelujejo z zavodi za socialno zavarovanje, občinskimi sindikalnimi odbori in sindikati v delovnih organizacijah, saj so tudi delovni invalidi sestavni del delavskega razreda kot je opozoril Luka Bjelovuk iz Beograda.

Za ustanovno skupščino so bila predvidena naslednja gradiva: referat predsednika z utemeljitvijo potrebe po ustanovitvi društev invalidov in Zveze društev telesnih invalidov Slovenije (dalje ZDTIS), referat o dosedanjih pripravah za izvedbo skupščine, seznam delegatov in gostov, pravila ZDTIS ter osnutek pravil za medobčinska društva z zakonskimi določili o ustanavljanju društev, kandidacijski listi za člane izvršilnega in nadzornega odbora.

Na seji so sprejeli tudi posebna navodila o finančnem poslovanju iniciativnih odborov,⁵² ki so jih razposlali skupaj s poverilnico za delegate ter z obrazložitvijo,⁵³ da se vanjo vpišejo poleg imena še vrsta invalidnosti oziroma prizadetosti kot npr. invalid dela, distrofija, cerebralna paraliza itd. Dopisu je priložen tudi spisek o številu delegatov po

občinskih območjih, ki ga prikazujem v spodnji tabeli. Številke v oklepajih pomenijo člane predvidenih sekcijah.

Območje	Število evidentiranih invalidov	Število delegatov
Murska Sobota	128	8
Maribor	286 (84)	13
Ravne na Koroškem	63	7
Celje	202	10
Trbovlje	44	5
Novo mesto	167 (25)	8
Ljubljana	317 (111)	16
Kranj	136	8
Koper	108	8
Nova Gorica	110	8
Kočevje, Ribnica, Cerknica	43	4
Vsega skupaj		95

Odbor je sklenil pospešeno pripraviti emblem Zveze društev telesnih invalidov (okrajšava: ZDTIS) in, da bo sedež iniciativnega odbora za ustanovitev Republiške zveze društev telesnih invalidov Slovenije na Linhartovi 51. V največjih mestih (kot je Maribor) so dopustili, da je lahko društvo občinsko, sicer pa se naj ustanovijo praviloma le medobčinska društva po regijah. Znotraj republiškega odbora lahko delujejo samostojne sekcije invalidov glede na medicinsko diagnozo s šest do devet članskimi izvršilnimi odbori. Potrebno je proučiti o možnostih oblikovanja posebnega posmrtnega fonda za članstvo.

Evidentiranje funkcionarjev za regijske iniciativne odbore in pospešeno ustanavljanje medobčinskih invalidskih društev

Meseca novembra 1968 so se intenzivno pripravljali na skupščino zveze v vseh regijah. Celjski iniciativni odbor⁵⁴ javlja, da je bil za predsednika predlagan Rudolf Fajgel, za

administratorja pa Viktor Klenovšek, sicer občinski referent za kategorizacijo otrok. Predsednik republiškega odbora Pavle Jež je sklical sestanek tudi v Ljubljani⁵⁵, povabil nanj predstavnike zavoda za socialno delo občin Šiške, Centra in Vič-Rudnika ter enajst invalidov, med katerimi je bil tudi Boris Šuštaršič. Sestanek naj bi bil 3. decembra, vendar zapisnika v arhivu ni. Je pa dopis Zavoda za socialno delo Ljubljana Vič-Rudnik⁵⁶ republiškem odboru s sporočilom, da so sodelovanje v medobčinskem odboru za Ljubljano sprejeli Silva Bavs, Marija Omahen, Elza Prosič in Anica Pelc. V arhivu so tudi prvi rokopisni sezname invalidov iz Ljubljane in delovnih kolektivov Litostroj, Železnica, Pletenina, Saturnus.

Konec novembra je republiški odbor dobil dopis⁵⁷ s seznamom članov iniciativnega odbora za ustanovitev društva telesnih invalidov na Koroškem, ki ga je podpisal že izvoljeni predsednik Franc Leskošek. Tudi iz Pomurja so sporočili⁵⁸, da so že ustanovili iniciativni odbor in tudi izvolili za predsednika Štefana Horvata ter celo sporočili seznam izvoljenih delegatov za republiško skupščino. Tudi celjski iniciativni odbor⁵⁹ poroča v Ljubljano, da so obvestili o novi zvezi društev vse občinske sindikalne svete, da se pripravlja ustanovitev medobčinske organizacije telesnih invalidov za celoten bivši okraj Celje: Celje, Laško, Sevnica, Brežice, Šentjur, Šmarje, Konjice, Žalec, Mozirje in Velenje, le Krško naj bi se priključilo medobčinskemu društvu v Novemu mestu. Predsedniku Pavlu Ježu je Rudolf Fajgelj poslal še kopijo članka⁶⁰ za celjski Novi tednik, v katerem pa uporablja še vedno star naziv, namreč republiška zveza delovnih invalidov. Nanj je moral seveda reagirati predsednik Pavle Jež z dopisom⁶¹ Rudolfu Fajglju, da članek dopolni in mu v ta namen pošilja članek, ki sta ga za časopis Delo sestavila z Janezom Vivodom.

Še pozno v mesec december leta 1968 so tekle priprave na ustanavljanje medobčinskih društev. Predsednik republiškega odbora Jež Pavle je na sestanku s člani novogoriškega iniciativnega odbora predstavil razloge ustanavljanja nove zveze⁶². V novo društvo telesnih invalidov se bodo lahko vključevali tudi invalidi, ki doslej niso imeli z zakonom priznanega statusa invalida, kar je za goriško območje pomembno. Tako se bo lahko vključilo veliko število invalidov vojnega materiala iz prve svetovne vojne, ki so pod italijansko oblastjo dobivali celo invalidnine. V društvo se bodo lahko evidenčno vpisali tudi otroci s telesnimi poškodbami, a ne kot redni člani. Predlagal je, da se na goriškem ustanovi medobčinsko društvo Nova Gorica, ki vključuje še občine Ajdovščina, Idrija in Tolmin; če pa se katera izmed občin ne želi vključiti, pa lahko ustanovi samostojno občinsko društvo.

V razpravi so invalidi vojnega materiala, kakor so takrat imenovali civilne žrtve vojn, ustanovitev društva pozdravili. Dotlej so bili zelo zapostavljeni in prizadeti, čeprav so se za svoje pravice borili že od leta 1953 dalje. Glede organiziranosti je Rado Koder iz Idrije zagovarjal mnenje, da bi bilo za Idrijo bolje imeti občinsko društvo, češ da delovne invalide podjetja in centri za socialno delo obravnavajo neustrezno. Vendar je prevladalo mnenje, da se ustanovi enotno medobčinsko društvo, v občinah pa lahko ima vsaka občina ali celo krajevna skupnost poverjenike. Na seji so predlagali za člane republiškega odbora predsednika iniciativnega odbora Izidorja Lipičarja, Bogomila

Vižintina iz Nove Gorice in Viktorja Šavleta iz Postojne. Izvolili so tudi enajstčlanski iniciativni odbor z nalogo, da zbere podatke o številu invalidov po občinskih skupščinah, centrih za socialno delo in komunalnih zavodih za zaposlovanje.

Predvideni datum ustanovne skupščine se je bližal in tako rekoč tik pred novim letom je republiški odbor razposlal medobčinskim odborom dopis⁶³ z osnutkom pravil društva z navodilom, da bodo morala biti pravila medobčinskih društev usklajena s pravili republiške zveze.

PRVI INTERNI AKTI ZVEZE DRUŠTEV TELESNIH INVALIDOV SLOVENIJE IN DRUŠTEV

Za vpogled v organiziranost in kasnejše spreminjanje organiziranosti društev invalidov do današnjih dni je seveda pomembno poznavanje prvih internih aktov za delovanje takratne Zveze društev telesnih invalidov Slovenije. Zato na kratko izdajamo in navajamo najpomembnejša določila.

Iz posameznih določil pravil medobčinskih društev je razvidna predvidena organizacijska struktura društva, njen namen in naloge. Republiška zveza je opredeljena kot »samostojna in hkrati osnovna družbena organizacija liške zveze društev telesnih invalidov Slovenije.«⁶⁴ In dalje 5. člen: »Namen društva je spremljati izvajanje poklicne rehabilitacije in zaposlovanja invalidov, sodelovati z organi, organizacijami in zavodi, ki se ukvarjajo z rehabilitacijo invalidov, zavzemati se za ustrezno varstvo pri delu ter posredno ali neposredno reševati socialne in druge težave članov društva.«

Pomembna za zgodovino so tudi določila o pravicah in dolžnostih članov. Kriterij za včlanjevanje je zelo širok in splošen, ker dovoljuje včlanjevanje treh kategorije članov - redne, podporne in častne. V 7. členu je članstvo opredeljeno kot prostovoljna odločitev invalida, in da lahko član društva postane vsaka invalidna oseba, ki priznava pravila društva in redno plačuje članarino. Vendar 9. člen kriterij za redne člane že podrobneje opredeljuje: »Redni član je lahko vsaka invalidna oseba zaradi telesne invalidnosti ne glede na njen pravni položaj. Redni člani so zato lahko delovni invalidi in druge telesno invalidne osebe ter kategorizirani telesni invalidni otroci in mladina.«⁶⁵

Kar zadeva organiziranost medobčinskega društva je veljalo načelo teritorialnosti; ustanovitev društva v eni sami občini ali za več občin skupaj; predvideni organi društva so bili usklajeni s takrat veljavnim zakonom o društvih in so bili: skupščina, izvršilni organ in nadzorni odbor.

Osnutek pravil medobčinskih društev je bil pripravljen na podlagi osnutka statuta Republiške zveze društev telesnih invalidov Slovenije⁶⁶, zato si oglejmo podrobneje tudi ta določila. Prvi člen zvezo opredeljuje kot samostojno družbeno organizacijo, sestavljeno iz društev telesnih invalidov kot njene osnovne organizacije. Drugi člen dovoljuje zvezi, da se vključi v zvezne organizacije (na ravni federacije, opomba: M.Kroflič), ki združujejo različno prizadete telesne invalide. Pomemben je člen 6. pravil, saj opredeljuje namen zveze društev: »Namen zveze je združevati, povezovati in organizirati delo društev, sodelovati pri usmerjanju in spremljanju rehabilitacije in

zaposlovanja telesnih invalidov ter jim pomagati pri vključevanju v gospodarsko in družbeno življenje, zavzemati se za ustrezno in sodobno invalidsko zakonodajo, za urejanje delovnih razmerij in zaščito pri delu ter posredno ali neposredno skrbeti za reševanje socialnih in drugih problemov.« Namen zvezne organizacije je torej delovanje in zastopanje interesov invalidov in društev invalidov v republiških ustanovah in organih za razliko od medobčinskih društev, katerih dejavnost je usmerjena predvsem na konkretne probleme invalidov na lokalni ravni. Sedmi člen navaja tudi načine, kako navedene namene uresničiti: uporabljeni so glagoli kot proučevati, spremljati, podpirati, spodbujati, razvijati in združevati dejavnosti, obveščati javnost. Med njima sta gotovo najvažnejši alineji, ki nalagata zvezi aktivno sodelovati pri reševanju problemov in vprašanj varstva invalidov, pripravljati in razvijati sodelovanje z organi in organizacijami, ki se ukvarjajo s invalidsko problematiko, delovnimi razmerji in varstvom pri delu.

ORGANIZACIJSKA STRUKTURA ZVEZE DRUŠTEV TELESNIH INVALIDOV SLOVENIJE

Glede organiziranosti zveze je važen osmi člen, ki dopušča ustanavljanje sekcij za posamezne vrste invalidov zaradi lažjega, enotnega in bolj strokovnega reševanja njihove specifične problematike. Sekcije so bile dolžne delovati skladno s sprejetimi pravili zveze, tudi njihovi programi so morali po teh določenih skladni z njimi, vendar so sekcije lahko delovale avtonomno v okviru svojih poslovnikov. Člen je predvidel ustanovitev naslednjih sekcij invalidov: »za cerebralno paralizo, paraplegijo, amputirance, kategorizirane telesne invalidne otroke in mladino, multiplo sklerozo, srčne bolnike in druge, če se pokaže potreba.« Skupina invalidov z mišično distrofijo v členu ni navedena, kar preseneča, saj je Boris Šuštaršič prav njih zastopal v iniciativnem odboru, pa tudi kasneje se je ta sekcija prva izdvojila iz okrilja zveze kot samostojno društvo.

V osnutku statuta je dodan še 8.a člen, ki dopušča možnost ustanovitve sekcije delovnih invalidov in se je dolžna ukvarjati s problematiko rehabilitacije invalidov, preventivnih ukrepov pri delu, zaposlovanja invalidov, dolžna pa je tudi spremljati in predlagati ukrepe za izboljšanje invalidske zakonodaje, spremljati in pripravljati predloge za izboljšanje ortopedskih pripomočkov ter se ukvarjati tudi z drugimi strokovnimi problemi, ki so povezani s kompleksno rehabilitacijo in zaposlovanjem invalidov.

Poglavje v pravilih, ki določa pravice in dolžnosti članov, uvaja poleg individualnega tudi možnost kolektivnega članstva – član je lahko postala vsaka fizična in pravna oseba, ki je priznala in pristala na pravila zveze in plačevala članarino. Člani zveze so lahko bili redni, podporni in častni; pogoji za redne člane so taksativno naštetih takole: »Redni član je lahko vsakdo, ki si je zaradi telesne invalidnosti ali telesne okvare pridobil kakšno pravico iz invalidskega zavarovanja. Redni člani lahko postanejo delovni invalidi, ki si iz kakršnih koli razlogov niso mogli pridobiti pravic iz invalidskega zavarovanja. Redni člani lahko postanejo tudi osebe, pri katerih je nastala telesna invalidnost ali telesna okvara, ne glede na vzrok, in imajo pravice po drugih veljavnih predpisih, ali pa pravic nimajo. Redni člani so lahko tudi kategorizirani telesno invalidni otroci in mladina v smislu člena 8. pravilnika o kategorizaciji.«⁶⁷

Notranja struktura organov zveze je seveda povzeta po takratni pozitivni zakonodaji, organi zveze so bili skupščina, izvršilni odbor, predsedstva izvršilnega odbora in nadzorni odbor.

ZADNJE PRIPRAVE NA IZVEDBO USTANOVNE SKUPŠČINE ZVEZE DRUŠTEV TELESNIH INVALIDOV NA TERENU

Še pred iztekom poslovnega leta 1968 je prejel Zveza, naslovljena sicer napačno kot 'Savez invalida rada Slovenije', navodila⁶⁸ zveznega odbora Zveze delovnih invalidov Jugoslavije za načrtovanje finančnih sredstev za leto 1969 iz sredstev Jugoslovanske loterije. Navodilo je priporočalo, da republiška zveza predvidi tudi sredstva za mednarodno dejavnost kot so morebitni obiski kake nacionalne članice FIMITIC (Avstrija, Švica, Španija, Danska, Norveška, Zahodna Nemčija, Finska, Češkoslovaška in Švedska). Na dopis je republiški odbor takoj reagiral in dostavil zveznemu odboru program dela in finančni predračun za leto 1969⁶⁹ (obstaja le rokopis) v višini 250.000 ND.

Zaradi pritiska bližajočega se datuma ustanovitve republiške skupščine so v vseh regijah hiteli s pripravami na skupščino in z določanjem delegatov za skupščino. Predsednik medobčinskega iniciativnega odbora Novo mesto Miro Thorževski je sejo sklical celo na božični večer⁷⁰, na kateri so razpravljali o ustanovitvi medobčinskega društva za območje Novo mesto, Krško, Metliko, Črnomelj in Trebnje ter o potrebnih pripravah na republiško skupščino. Tako so le uspeli še pravočasno poslati v Ljubljano seznam⁷¹ delegatov za ustanovno skupščino. Hiteli so tudi na Koroškem in v Pomurju. V Ljubljano je poslal predsednik odbora koroške regije Franc Leskošek že tudi seznam sedmih izbranih delegatov za republiško skupščino in celo predlog treh kandidatov za organe republiške zveze.⁷² Pomurski odbor je obvestil republiškega⁷³, da so objavili članek o predvideni ustanovitvi novega združenje invalidov v Delu, v Pomurskem vestniku, v madžarskem Nejpuišag ter na lokalnem radiu. Sporočili so tudi tekoči račun Rdečega križa, kamor naj republiški odbor nakaže sredstva za stroške delegatov.

Celo na silvestrovo je poslal predsednik celjskega odbora Rudolf Fagelj opravičilo v Ljubljano⁷⁴ in poročal o težavah ter obljubil sestanek vseh članov odbora v začetku januarja leta 1969. Še v začetku januarja 1969 so na republiški odbor prihajali sezname delegatov za skupščino in kandidatov za izvršni odbor. Predsednik iniciativnega odbora Koper Bruno Barut je tako javil osem delegatov, tri med njimi je predlagal za člane izvršnega odbora republiške Zveze.⁷⁵ Tekoči račun je odbor imel pri sindikalni podružnici INDE Koper. Predsednik medobčinskega iniciativnega odbora Maribor Ivan Gajšt je prav tako poslal seznam⁷⁶ petnajstih delegatov za skupščino, med njimi tri kandidate za izvršni odbor. V arhivu je tudi rokopisna kritika Ivana Peršaka⁷⁷ predsedniku Pavlu Ježu, da je republiški odbor izbral za izvedbo skupščine najslabši letni čas, ki ni primeren za potovanja invalidnih oseb.

Predsednik iniciativnega odbora Pavel Jež je razposlal članom odbora vabilo⁷⁸ za zadnjo, peto sejo iniciativnega odbora pred skupščino. V dnevnem redu je napoved, da bo obrazložitev emblema ZDIS podal akademski slikar Vladimir Lukovič, a ta obrazložitev

v zapisniku se je ni navedena, dokumenta tudi ni v arhivu. Osrednja točka dnevnega reda je bil pregled pripravljenih organizacijsko tehničnih in kadrovske potreb za potek skupščine. Vabilo je vsebovalo opozorilo, da naj predsedniki iniciativnih odborov takoj pošljejo manjkajoče sezname delegatov za skupščino z naslovi, pri kandidatih za organe zveze pa osnovne podatke kot so poklic, delovno mesto, morebitne funkcije in družbenopolitičnih organizacijah in vrsta invalidnosti.

V slabo berljivem osnutku⁷⁹ zaključkov so navedeni predlogi konkretnih zadolžitvev na skupščini. Konkretnih zadolžitvev ne navajamo, ker so v besedilu osnutka zaključkov nepopolni podatki. Izdvojeno navajamo le posamezne pomembnejše zadolžitve: za pripravo seznama gostov na skupščini so zadolžili Pavla Ježa in Janeza Vivoda, ki naj jih na skupščini pozdravi Borut Hrovatin; za predsednika je bil predviden Pavle Jež, za dva podpredsednika pa Bojan Kardelj in dr. Franc Pikelj.

Za pripravo zaključkov te zadnje seje republiškega iniciativnega odbora je bil zadolžen Marko Sodja. V zapisniku⁸⁰ so navedeni v strnjenih devetih točkah kratko in jedrnat najpomembnejši prav zanimivi sklepi kot npr.: pravico udeležbe na ustanovni skupščini so imeli tudi člani regijskih iniciativnih odborov, četudi niso bili invalidi; Zveza društev telesnih invalidov Slovenije se vključi v Zvezo delovnih invalidov Jugoslavije; izvršni odbor bo štel 23 članov, nadzorni pa 5 članov – vse predlagane delegate so sprejeli soglasno. Izdelali so celo program za razpravo za posamezne člane iniciativnega odbora na ustanovni skupščini!

V Ljubljani so z ustanavljanjem iniciativnega odbora zamujali. Predsednik Pavle Jež je že naslednji dan po zadnji seji republiškega odbora sklical sestanek⁸¹ iniciativnega odbora za Ljubljano. V njem je poleg dnevnega reda in pisne predstavitve republiške zveze zapisana tudi prošnja, naj vsak udeleženec pripelje s seboj vsaj še enega invalida. Iz rokopisnega zapisnika⁸² Ludvike Vogrič je razvidno, da je uvodno predstavitev zveze imel Pavel Jež, izvolili pa so tudi delegate za republiško skupščino iz posameznih ljubljanskih občin. Za predsednika iniciativnega odbora je bil predlagan dr. Franc Osole, ki pa na sestanku ni bil prisoten. V odbor so iz vsake izmed ljubljanskih občin izvolili po tri predstavnike in izvolili tudi delegate za republiško skupščino. Med danes še aktivnimi invalidi je bil delegat ljubljanske regije Boris Šuštaršič.

Med zadnjimi iniciativnimi odbori, ki so jih ustanovili v regijah še pred zasedanjem republiške skupščine, je bil odbor telesnih invalidov Celje. O vsebini sestanka priča zapisnik,⁸³ na katerem so obravnavali dosedanje delo na celjskem področju, se seznanili z osnutkom pravil zveze ter izvolili enajst delegatov iz posameznih občin celjskega okraja za republiško ustanovno skupščino. Na zadnjem sestanku republiškega pripravljalega odbora je Pavle Jež poročal, da je od desetih iniciativnih medobčinskih iniciativnih odborov bilo izvedenih osem, celjski da je deveti. Manjkala je le še kranjska regija,⁸⁴ kjer pa člani iniciativnega odbora niso dobili pomoči od lokalnih oblasti in se je odbor očitno konstituiral šele po ustanovni skupščini. Republiški odbor se je odločil za ustanovitev medobčinskih društev telesnih invalidov zaradi lažjega dogovora o obsegu dela. Medobčinska društva naj bi imela podružnice v vsaki občini, večje občine celo po dve. Organizacijsko bi podružnice imele poverjenike po krajevnih

skupnostih. Predvidena osnovna naloga Zveze društev telesnih invalidov Slovenije v času ustanavljanja je bila nudenje pravne pomoči in pomoč pri ustvarjanju pogojev za rehabilitacijo in zaposlitev invalidov. Zveza je izhajala iz naslednjih načel: invalidi naj sami vzdržujejo družino in sebe; invalide je potrebno vključevati v normalno delovno in bivanjsko okolje in jih ne izločati. Velja poudariti, da so ta načela bila zelo sodobna in skladna s sedanjo evropsko invalidsko politiko, le da še niso uporabljali poznejše terminologije kot so danes v rabi: 'mainstream, integracija, inkluzija ...

Udeleženci sestanka so sicer pozdravili ustanovitev nove republiške zveze, a prisotni so bili tudi pomisleki kot ga je izrazil npr. predstavnik invalidov iz Brežic, ki je opozoril na običajno družbeno prakso, da se sprejemajo sklepi na papirju, le redko pa se jih v življenju tudi uresniči. Na sestanku so izvolili delegate za skupščino in določili kandidate za organe Zveze društev telesnih invalidov Slovenije. Zapisnik poleg običajne formalne vsebine vsebuje poseben poziv republiški oblasti, da »(1) mora delovna organizacija, kjer je delavec postal invalid, izvršiti njegovo rehabilitacijo, v nasprotnem primeru pa plačati v fond določeno vsoto, ki bi odpadla za rehabilitacijo, za preusmeritev zaposlitve in celo del-razliko od minimalne invalidnine do zakonskega minimuma življenjskih stroškov; (2) da brezpogojno, kjer bo delovni invalid sam začel kako obrt, da se ga oprostijo večjih družbenih dajatev, isto naj bi veljalo za manjše kolektivne obrti po občinah, ki jih samoupravljajo delovni invalidi; da komisije zavoda za socialno zavarovanje skrbijo za ustrezno število rehabilitantov v Zavodu za rehabilitacijo invalidov, ker so kapacitete zavodov za rehabilitacijo invalidov praviloma večje od dejanske zasedbe rehabilitantov; (4) da pri dokazovanju o potrebi zaposlitve oziroma rehabilitacije poskrbijo tudi za finančno dokumentacijo tj. koliko bi bili stroški prekvalifikacije oziroma rehabilitacije, če se ta izvrši in koliko bi se družba obremenila, če se ta ne izvrši. Žal se je sedaj uporabljala samo medicinska in socialna anamneza brez vsake finančne dokumentacije.«⁸⁵

USTANOVNA SKUPŠČINA ZVEZE DRUŠTEV TELESNIH INVALIDOV SLOVENIJE -16. JANUAR 1969

V arhivu Zveze delovnih invalidov Slovenije so ohranjeni sezname gostov, ki so jih vabili na ustanovno skupščino.⁸⁶ Seznam obsega navedbo 53 gostov iz ustanov, organizacij, društev, predstavnikov invalidskih organizacij iz drugih republik Jugoslavije, ki so vsi poimensko navedeni. Če sklepamo iz seznama, da so se skupščine udeležili le na seznamu obkrožena ali odključana imena, se je od navedenega števila gostov udeležilo skupščine samo 20 gostov. O številu delegatov priča seznam⁸⁷ poimensko vabljenih delegatov iz posameznih regij: Maribor (13), Novo mesto (8), Ravne na Koroškem (7), Koper (8), Ljubljana (16), Murska Sobota (8), Nova Gorica (8), Celje (11) in Kranj (4). Skupaj vabljenih delegatov je bilo 83.

Vendar se seznam delegatov, ki so se udeležili ustanovne skupščine, razlikuje tako v številu kot tudi poimensko.⁸⁸ Ustanovne skupščine se je udeležilo skupaj 80 delegatov, število delegatov po regijski zastopanosti pa je bila naslednja: Maribor (8), Novo mesto (8), Ravne na Koroškem (6), Koper (7), Ljubljana (21), Murska Sobota (6), Nova Gorica (6), Celje (11) in Kranj (7).

Republiški svet Zveze sindikatov za Slovenijo se je odzval na vabilo iniciativnega odbora šele dva dni pred sklicano ustanovno skupščino Zveze društev telesnih invalidov Slovenije in sicer z dopisom,⁸⁹ v katerem pojasnjuje svet svoje stališče do ustanovitve zveze. Tokratni dopis je podpisal predsednik republiškega sveta Tone Kropušek, ki v dopisu iniciativnemu odboru za ustanovitev republiške zveze telesnih invalidov Slovenije ponovno ugotavlja, da »stanovska« organizacija delovnih invalidov ni potrebna. Kot utemeljitev navaja naslednje argumente »/.../Republiški svet Zveze sindikatov Slovenije, kot soorganizator Stalne konference za rehabilitacijo invalidnih oseb je bil in je še vedno za strokovno obravnavo problemov in položaja posameznih kategorij invalidov; torej tako njegovo stališče še ne pomeni tudi podpore, da se ustanovijo posebna društva. Menimo, da je pravi smisel in vloga Stalne konference za rehabilitacijo, da se ukvarja z vprašanji, ki naj bi jih po vašem imela na novo ustanovljena društva./.../Sindikati, kot organizacija, ki združuje v svojem članstvu delovne ljudi v delovnem razmerju, seveda ne morejo biti tisti, ki naj bi odločali o tem, ali je potrebna organizacija tistih prizadetih državljanov – invalidov, ki niso v delovnem razmerju ipd. To je vsekakor stvar teh državljanov samih. Pač pa so sindikati prirodno zainteresirani za položaj delovnih invalidov, posebej tistih, ki so še v delovnem razmerju./.../«

Temu stališču navkljub je bila 16. januarja 1969 izvedena ustanovna skupščina Zveze društev telesnih invalidov Slovenije in tako je bila tudi formalno ustanovljena Zveza društev telesnih invalidov Slovenije.

---

¹ Zapisnik predsedstva Zveze invalidov cerebralne in otroške paralize, 1968; arhiv ZDIS

² Zapisnik ustanovne skupščine Zveze invalidov cerebralne in otroške paralize Jugoslavije, 26. november 1967; arhiv ZDIS

³ Zapisnik 1. seje predsedstva zveznega odbora Zveze invalidov cerebralne in otroške paralize Jugoslavije, 21. januar 1967, arhiv ZDIS

⁴ Večer, Morda članek novinarke Godnič, 27. junij 1968???

⁵ Seznam invalidnih oseb v Sloveniji, arhiv ZDIS

⁶ Franjo Vreš, Teh naših trideset let, Društvo invalidov Dravograd, 30 let, Dravograd, 1999, str. 8-12

⁷ Dopis Stalni konferenci SRS za rehabilitacijo invalidnih oseb, Linhartova 51; 26. januar 1968, arhiv ZDIS

⁸ Vabilo na ustanovni zbor iniciativnega odbora za ustanovitev Združenja SRS za invalide po otroški in cerebralni paralizi; arhiv ZDIS

⁹ Zapisnik ustanovnega zbora iniciativnega odbora za ustanovitev Združenja SRS za invalide po otroški in cerebralni paralizi, 6. marec 1968; arhiv ZDIS

¹⁰ Zapisnik 1. seje iniciativnega odbora za ustanovitev Združenja SRS za invalide po otroški in cerebralni paralizi, 29. marec 1968; arhiv ZDIS

¹¹ Dopis Stalne konference za rehabilitacijo invalidnih oseb, št. 553-7/1-68, 01. april 1968, arhiv ZDIS

¹² Dopis Stalne konference za rehabilitacijo invalidnih oseb, št. 553-7/1-68, 01. april 1968; arhiv ZDIS

¹³ Dopis Stalne konference za rehabilitacijo invalidnih oseb, št. 553-7/1-68, 04. april 1968; arhiv ZDIS

¹⁴ Zapisnik iniciativnega odbora, Zavoda SRS za rehabilitacijo invalidov Ljubljana, 4. april 1968; arhiv ZDIS

¹⁵ Informacija za prvo sejo iniciativnega odbora za ustanovitev Republiške zveze društev delovnih invalidov, 4. april 1968; arhiv ZDIS

¹⁶ Informacija o tej prvi seji z datumom 8. april 1968, arhiv ZDIS

¹⁷ Pismo Vide Nedić, podpredsednice Zveze invalidov cerebralne in otroške paralize Jugoslavije sekretarju stalne konference Janezu Vivodu, 13. april 1968

- ¹⁸ Dopis zveznega odbora Zveze invalidov dela Jugoslavije republiškemu iniciativnemu odboru Zveze invalidov dela Slovenije, št. 44/4-1, 17.4.1968, dokument, arhiv ZDIS
- ¹⁹ Zapisnik druge seje iniciativnega odbora, 18. april 1968, arhiv ZDIS
- ²⁰ Delovna pogodba, 23. april 1968, arhiv ZDIS
- ²¹ Dopis Dolfke Boštjančič predsedniku Koordinacijskega odbora za rehabilitacijo in zaposlovanje invalidov Slovenije, 9. maj 1968; dokument v arhivu ZDIS
- ²² Dopis republiškega sveta Zveze sindikatov Jugoslavije za Slovenijo, št. T-2-2/112, 9. maj 1968, dokument v arhivu ZDIS
- ²³ prav tam
- ²⁴ prav tam
- ²⁵ prav tam
- ²⁶ Poročilo sekretarja stalne konference za rehabilitacijo invalidnih oseb, Maribor, 25. maj 1968; arhiv ZDIS
- ²⁷ Vmesno poročilo III. razširjene seje iniciativnega odbora za ustanovitev združenja SRS invalidov po otroški in cerebralni paralizii, 22. junij 1968; arhiv ZDIS
- ²⁸ Priprave za zvezo invalidskih društev, nepodpisan članek z datumom 27. junij 1968, avtor verjetno novinarka Stanka Godnič; arhiv ZDIS
- ²⁹ Zapisnik tretje razširjene seje pripravljalnega odbora, 19. september 1968; arhiv ZDIS
- ³⁰ Priglasnica; arhiv ZDIS
- ³¹ Dopis Stalni konferenci za rehabilitacijo invalidov, 19. september 1968; arhiv ZDIS
- ³² Zvezni odbor Zveze invalidov dela Jugoslavije, dopis št. 129/23, 21. september 1968; arhiv ZDIS
- ³³ Dopis Zvezi invalidov dela in priloženi voznik karti za potovanje v Beograd, št.: služ./68, 11. oktober 1968, Jugoslavije
- ³⁴ Zahtevek iniciativnega odbora za ustanovitev Zveze fizičnih invalidov Slovenije, 8. oktober 1968, arhiv ZDIS
- ³⁵ Zapisnik sestanka za ustanovitev pripravljalnega odbora društva telesnih invalidov v Mariboru, 17. oktober 1968, arhiv ZDIS
- ³⁶ prav tam
- ³⁷ Zapisnik I. Sestanka iniciativnega odbora za ustanovitev društva telesnih invalidov koroške regije, 18. oktober 1968; arhiv ZDIS
- ³⁸ Poročilo republiškemu odboru, 25. oktober 1968; arhiv ZDIS
- ³⁹ Seznam priglasnic invalidov s cerebralno in otroško paralizo, brez podpisa, 7. november 1968; arhiv ZDIS
- ⁴⁰ Zapisnik posvetovanja telesnih invalidov za sestavo iniciativnega odbora v Novi Gorici, 11. november 1968.; arhiv ZDIS
- ⁴¹ prav tam
- ⁴² Vabilo Zveze invalidov rada Črne gore, 12. november 1968; arhiv ZDIS
- ⁴³ Dopis republiškega iniciativnega odbora Zvezi invalidov rada Črne gore, datum
- ⁴⁴ Prošnja Zveze invalidov dela Črne gore, 18. november 1968; arhiv ZDIS
- ⁴⁵ Dopis ZDIS Zvezi invalidov dela Črne gore, 18. februar 1969; arhiv ZDIS
- ⁴⁶ Inicijativni odbor za ustanovitev društva telesnih invalidov koroške regije, 15. november 1968; arhiv ZDIS
- ⁴⁷ Zapisnik sestanka ožjega odbora pripravljalnega odbora društva telesnih invalidov Maribor, 13. november 1968; arhiv ZDIS
- ⁴⁸ Dopis Komunalnega zavoda za socialno zavarovanje Murska Sobota, št. 04/3-956/1-68, 8. november 1968; arhiv ZDIS
- ⁴⁹ Dopis iniciativnega odbora Koroške regije, 15. november 1968; arhiv ZDIS
- ⁵⁰ Zapisnik 4. seje republiškega iniciativnega odbora za ustanovitev Republiške zveze društev telesnih invalidov Slovenije, 22. november 1968; arhiv ZDIS.
- ⁵¹ Seznam povabljenih na 4. sejo iniciativnega odbora republiške zveze društev telesnih invalidov, 22. november 1968; arhiv ZDIS
- ⁵² Navodila o finančnem poslovanju, 4. december 1968, podpisnika sekretar stalne konference Janez Vivot

- in predsednik iniciativnega odbora Pavle Jež; arhiv ZDIS
- ⁵³ Dopis št. S1/68, 5. december 1968; arhiv ZDIS
- ⁵⁴ Dopis celjskega IO dne z datumom 26. november 1968; arhiv ZDIS
- ⁵⁵ Vabilo, št. S1/68, 26. novembra 1968, arhiv ZDIS
- ⁵⁶ Dopis Zavoda za socialno delo Ljubljana Vič-Rudnik, št. S1, 13. december 1968; arhiv ZDIS
- ⁵⁷ Dopis iniciativnega odbora za Koroško, 27. november 1968; arhiv ZDIS
- ⁵⁸ Vabilo pripravljalnega odbora za Pomurje, št. Službeno, 20. november 1968 in dopis 28. novembra 1968; arhiv ZDIS
- ⁵⁹ Dopis sindikalnim svetom, št. 8/68, 2. december 1968; arhiv ZDIS
- ⁶⁰ »rf«, Delovni invalidi bodo dobili svojo organizacijo, arhiv ZDIS
- ⁶¹ Pismo predsednika Ježa F. Fajglju, 5. december 1968; arhiv ZDIS
- ⁶² Zapisnik II. Sestanka telesnih invalidov občin Nova Gorica, Ajdovščina, Idrija in Tolmin, 9. december 1968; arhiv ZDIS
- ⁶³ Dopis medobčinskim iniciativnim odborom, št. S1/68, 23. december 1968; arhiv ZDIS
- ⁶⁴ Osnutek pravil, arhiv ZDIS
- ⁶⁵ prav tam
- ⁶⁶ Statut Zveze društev telesnih invalidov Slovenije, ciklografski izvod, 16. januar 1969, stil, in 8a. člen v tipkopisu; arhiv ZDIS
- ⁶⁷ prav tam
- ⁶⁸ Dopis Saveznega odbora Saveza invalida rada Jugoslavije Savezu invalida rada Slovenije, št. 184/1, 20.12.1968; arhiv ZDIS
- ⁶⁹ Dopis republiškega iniciativnega odbora v Beograd, št. S1/68, 20. december 1968, rokopis v arhivu ZDIS
- ⁷⁰ Vabilo republiškem odboru za sejo iniciativnega odbora v Novem mestu, 18. december 1968, arhiv ZDIS
- ⁷¹ Podatki za delegate za ustanovno skupščino Zveze društev telesnih invalidov Slovenije, arhiv ZDIS
- ⁷² Seznam delegatov in kandidatov za organe republiške zveze, 27. december 1968, dopis poslan 7. januarja 1969; arhiv ZDIS
- ⁷³ Dopis pomurskega odbora zvezi, št. S1/68, 28. december 1968, rokopis; arhiv ZDIS
- ⁷⁴ Dopis predsednika celjskega iniciativnega odbora, št. 16/1968, 31. december 1968, rokopis; arhiv ZDIS
- ⁷⁵ Seznam delegatov za republiško skupščino, Koper, 4. januar 1969; arhiv ZDIS
- ⁷⁶ Seznam delegatov za republiško skupščino, Maribor, 8. januar 1969; arhiv ZDIS
- ⁷⁷ Pismo Ivana Peršaka predsedniku Ježu, arhiv ZDIS
- ⁷⁸ Vabilo na zadnjo sejo republiškega odbora dne 8. januarja 1969, S1/69, 3. januar 1969, arhiv ZDIS
- ⁷⁹ Osnutek zaključkov seje iniciativnega odbora, slab tipkopis z nepopolnimi podatki; arhiv ZDIS
- ⁸⁰ Zapisnik 5. seje iniciativnega odbora za ustanovitev zveze društev telesnih invalidov Slovenije, 8. januar 1968; arhiv ZDIS
- ⁸¹ Vabilo na sejo iniciativnega odbora za Ljubljano dne 10. januarja 1969,
- ⁸² Zapisnik iniciativnega odbora društva telesnih invalidov Ljubljana, 10. januar 1969, arhiv ZDIS
- ⁸³ Zapisnik 1. sestanka medobčinskega odbora društva telesnih delovnih invalidov v Celju, 14. januar 1968.; arhiv ZDIS
- ⁸⁴ Zapisnik 1. seje iniciativnega odbora za ustanovitev društva telesnih invalidov za Gorenjsko ima datum 19. februar 1969; arhiv ZDIS
- ⁸⁵ prav tam
- ⁸⁶ Seznam vabljenih gostov na ustanovno skupščino Zveze društev telesnih invalidov Slovenije, januar 1969, brez podpisa; arhiv ZDIS
- ⁸⁷ Seznam vabljenih delegatov za ustanovno skupščino republiške zveze društev telesnih invalidov Slovenije – tipkopis; arhiv ZDIS
- ⁸⁸ Priloga 3 k zapisniku ustanovne skupščine: Seznam navzočih delegatov in članov iniciativnih odborov na ustanovni skupščini; arhiv ZDIS.
- ⁸⁹ Dopis republiškega sveta Zveze sindikatov Jugoslavije, štev. T-1-2-/8, 14. januar 1968; arhiv ZDIS

**ZVEZA DRUŠTEV
TELESNIH INVALIDOV
SLOVENIJE**

MANDATNO OBDOBJE 1973 - 1975

PRESEDNIK STANE LAVRIČ 14. APRIL 1973 – 18. DECEMBER 1975

Podpredsednika Gabrijel dr. Hruševar in Franc Vehovar, 14. april 1973 -

Izvršni odbor Zveze društev invalidov SR Slovenije 1973-1975

1. Edvard Centrih, Velenje
2. Franc inž. Černe, Ravne na Koroškem
3. Janko Damjanovič, Kranj
4. Ivan Gajšt, Maribor
5. Mirko Grilc, Radovljica
6. Gabrijel dr. Hruševar, Ljubljana
7. Jakob Kaučič, Maribor
8. Alojz Kos, Trbovlje
9. Mavricij Kotnik, Kamnik
10. Stane Lavrič, Ljubljana
11. Silva Likar, Idrija
12. Franc Lužnik, Žalec
13. Zdravko prof. Neuman, Ljubljana
14. Ludvik Pregelj, Celje
15. Edvard Operčkal, Loče
16. Ema inž. Ožbolt, Ljubljana
17. Gojmir Pevc, Ljubljana
18. Albert Pišek, Rogaška Slatina
19. Stane Roglič, Ljubljana
20. Branko Rupnik, Kamnik
21. Marjan Seničar, Ljubljana

22. Mirko Sčurek, Šentjur
23. Franc Štajnar, Ljubljana
24. Bogomil Vižintin, Nova Gorica
25. Franc Vehovar, Ponikve
26. Franc Žveglič, Sevnica
27. Stane Pernec, Brežice

Predsedstvo Zveze društev invalidov SR Slovenije

Stane Lavrič, predsednik

Franc Štajnar, tajnik

Marjan Seničar, blagajnik

Ema inž. Ožbolt,

Franc Lužnik

Jakob Kaučič

Zdravko dr. Neuman

Nadzorni odbor

1. Franc Jovan, Celje
2. Ivan Otavnik, Žalec
3. Rado Škraba, Ljubljana

Strokovna služba

Sekretar Franc Štajnar, 14. 4. 1973 – 18. 12. 1975

administracija Milka Karba 1973 - 1975

PREDSEDNIK STANE LAVRIČ, 18. DECEMBER 1975 – 16. JUNIJ 1979 **Republiški odbor Zveze društev invalidov SR Slovenije 1975 - 1979**

1. Edvard Centrih
2. Stane Goršič
3. Ivan Japelj
4. Stane Lepenik
5. Valentina Markič
6. Viljem Medved
7. Iva Ogorelec

8. Konrad Pavli
9. Marica Potočnik
10. Ludvik Pregelj
11. Ivan Pušnik
12. Vinko Rakovec
13. Maks Slanič
14. Franc Štajnar
15. Franc Žgajnar
16. Vlado Vidmar
17. Franc Žveglič
18. Janko Veit
19. Andrej Primon

Člani nadzornega odbora

Miha Logar
Franc Lužnik

Člani disciplinskega sodišča

Edvard Centrih
Franc Žgajnar

Strokovna služba

Sekretar Franc Štajnar, 18. 12. 1975 – 1. 12. 1978
Sekretarka Valentina Markič, od 1. 12. 1978 dalje
administracija Milka Karba 1975 - 1979

USTANOVLJENA DRUŠTVA V MANDATNEM OBDOBJU 1973 – 1979

Predsednik Stane Lavrič 14. april 1973 – 16. junij 1979

Za društva invalidov, ki so bila ustanovljena v tem mandatnem obdobju, navajamo današnjih naziv in njihove nazive ob takratni registraciji ter leto ustanovitve ali registracije.

1. Društvo invalidov Laško, 1973
> Društvo invalidov Laško, 1973
2. Društvo invalidov Ljubljana Moste-Polje

-
- > Društvo invalidov Ljubljana Moste-Polje, 1973
  - 3. Medobčinsko društvo invalidov Lendava
    - > Društvo invalidov Lendava, 1973
  - 4. Društvo delovnih invalidov Hrastnik
    - > Društvo invalidov Hrastnik, 1973
  - 5. Društvo invalidov Sevnica
    - > Društvo invalidov občine Sevnica, 1974
  - 6. Društvo invalidov Zagorje
    - > Športno društvo invalidov Zagorje ob Savi, 1974
  - 7. Društvo invalidov Trbovlje
    - > Društvo invalidov Trbovlje, 1974
  - 8. Medobčinsko društvo invalidov Ptuj
    - > Društvo invalidov Ptuj, 1975
  - 9. Medobčinsko društvo invalidov Ormož
    - > Društvo invalidov Ormož, 1975
  - 10. Društvo invalidov občine Brežice
    - > Društvo invalidov Brežice, 1975
  - 11. Medobčinsko društvo invalidov Ljutomer
    - > Društvo invalidov Ljutomer, 1975
  - 12. Društvo invalidov Metlika
    - > Društvo invalidov Metlika, 1976
  - 13. Društvo invalidov Ribnica
    - > Društvo invalidov Ribnica, 1976
  - 14. Društvo invalidov Slovenska Bistrica
    - > Društvo invalidov Slovenska Bistrica, 1977
  - 15. Medobčinsko društvo invalidov Goriške
    - > Društvo invalidov Nova Gorica, 1977
  - 16. Društvo invalidov Gornja Radgona, 1978
    - > Društvo invalidov Gornja Radgona, 1978

Delo in aktivnosti republiškega odbora Zveze društev invalidov SR Slovenije v dvoletnem mandatu predsednika Staneta Lavriča – za obdobje 1973-1975

V arhivu Zveze društev invalidov Slovenije (v nadaljevanju ZDIS) za obravnavano obdobje manjka zapisniško gradivo sej organov Zveze, manjka tudi zapisnik izredne skupščine Zveze z dne 18. decembra 1975. Zelo dober vpogled v delo Zveze v tem obdobju dobimo iz objavljenega poročila republiškega odbora Zveze društev invalidov Slovenije, ki ga je predstavil na skupščini tedanji predsednik Stane Lavrič in je bilo objavljeno v jubilejnem zborniku ob 10-letnici Zveze društev invalidov SR Slovenije.¹ Zato objavljam ponatis besedila tistega dela poročila, ki govori o dvoletnem mandatnem obdobje Staneta Lavriča do konca leta 1975.

Stane Lavrič, Poročilo republiškega odbora o delu Zveze društev invalidov SR Slovenije, ponatis

Po sprejetju Zakona o društvih (Ur, list SRS, štev. 37/74) je Zveza pripravila osnutek pravil in ga posredovala svojim osnovnim organizacijam, da ga prilagodijo svojim pogojem. Na izrednih skupščinah jeseni 1975 so vsa društva sprejela pravila in med drugim izvolila delegate za izredno skupščino Zveze. Izvršilni odbor Zveze društev invalidov SR Slovenije je za tem dne 18. 12. 1975 sklical izredno skupščino, ki se jo je udeležilo 72 predstavnikov osnovnih organizacij in članov organov dotedanje Zveze društev invalidov SR Slovenije. Predstavniki so v imenu 34 osnovnih organizacij invalidov in Društva paraplegikov Slovenije ter preko 17.000 včlanjenih delovnih invalidov in drugih telesno prizadetih oseb sprejeli in podpisali samoupravni sporazum o združitvi društev invalidov v Zvezo društev invalidov SR Slovenije. Obenem so sprejeli nov statut. Zveza društev invalidov SR Slovenije pa je bila ponovno registrirana pri Republiškem sekretariatu za notranje zadeve v Ljubljani dne 27. 7. 1976 pod štev. 16/3-S-024-25/69.

Udeleženci izredne skupščine so sprejeli poročilo o delu Zveze od aprila 1973 do decembra 1975, potrdili poročila nadzornega odbora in letne zaključne račune, razrešili organe Zveze in izvolili 15 članov v republiški odbor in predsednika Zveze, 3 člane v nadzorni odbor z namestniki, 3 člane častnega razsodišča zveze in 4 delegate za Konferenco Zveze delovnih invalidov Jugoslavije./.../

Izvršilni odbor Zveze je imel od aprila 1973 do decembra 1975 pet rednih sej, njegovo predsedstvo Zveze pa enajst sej.

Predsedstvo izvršilnega odbora je pripravljalo poročila, analize, programe, finančne plane, zaključne račune in predloge delitve finančnih sredstev za sofinanciranje programov društev. Skrbelo je za reden dotok finančnih sredstev in gospodarno trošenje. Društva je zalagalo s tiskovinami, delilo invalidom posebne nalepke za parkiranje njihovih vozil, pripravljalo osnutke samoupravnih aktov društev in Zveze, predlagalo izvršilnemu odboru razno gradivo in izvajalo njegove sklepe. Izvršilni odbor je obravnaval in sklepal na svojih sejah o predloženih gradivih in zlasti še o uresničevanju zaključkov prve skupščine, o kadrovskih vprašanjih, o postopni reorganizaciji medobčinskih društev invalidov in o ustanavljanju novih društev v občinah. Člani

izvršilnega odbora Zveze so bili informirani o četrti skupščini Zveze delovnih invalidov Jugoslavije, o posvetu pravnikov, ki invalidom nudijo pravno in drugo svetovalno pomoč ter zastopajo njihove pravice in interese, o sodelovanju delegatov Zveze v organih konference Zveze delovnih invalidov Jugoslavije, koordinativnega odbora za društva in organizacije pri republiški in zvezni konferenci SZDL, v komisiji invalidskih organizacij in organih konference za rehabilitacijo invalidov Slovenije, v svetu Loterijskega zavoda Slovenije ter v raznih samoupravnih interesnih skupnostih Skupnosti socialnega varstva Slovenije. Obenem so bili informirani o udeležbi predstavnikov Zveze na delovnih sestankih, skupščinah, akademijah, športnih prireditvah in drugih akcijah društev invalidov. Povsod so se zavzemali za izpolnjevanje normativnih predpisov in za skladno ter celovito uresničevanje pravic invalidov do zdravljenja, rehabilitacije, ustrezne zaposlitve in popolnejše socialne varnosti. Na številnih sejah je bilo govora kako v največji možni meri približati organizacijo invalidom, kjer živijo in delajo, in uvajati take aktivnosti, ki bodo pritegnile tudi mlajše invalide v organizacije. Zveza je tudi dala pobudo za izdelavo študije »Premagovanje arhitektonskih ovir za telesno prizadete osebe« in za »normativno ureditev olajšav invalidom pri parkiranju njihovih motornih vozil in vozil oseb, ki prevažajo huje prizadete osebe v mestih« kot tudi za »olajšave pri nakupu in adaptaciji motornih vozil invalidom«. To je le bežen pregled dela Zveze od januarja 1969 do decembra 1975. O dejavnosti Zveze društev invalidov SR Slovenije je že tekla razprava in bila dana ocena njenega delovanja na dveh skupščinah.

Družbene spremembe po sprejetju Ustave iz leta 1974 in Zakona o združenem delu sprožijo korenite družbene spremembe so terjale drugačno reševanje vprašanj invalidskega varstva

Leta 1978 je Konferenca Zveze delovnih invalidov Jugoslavija v Zenici organizirala posvetovanje o samoupravnem in zakonskem urejevanju posebnega varstva delovnih invalidov in drugih invalidnih oseb v združenem delu.² Družbene spremembe bomo prikazali na značilnih primerih referatov, ki so jih imeli na posvetovanju udeleženci iz Republike Slovenije. Posvetovanje je bilo toliko bolj pomembno, ker so na njem sodelovali predstavniki družbenopolitičnih organizacij kot so bile ZKJ, SZDL in ZSJ. Aktivno so sodelovali predstavniki skupščinskih teles, izvršnih svetov federacije kakor tudi republik in pokrajin, dalje predstavniki samoupravnih interesnih skupnosti in zvez skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja, zdravstvenega zavarovanja, zaposlovanja, socialnega varstva federacije, republik, pokrajin in občin. Na posvetovanju je sodeloval tudi takratni predsednik Sveta Zveze sindikatov Jugoslavije Mika Špiljak.

Razumljivo za tisti čas je bilo, da so invalidske organizacije pod okriljem SZDL pozorno sledile sklepom in resolucijam družbeno političnih organizacij. Zato najprej okvir, ki so ga reševanju invalidskih vprašanj postavile Zveza komunistov Jugoslavije in Zveza sindikatov Jugoslavije. S posvetovanjem je Konferenca Zveze delovnih invalidov Jugoslavije želela prispevati konkretne rešitve, s katerimi bi invalidske organizacije uresničevale na X. kongresu Zveze komunistov Jugoslavije in na VII. kongresu Zveze sindikatov Jugoslavije sprejeta stališča o varstvu invalidov in drugih invalidnih oseb.

Na obeh kongresih sta bili sprejeti Resolucija o socialni politiki in Resolucija s področja zdravstvenega varstva. V prvi vrsti pa je bil namen posvetovanja prispevati konkretne rešitve pri uresničevanju Zakona o združenem delu.

Resolucija Zveze komunistov Jugoslavije o socialni politiki

»Socialistična solidarnost in vzajemnost niso v nasprotju z načeli delitve po delu, dopolnjujejo jih, razvijajo in prispevajo k učinkovitejši uporabi. Organizacije združenega dela, mestne skupnosti, samoupravne interesne skupnosti in družbenopolitične skupnosti imajo odgovorne naloge pri ustvarjanju celotnega sistema in mehanizma socialne politike....Na ravni federacije je potrebno doseči dogovor o tistih vprašanih socialne politike in družbenega razvoja, ki izhajajo iz politike ZKJ, specifičnega samoupravnega socialističnega sistema in skupne politike razvoja države. Potrebno je pospeševati socialno delo kot specifično dejavnost pri ustvarjanju ciljev socialne politike in humanizacije življenjskih in delovnih pogojev. Komunisti so zavezani, da si prizadevajo za razvoj in napredek dela humanitarnih organizacij.«³⁷(str.18.)

Resolucija Zveze sindikatov Jugoslavije o zdravstvenem varstvu

»Kongres se zavzema za zagotovitev enovitega sistema pokojninskega in invalidskega zavarovanja na samoupravnih osnovah v vseh vprašanih, ki so pomembna za družbenoekonomski položaj delavcev. Kongres se zavzema za še bolj učinkovito razvijanje procesa v sistemu invalidskega zavarovanja, ki so usmerjena na popolnejšo in učinkovitejšo uporabo preventivnih ukrepov zaščite pri delu s ciljem preprečevanja invalidizacije delavcev, učinkovitejšo zdravstveno in poklicno rehabilitacijo delovnih invalidov s ciljem, da se jih usposobi in vrne v delovni proces, hitrejše zaposlovanje delovnih invalidov, zmanjšanje števila invalidskih upokojenecv, izboljšanje materialnega in družbenega položaja delovnih invalidov...«

Na posvetovanju sprejeta stališča in priporočila so bila napotek za delo tudi Zvezi društev invalidov SR Slovenije pri uresničevanju Zakona o združenem delu

Na posvetovanju v Zenici so seveda upoštevali načela iz obeh citiranih resolucij, jih dogradili in sprejeli dokument z naslovom 'Stališča in priporočila posvetovanja'.⁴V uvodnem delu dokumenta je navedena ugotovitev, da so invalidske organizacije na vseh ravneh, od federacije, republik, pokrajin in lokalnih skupnosti našle svoje mesto in vlogo kot družbena organizacija v sistemu samoupravne demokracije (krepki tisk: M. Kroflič). Dokument obsega 14. točk, v katerih so podana stališča in priporočila dejansko za celoten spekter družbenega življenja. Navajamo le najpomembnejše točke, ki obravnavajo področje invalidskega varstva z vidika določil Zakona o združenem delu.

Dokument v drugi točki govori o usklajevanju samoupravnih aktov organizacij združenega dela z Zakonom o združenem delu, s katerim naj bi z vseh vidikov uredili

vprašanja posebnega varstva zaposlenih delovnih invalidov in drugih invalidnih oseb. Zakon je namreč predvidel za delavce celostno skrb z vidikov kot so: preventiva, zaščita pri delu, zaposlovanje, materialni položaj itd. V tem kontekstu se nam zdi pomembno opozoriti na alineje, katerih vsebina je še danes aktualna, če odmislimo samoupravno terminologijo tistega časa:

- da je potrebno vsa ta vprašanja reševati z aktivnim sodelovanjem invalidskih organizacij;
- da se samoupravno ugotovi in dogovori stalna metoda in način reševanja vprašanj delovnih invalidov in drugih invalidnih oseb ter določi poseben samoupravni organ v delovni organizaciji, ki se bo ukvarjal s vprašanji invalidskega varstva;
- da se pravočasno rešijo vprašanja razporejanja delovnih invalidov na ustrezna delovna mesta, pri čemer je potrebno stalno preverjati organizacijo dela, popolnoma odpraviti nadurno delo in uvesti četrto izmeno;
- da na osnovi načela vzajemnosti in solidarnosti nuditi pomoč TOZD-om, ki imajo večje število invalidov in sami ne morejo rešiti vseh problemov glede varstva delovnih invalidov;
- da uporabijo vse oblike socialnega in materialnega varstva delovnih invalidov in drugih invalidnih oseb kot so: preventiva, zdravstveno in invalidsko varstvo pri delu, izboljšanje pogojev dela namesto beneficirane delovne dobe, preventivni in zdravstveni dopusti ter rekreacija, družbena prehrana in druge oblike skrbi za delavca;
- da nudi pomoč družinam invalidov glede skrbi za šolanje njihovih otrok in izboljšanjem pogojev šolanja in usposabljanja za delo;
- da se stanovanjska vprašanja delovnih invalidov rešujejo prioritarno kot eden temeljnih pogojev za njihovo polno delovno angažiranje in zaposlitev;
- da se vsa vprašanja invalidov rešujejo na osnovi samoupravno dogovorjenih sporazumov in programov, pri katerih naj poleg sindikatov sodelujejo tudi organizacije delovnih invalidov.

Med pomembna stališča spada tudi peta točka dokumenta, ki zavezuje invalidske organizacije na vseh ravneh, da se aktivno vključijo v reševanje in uresničevanje navedenih nalog v TOZD-ih, lokalnih skupnostih, predvsem v samoupravnih interesnih skupnostih socialnega in zdravstvenega varstva, pa tudi drugih interesnih skupnostih. Invalidske organizacije Zveze delovnih invalidov Jugoslavije bodo prispevale po svojih močeh k uresničevanju priporočil sindikata pri organiziranju posebnih odborov za varstvo pri delu kot organa delavskih svetov, ki bodo sistematično spremljali vprašanja invalidskega varstva v vsakem TOZD-u.

Tudi štirinajsta točka dokumenta je pomembna, govori namreč o tem, da bodo organizacije Zveze delovnih invalidov Jugoslavije s svojim konkretnim programom aktivnosti pomagale pri izvajanju zakona o združenem delu v vsakdanjem življenju s tem, da postane afirmacija dela in rezultatov dela osnova za določanje materialnega in družbenega položaja invalidov kot delavcev. Zato Zveza delovnih invalidov Jugo-

slavije zagovarja načelo, da se mora omogočiti zastopanost v delegatskem sistemu tudi predstavnikom invalidskih organizacij v vseh samoupravnih interesnih skupnostih in drugih samoupravnih organizacijah in skupnostih, kadar se rešujejo vprašanja varstva delovnih invalidov in drugih invalidnih oseb, da bi tako Zveza na ustrezen način lahko prispevala k izboljšanju varstva delovnih invalidov in drugih invalidnih oseb skladno z opredelitvami Zakona o združenem delu.

Kako sta opredeljevali položaj delovnih invalidov Ustava Socialistične federativne Republike Jugoslavije in Zakon o združenem delu

Ivo Bogarac, predsednik konference Saveza invalida rada Jugoslavije je v uvodnem referatu⁵ izhajal iz opredelitev Ustave SFRJ iz leta 1974, republiških in pokrajinskih Ustave ter iz Zakona o združenem delu. Sistem invalidskega zavarovanja je v SFRJ zasnovan na načelih solidarnosti, vzajemnosti in enovitosti delavskega razreda.

Spisek organov in organizacije, ki so zadolžene za izvajanje sistema invalidskega zavarovanja je bil takrat obširen kot je razvidno iz njegovih navedb. Vrstni red očitno pomeni tudi prioriteto družbenih dejavnikov, ki so po Ustavi in zakonu dolžne reševati vprašanja invalidskega varstva. Skrb za reševanje invalidskega varstva je bilo dokaj razpršena med kar nekaj samoupravnih, oblastnih in civilnih ustanov. Naj jih naštejemo:

- samoupravne interesne skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja
- samoupravne interesne skupnosti zdravstvenega zavarovanja
- samoupravne interesne skupnosti za zaposlovanje in socialno varstvo
- organi uprave
- sodišča združenega dela
- redna sodišča
- delovne organizacije
- Zveza delovnih invalidov Jugoslavije
- Zveza sindikatov Jugoslavije, katere kolektivni član je Zveza delovnih invalidov Jugoslavije
- Druge družbene organizacije, med njimi najpomembnejše ZKJ in SZDLJ. (str. 18)

Na podlagi Ustave je Zakon o združenem delu enkratno opredelil smeri posebnega varstva invalidnih oseb. Tako je 179. člen zakona določal, da si delavci medsebojne pravice, obveznosti in odgovornosti pri delu svobodno in enakopravno določajo s samoupravnim sporazumom o združevanju dela delavcev v TOZD. Člen je določal tudi njihovo obveznost, da morajo posebej urediti tudi vprašanja kot so varstvo pri delu, posebno varstvo žensk, mladine, delovnih invalidov in drugih invalidnih oseb itd.

Pomemben je tudi 189. člen zakona, ki določal delavcem v delovnih organizacijah pravico in dolžnost, da skladno s samoupravnim sporazumom o združevanju dela,

zakonom, družbenim dogovorom in samoupravnim sporazumom opredelijo:

- varstvo delovnih invalidov in drugih invalidnih oseb;
- zagotovitev njihove prekvalifikacije oziroma poklicne rehabilitacije in dokvalifikacije;
- zagotovitev dela, ki jih lahko opravljajo po opravljeni prekvalifikaciji oz. dokvalifikaciji.

Važno je tudi določilo 58. člena Zakona o osnovnih pravicah pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki določa beneficirano delovno dobo za invalidne osebe za vso Jugoslavijo. Isti zakon v 14. členu definira delovnega invalida, saj tak status pridobijo zavarovanci, ki so samo na osnovi rizika invalidnosti pridobili pravico iz invalidskega zavarovanja (invalidska pokojnina, poklicna rehabilitacija in zaposlovanje, denarna nadomestila). S tem zakonom je bila uzakonjena tudi kategorizacija delovnih invalidov v tri kategorije: I., II., III.; zadnji dve kategoriji invalidov sta ostali v delovnem razmerju.

Na posvetovanju so udeleženci opozorili na problem ugotavljanja invalidnosti in ocenjevanja njihove preostale delovne sposobnosti. Delovna sposobnost je bila po zakonu definirana kot sposobnost osebe, da se psihično in fizično prilagodi specifičnim zahtevam dela na določenem poslu. V procesu ugotavljanja invalidnosti je zakon prepustil ocenjevanje invalidnosti strokovnim invalidskim komisijam, sestavljenih iz zdravnikov specialistov z vseh področij medicine. Tako rešitev so na posvetu proglasili kot pomanjkljivo rešitev, bili so mnjenja, da bi morali biti člani komisije tudi strokovnjaki za poklicno usmerjanje, socialni delavci, predstavniki sindikatov in invalidskih organizacij. Pripominjamo, da takrat predlagana rešitev iz davnega leta 1977 še do danes ni našla ustrezne poti v današnjo zakonodajo. **Zelo blizu temu smo bili, ko naj bi bil član Komisije pri MDDSZ za odpuščanje invalidov tudi predstavnik ZDIS – pa so ga v »zadnji fazi vrgli ven«.**

In kaj je bilo rečenega o rehabilitaciji invalidnih oseb? Rehabilitacija je bila opredeljena kot kompleksen pojem, ki je celostno združeval medicinsko, poklicno, psihološko, ekonomsko in socialno rehabilitacijo invalidne osebe. Po takratni doktrini je bila izbira metode rehabilitacije in zaporedje aktivnosti v procesu odvisna od posameznega primera in osebnosti invalida. Cilj rehabilitacije je bil najdi zanj delo in posel, za katerega se je oseba usposabljala in je ustrežal njegovim dejanskim (z)možnostim. V tedanjem sistemu je zdravstveno rehabilitacijo pokrivalo zdravstveno zavarovanje, poklicno pa invalidsko zavarovanje. Veljalo je splošno načelo, da je rehabilitacija invalidnih oseb lahko uspešna le v primeru, če so v procesu rehabilitacije uspeli doseči koordinirano sodelovanje strokovnjakov s področja zdravstva, izobraževanja, zavoda za zaposlovanje, invalidskega zavarovanja, socialnega varstva in drugih, še posebej delovnih organizacij.

Posebej se nam zdi pomembno poudariti, da so že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja rehabilitaciji pripisovali ne samo veliko ekonomsko vrednost, temveč so jo vrednotili tudi z vidika človekovega **dostojanstva, človekovih pravic** in družbeno humanitarnega vidika. Na posvetu so jasno opozorili, da Ustava SFRJ vsebuje člen,

ki govori o dolžnosti družbene skupnosti, da ustvarja pogoje za usposabljanje državljanov, ki niso povsem sposobni za delo in za njihov ustrezno zaposlitev. Je takšna rehabilitacija uresničena vsaj danes, v letu 2009?

Na posvetu seveda ni šlo brez sklicevanja na predsednika Tita, ki je nekoč dejal: »Tovarišem invalidom je potrebno ustvariti pogoje, da se ne bodo počutili kot nekoristni člani družbe. S tem psihološkim vidikom moramo računati, saj je izredno važno, da se počutijo kot koristni člani družbe.«

Besede slovenskih strokovnjakov in predstavnikov društev invalidov na posvetovanju v Zenici

Na posvetu je bilo ugotovljeno, da invalidske organizacije po republikah in pokrajini obstajajo že 20 let (že od 1957, v Sloveniji pa šele od 1969 dalje!), da so organizacijsko prisotne v mestnih skupnostih, občinah, v delovnih organizacijah pa preko aktivov delovnih invalidov. Na ravni federacije so se republiške in pokrajinski invalidski organizaciji združevale v Konferenco Zveze delovnih invalidov Jugoslavije in bile v njej zastopane po paritetnem načelu. Uradni delegat iz Slovenije kot Zveze društev invalidov Slovenije je bil Stane Lavrič, takratni predsednik, ki je bil tudi podpredsednik Konference Zveze delovnih invalidov Jugoslavije.

Zakon o delovnih razmerjih v Socialistični Republiki Sloveniji

Zakon o delovnih razmerjih⁶ iz leta 1977 (sprejet je bil 28.12.1977) je vseboval devet poglavij, ki so opredeljevali invalidsko problematiko. Bistvenega pomena za zaposlene delovne invalide je bilo določilo, ki je nalagalo delavcem v osnovnih organizacijah združenega dela (v nadaljevanju TOZD), da s samoupravnim splošnim aktom določijo pregled del in nalog, ki jih lahko opravljajo invalidni delavci. V aktih morajo opisati tudi vsebino dela, potrebno znanje in sposobnost za opravljanje dela, pogoje dela itd., skratka vse, kar je še kako pomembno za zaposlovanje invalidnih oseb. Vzporedno s tem so morali v teh aktih upoštevati tudi še Zakon o usposabljanju in zaposlovanju invalidnih oseb, ki je bil sprejet v sredini leta 1976 in je začel veljati januarja 1977. Ta zakon je namreč nalagal TOZD-om, delovnim skupnostim in privatnim delodajalcem dolžnost, da zagotovijo možnost zaposlitve invalidnim osebam. V TOZD-ih so bili dolžni tudi preurediti delovna mesta posebnim potrebam invalidnih oseb, skladno z njihovimi sposobnostmi in zmožnostmi. Danes je za to uporabljamo splošno sprejet izraz 'dostopnost do zaposlovanja ali delovnega mesta'.

V zakonu je pomembno še posebej tretje poglavje zakona o delovnih razmerjih, saj vsebuje poleg splošnih določil o varstvu pri delu tudi določila o varstvu invalidnih oseb. Zakon priznava delavcem pravico in dolžnost, da s samoupravnim sporazumom, ki mora biti skladen z družbenim dogovorom, zagotovijo varstvo delovnih invalidov in drugih invalidnih oseb s tem, da jim zagotovijo prekvalifikacijo oz. dokvalifikacijo za delo, ki ga bodo lahko po tem opravljali. Delavec, ki je v delovnem procesu postal

invalid, je po zakonu imel pravico opravljati svoje ali drugo delo, če ga je lahko opravljal glede na preostalo delovno sposobnost in zmožnost tudi brez prekvalifikacije ali dokvalifikacije. Če pa je nastala zaradi invalidnosti zmanjšana delovna sposobnost, a se je po rehabilitaciji usposobil za določeno delo, je imel pravico po zakonu do prekvalifikacije ali dokvalifikacije in skladno s tem do zaposlitve.

Po tem Zakonu o združenem delu so TOZD-i in samostojni delodajalci bili dolžni zagotoviti zaposlovanje invalidnih oseb glede na njihove sposobnosti ter jim zagotoviti pravico do prioritete pri zaposlovanju. Morda še zanimivost: V Skupščini SR Slovenije je bil sprejet tudi amandma, ki je zavezal delovne organizacije, da v samoupravnih aktih predvidijo povečanje dopusta zaposlenim invalidnim osebam z oceno invalidnosti nad 60% do največ 5 dni.

Samoupravno in zakonsko urejevanje položaja delovnih invalidov in drugih invalidnih oseb v okviru pokojninskega in invalidskega zavarovanja na osnovi Zakona o združenem delu v SR Sloveniji (str. 43-50)

Jožica Makarovič je uvodu svojega referata zapisala, da moramo za začetek organizirane varstva, usposabljanja in zaposlovanja vseh kategorij invalidov v Sloveniji – tudi tistih s prizanim statusom po Zakonu kot tudi tistih brez priznanega statusa – šteti leto 1962. Zakaj takrat je skupščina SRS sprejela Resolucijo, v kateri so zapisali osnove in cilje vsestranskega varstva invalidov. V tem času je začela delovati tudi že Stalna konferenca za rehabilitacijo invalidov Slovenije, v okviru katere so zainteresirani dejavniki lahko konstruktivno in koordinirano pristopili k reševanju problemov na področju invalidskega varstva.

Ta pričakovanja pa se po oceni avtorice niso izpolnila, med zaposlenimi invalidi je bilo zelo malo usposobljenih invalidov, število zaposlenih invalidnih oseb majhna, še zlasti tistih invalidov brez statusa. Tudi tedanja pozitivna delovna zakonodaja ni prispevala k zmanjševanju problemov na področju zaposlovanja invalidnih oseb. Učinkovite rešitve in napredek je zato postal z ustanavljanjem samoupravnih skupnosti na področju družbenih dejavnosti na osnovi slovenske Ustave kakor tudi Zakona o združenem delu.⁷ Sprejet je bil političen dogovor, da mora biti družbeno ekonomski položaj invalidnih oseb enak vsem delavcem tako v političnem, pravnem in ekonomskem pogledu. Pri tem so izpostavljeni kot posebej pomembni za invalidne osebe delovni in življenjski pogoji ter njihov družbeni položaj, določen z ustavnimi načeli solidarnosti in socialističnimi principi.

Jožica Makarovič v nadaljevanju navaja določila slovenske Ustave iz leta 1974 ki določa v členih 10., 201., 236., in 238. posebno družbeno varstvo in družbeno pomoč invalidnim osebam:

- pravico do dela,
- vloge dela pri določanju materialnega in družbenega položaja človeka,
- pravico delovnega človeka na take delovne pogoje, ki mu zagotavljajo telesno in

moralno integriteto in varnost,

- pravico invalidnih otrok in drugih težje prizadetih državljanov do usposabljanja za življenje in delo,
- materialne pravice kakor tudi druge vidike varstva vojnih invalidov in delovnih invalidov, vključno s pravico do usposabljanja za delo, ki odgovarja njihovim delovnim sposobnostim,
- posebno družbeno varstvo vojnih in delovnih invalidov, invalidnih otrok in drugih invalidnih oseb.

Ta ustavna načela v bistvu opredeljujejo vsaj delno sistem socialnega varstva državljanov s ciljem, da jih družba še sistemsko dogradi v okvir pravno materialnega in pravno organizacijskega sistema celotne družbe.

V nadaljevanju je avtorica predstavila udeležencem posvetovanja še slovenski Zakon o združenem delu, ki v členih 168., 189. in 216. navedena ustavna načela vsebujejo:

- smatra se, da so za določeno delo usposobljene invalidne osebe, ki so zdravstveno sposobne izvrševati te dela in naloge;
- delavci v temeljnih organizacijah imajo pravico in dolžnost, da v soglasju z samoupravnim sporazumom o združevanju dela delavcev v temeljni organizaciji, Zakonom, družbenimi dogovori in samoupravnimi sporazumi uresničujejo varstvo delovnih invalidov in drugih invalidnih oseb z zagotavljanjem prekvalifikacije in dokvalifikacije in ustvarjanjem del oziroma nalog, na katerih bodo lahko delali po prekvalifikaciji oz. dokvalifikaciji;
- delavcu preneha delovno razmerje po črki zakona (tč. 2), če z zakonom predvidenim načinom ugotovi, da je popolnoma nesposoben za delo z dnem, ko mu je vročena pravnomočna odločba o ugotovljeni popolni nesposobnosti za delo v temeljni organizaciji (tč. 3), če izpolnjuje pogoje za osebno pokojnino – z dnem, ko postane odločba o prenehanju delovnega razmerja dokončno, če z zakonom ni drugače določeno.

Posebnosti slovenskega invalidskega varstva

Jožica Makarovič je v svojem prispevku podrobno orisala posebnosti slovenskega invalidskega varstva, ki sta ga urejala dva sistemska zakona iz leta 1977, s katerima je bilo zagotovljeno invalidsko varstvo tudi tistim invalidnim osebam in invalidnim otrokom, ki doslej niso imeli posebnega družbenega varstva. Rehabilitacijo invalidnih oseb in njihovo zaposlovanje ter druge vidike varstva delovnih invalidov so zagotavljali zvezni Zakon o osnovnih pravicah pokojninskega in invalidskega zavarovanja (Ur. list SFRJ 35/72) in Republiški zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju ter Statut Skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Področje invalidskega varstva sta urejala še zvezni Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju vojnih

zavarovancev (Ur. list SFRJ 67/72), ki je urejeval rehabilitacijo vojnih zavarovancev; republiški Zakon o zaposlovanju slepih iz leta 1970 (Ur. list SRS 12/70), ki urejeval zaposlovanje slepih invalidnih oseb. Pomembno se je avtorici zdelo omeniti še Uredbo zakona o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti, ki je zavezovala delovne organizacije in privatnike, da zagotovijo možnost in zaposlovanje invalidnih oseb glede na njihove sposobnosti, in da zagotovijo invalidom prednost pri izbiri za zaposlitev. Področje zaposlovanja je urejeval še zvezni Zakon o medsebojnih delovnih razmerjih (UR. list SFRJ 22/72) ter republiška Uredba o izvedbi zakona o medsebojnih odnosih delavcev v združenem delu. Poklicno rehabilitacijo invalidnih otrok zavarovancev in upokojencev je urejal zvezni zakon do konca leta 1976. Šele tega leta je bil v Sloveniji sprejet republiški Zakon o zaposlovanju in usposabljanju invalidnih oseb (Uradni list SRS, št. 18/76), ki je začel veljati 1.1.1977.

V zvezi z Zakonom o pokojninskem in invalidskem zavarovanju iz leta 1972 je poudarila, da je bilo v Sloveniji na pobudo Konference za rehabilitacijo invalidov Slovenije sprejeto stališče, da je potrebno poklicno rehabilitacijo invalidnih otrok sistemsko urediti enako za vse, ne glede na status staršev. V tisti čas spada tudi sprejemanje novega Zakon o izobraževanju in usposabljanju otrok in mladine z motnjami v telesnem in duševnem razvoju (Ur. list SRS 19/76), ki je povsem na novo in sodobno sistemsko uredil njihov pravni položaj.

V lokalnih društvih Zveze društev invalidov Slovenije so preverili učinkovitost uresničevanja Zakona o združenem delu

Na posvetovanju sta z referatom sodelovala tudi predstavnika Zveze delovnih invalidov Slovenije. V referatu predsednik DI Trbovlje Štefan Debelšek in predsednik DI Velenje Edvard Centrih uvodoma navajata Zvezni zakon o združenem delu, ki v četrtem poglavju o medsebojnih odnosih v združenem delu v členih 166., 168., 177., 179. in 189. določajo pravice delavcem z zmanjšano delovno sposobnostjo. Prav določila teh členov naj bi v TOZD-ih podrobneje opredeljevali samoupravni sporazumi o združenju dela tako glede razporejanja delavcev na delovna mesta, prehajanja iz ene v drugo delovno organizacijo, kot tudi pravico do prekvalifikacije ali dokvalifikacije. Avtorja sta ugotovila, da se navedena zakonska načela v praksi ne uresničujejo. Tako npr. se ne izvaja določilo o prezaposlitvi v drugo delovno organizacijo. To sta z anketo ugotovila na primerih elektroenergetskih kombinatov Velenje in Trbovlje in Rudnika svinca in topilnice Mežica.

Republiški zakon o delovnih razmerjih je bil korektno povzet po zveznem, vendar je analiza uresničevanja pravic zaposlenih delovnih invalidov dokazovala, da bi bilo smiselno, da bi moral zakon vsebovati tudi nekatera določila iz Zakona o usposabljanju in zaposlovanju invalidnih oseb (1976). V referatu sta ugotovila, da so načela o delovnih pravicah invalidov v samoupravnem sporazumu o medsebojnih odnosih delavcev v združenem delu obeh kombinatov zapisana zelo splošno. V aktu so zapisana povzeta splošna načela o socialnem varstvu delavcev, združevanju sredstev za zavarovanje socialnega varstva, o skupnem reševanju kadrovsko - socialnih vprašanj.

Primeri dobre prakse z vsemi pomanjkljivostmi

Mežiški primer samoupravnega sporazuma je vseboval še največ določil o pravicah invalidov, v njem je zapisana pravica invalidov do dela glede na njihove preostale zmoglosti in sposobnosti. Kot posebnost velja omeniti, da so se v kombinatu dogovorili v kakšnem primeru delavcu-invalidu ne sme prenehati delovno razmerje, da mora invalid II. kategorije dobiti delo na odgovarjajočem delovnem mestu s skrajšanim delovnim časom, da ima delovni invalid pravico do prekvalifikacije, da morajo ustvariti zanje primerna delovna mesta. Dogovorili so se tudi o obveznosti invalidov, da ta dela sprejmejo. V kombinatu so dali zanimivo pobudo, da bi sprejeli še poseben sporazum, ki bi urejal zgolj vprašanja zaposlovanja invalidov in sistem njihovih prekvalifikacij.

Kot drugi primer prakse uresničevanja zakona sta navedla posebnosti samoupravnega sporazuma REK Trbovlje. Ta je vnaprej določal delovna mesta, na katerih lahko delajo zaposleni invalidi s skrajšanim delovnim časom, merila za nadomestila, dopuste, a tudi povsem neobičajno določilo, da TOZD ni dolžan zagotoviti delovnega mesta invalidnemu delavcu, če je bil vzrok nastale invalidnosti bolezen ali poškodba izven dela ali pa če ni bil zaposlen v njihovi delovni organizaciji vsaj eno leto. Sporazum pa je vseboval tudi posebne pravice kot npr. pravica do izbire klimatskega zdravljenja.

Avtorja sta v zaključku poudarila formalizem, ki je bil značilen pri prenašanju zakonodajnih rešitev v samoupravno prakso, namreč: vsi samoupravni sporazumi so vsebovali zgolj enaka splošna določila, povzeta po zakonu o združenem delu. Le redki so vsebovali tudi dovolj konkretna določila, ki so omogočala in zagotavljala uresničevanje delovnega, socialnega in materialnega varstva delovnih invalidov. Še redkejši so bili primeri, ko so v TOZD-ih imeli poleg samoupravnega akta izdelano tudi metodologija dela samoupravnih organov in strokovnih služb, ki naj bi jamčila za uresničevanje določil samoupravnih sporazumov.

Zato sta posebej opozorila na pomen in vlogo invalidskih organizacij, ki imajo že po samem zakonu pravico in dolžnost aktivno sodelovati tudi že pri samem oblikovanju samoupravnih aktov organizacije združenega dela, pa tudi pri spremljanju in nadziranju njihovega uresničevanja s ciljem oblikovanja normalnih in humanih medsebojnih odnosov.

Spreminjanje organiziranosti in programov Zveze društev invalidov SR Slovenije v obdobju 1973-1979

Prva sprememba Statuta Zveze društev telesnih invalidov SR Slovenije leta 1973 je statutarna dopolnitev statuta zaradi preimenovanja v Zvezo društev invalidov SR Slovenije

Štiri leta po ustanovitvi Zveze je prišlo do prve statusne spremembe. Delegati so na skupščini⁹ leta 1973 sklenili preimenovati Zvezo društev telesnih invalidov SR Slovenije v Zvezo društev invalidov SR Slovenije. Spremembo v nazivu so sprejeli z utemeljitvijo, da v teh štirih letih obstoja Zveze niso prevladovali telesni invalidi, pač

pa delovni invalidi. Vendar so društva včlanjevala invalide ne glede na vrsto in vzrok nastanka invalidnosti. Zveza je bila odprta organizacija tudi za invalide brez statusa, in vse invalide, ki niso pripadali že obstoječim invalidskim organizacijam, ne glede na vrsto invalidnosti.

Druga sprememba statuta Zveze društev invalidov SR Slovenije je bila potrebna zaradi sprejetja novega Zakona o društvih (Uradni list SRS, št. 37/74) in je bila sprejeta leta 1975

Prve bistvene spremembe in dopolnitve statuta so delegati sprejeli na občnem zboru 18. decembra 1975, kot je navedeno v preambuli statuta Zveze društev invalidov SR Slovenije.¹⁰ Vendar je v obrazložitvi odločbe naveden podatek, da je bil občni zbor Zveze v Velenju dne 28. maja 1976. Če sledimo podatkom iz odločbe¹¹, potem velja naslednje: Zveza društev invalidov SR Slovenije je sporočila 26.12.1975 Republiškemu sekretariatu za notranje zadeve SR Slovenije, da je statut uskladila na podlagi 9. člena Zakona o društvih (Ur. list SRS, št. 37/74) in prvega odstavka 6. člena pravilnika o registru društev (Ur. list SRS, št. 5/75) in 202. člena zakona o splošnem upravnem postopku (Ur. list SFRJ, št. 18/65). Z odločbo sekretariata je Zveza društev invalidov SR Slovenije ponovno vpisana v register pod zaporedno številko 103. Odločba navaja obrazložitvi, da je Zveza uskladila svoj statut po določbah 22. člena zakona o društvih (Ur. list SRS, št. 37/74) na občnem zboru v Velenju dne 28/5-1976. V postopku je bilo potrebno predložiti v dveh izvodih statut, zapisnik občnega zbora ter izkaz, da je o programu in statutu predhodno razpravljala Republiška konferenca SZDL. Posebno tega časa je tudi, da je poleg zakona o društvih bilo potrebno upoštevati tudi 10. člen zakona o javnem obveščanju (Ur. list SRS, št. 7/73), kot je navedeno v obrazložitvi. V obrazložitvi je navedeno, da statut v skladu z 9. in 22. členom Zakona o društvih (Urad. list 37/74) ter prvim odstavkom 6. in 12. člena Pravilnika o registru društev (Urad. list SRS, 5/75). Določila statuta so skladna tudi z Zakonom o javnem obveščanju (Ur. list SRS 7/73), navaja obrazložitev. Tokrat najdemo prvič podatek, da je bila odločba vročena v vednost Svetu mesta Ljubljane, Upravi za notranje zadeve Ljubljana in Zavodu SRS za statistiko, ki je uvedel statistično evidenco društev v Sloveniji. Odločba navaja kot utemeljitev za izdajo odločbe tudi navedbo gradiva, ki ga je bilo potrebno predložiti sekretariatu: dva izvoda statuta, zapisnik občnega zbora ter izkaz, **da je o zasnovi programa in statuta razpravljala Republiška konferenca SZDL.**

Spremenjena podoba statuta Zveze društev invalidov SR Slovenije v času samoupravnega socializma

Statut iz leta 1975 obsega 67. členov, razdeljenih v štiri poglavja: splošne določbe (1-13), članstvo (14-24), organizacija Zveze (25-56) in materialno finančno poslovanje (57-67). 67. člen vsebuje določilo o prenehanju veljavnosti statuta, ki je bil sprejet 14.4.1973 in je vpisan v register pod št. 16/7-5-024/25/69.¹² Statut sta podpisala sekretar Franc Štajnar in predsednik Stane Lavrič na dan 18.12.1975.

Sedež Zveze je še vedno na Topniški ulici 58, v prostorih Skupščine občine Ljubljana Bežigrad. Za besedilo statuta je značilna samoupravna terminologija, kar pomeni, da je bil usklajen z ustavnimi dopolnili in Zakonom o društvih iz leta 1974.

Statut tokrat uvaja tudi znak Zveze v 6. členu: »Znak zveze simbolizira združevanje in samopomoč invalidov po načelih solidarnosti in vzajemnosti. Znak Zveze je okrogle oblike. Na obodu znaka je tekst: Zveza društev invalidov Slovenije, znotraj kroga od sredine levo in desno sta roki, ki objemata sonce. Podloga znaka je bele barve, roki in sonce oranžne barve, napis pa črne barve.

Praznik Zveze je mednarodni dan invalidov, ki se praznuje prvo pomladno nedeljo vsakega leta kot dan manifestacije splošne solidarnosti invalidov Slovenije in Jugoslavije z invalidi vsega sveta.«

Namen in naloge Zveze društev invalidov SR Slovenije po letu 1976

V tedanji terminologiji povedano, je dejavnost Zveze skladno z ustavo in zakonodajo postala družbena dejavnost, natančneje, družbeno-politična dejavnost. To dokazuje 11. člen Statuta, ki se glasi: »Dejavnost Zveze je zasnovana na ustavnih načelih, idejno političnih izhodiščih samoupravnega socializma ter programski usmeritvi SZDL Slovenije. Zveza sooča v SZDL svoje interese z interesi drugih družbenih dejavnikov ter se sporazumeva in dogovarja za družbene akcije, sodeluje pri sprejemanju političnih smernic, stališč in sklepov. Na lastno pobudo ali na pobudo organizacij SZDL se dogovarja o vseh aktualnih vprašanjih, še posebej o lastni programski zasnovi, kadrovske politiki, mednarodnem sodelovanju, založniški dejavnosti, politiki financiranja in o drugem.«

Navedeno besedilo jasno kaže, da je v tem času Zveza praktično delovala tudi politično kot družbeno-politična organizacija. Je pa vprašanje, do kolike mere je delovala kot transmisija politične organizacije kakršna je bila SZDL in koliko kot avtonomna civilna humanitarna organizacija. Ker je lahko izvajala svoj vpliv le posredno preko SZDL in ker je odločujoč vpliv imela zlasti na volitve predsednika Zveze prav Republiška konferenca SZDL, se zdi ustrežnejši odgovor, da je Zveza izvajala posredno politiko ZKS in SZDL. Je pa takšna povezava pomenila tudi prednost, ki je danes Zveza in tudi druge organizacije nimajo več. **V jeziku današnje terminologije to pomeni, da je imela Zveza v tistih t.i. 'svinčenih časih' svoj 'zlati trenutek', imela je institucionalno zagotovljen civilni dialog prek SZDL z oblastjo v vseh fazah odločanja.**

In dalje v 12. členu: »Zveza v okviru svoje dejavnosti skrbi za uresničevanje socialistične družbene samozaščite, skladno z delovanjem vseh organiziranih socialističnih sil za zavarovanje naše socialistične samoupravne družbe pred vsemi vrstami in oblikami dejavnosti, ki izpodkopavajo, ovirajo in ogrožajo njen razvoj. Pri tem se zavzema za podružbljanje in uresničevanje zasnove ljudske obrambe ter družbene samozaščite s posebnim poudarkom na krepitvi in razvoju varnostne kulture pri svojih članih, kar zlasti dosega s tem, da:

- spremlja in proučuje stanje preventive invalidnosti, daje pobude ter predloge za vsestransko razvijanje in izpopolnjevanje zdravstvenega in tehničnega varstva pri delu, v prometu in v okolju;
- spremlja in proučuje stanje ter probleme na področju edukacije, medicinske, profesionalne in socialne rehabilitacije invalidov, daje pobude in predloge za razvoj celovite rehabilitacije ter pomaga zlasti pri zaposlovanju in vključevanju invalidov v družbeno življenje;
- spremlja, proučuje in sodeluje pri načrtovanju politike zavarovanja in varstva invalidov, pomaga pri reševanju ekonomskih in socialnih potreb ter interesov invalidov;
- spodbuja znanstveno in raziskovalno delo s področja preventive invalidnosti, rehabilitacije, zavarovanja in varstva invalidov;
- združuje, usmerja, koordinira in spremlja delo društev invalidov in jim na kakršen koli način pomaga;
- spodbuja in razvija rekreacijo, kulturno in športno aktivnost invalidov
- z nasveti in drugimi oblikami pomaga pri ustanavljanju novih društev;
- seznanja invalide in društva o sistemu izvajanja splošnega ljudskega odpora ter družbene samozaščite ter
- seznanja invalide, društva ter ostalo javnost o vseh problemih področja invalidskega varstva.«

Iz gornjega besedila je razvidno, kako je vsebina dejavnosti Zveze po prvem statutu iz leta 1969, namenjena članstvu na področju invalidskega varstva, '(pre)oblečeno' v terminologijo samoupravnega socializma. Vendar je potrebno povedati, da je imela Zveza kot družbeno-politična organizacija za izvajanje dejavnosti na voljo po ustavi in zakonodaji pravico in dolžnost institucionalizirano vplivati na invalidsko politiko, čeprav posredno: imela je pravico sodelovanja z organi družbeno-političnih skupnosti, z ustreznimi samoupravnimi interesnimi skupnostmi, z zainteresiranimi delovnimi in drugimi organizacijami (člen 13.). To je bila odlična prednost, ki je danes civilna družba več nima, čeprav se govori in poudarja civilni dialog v odnosu do državnih institucij, ki žal ni institucionaliziran, se pravi, ni več obvezujoč.

Organiziranost Zveze društev invalidov SR Slovenije po načelih samoupravljanja

Zveza društev invalidov SR Slovenije je sicer definirana v 2. členu statuta kot prostovoljna, samostojna invalidska organizacija, vendar je njena avtonomija bila omejena po statutu z načeli samoupravljanja in javnosti (člen 9.). Vsa društva, ki so bila član Zveze ali pa so to hotela postati, so namreč morala podpisati poseben samoupravni sporazum (člen 16), da se združujejo v Zvezo z namenom koordinacije svojega dela in zavzemanja enotnih stališč na področju invalidskega varstva in udejstvovanja invalidov (člen 2.), seveda v okviru SZDL.

Statut iz leta 1976 je ukinil status podpornih članov, ostali sta le dve kategoriji: redni in častni člani (člen 14. člen). Še vedno je Zveza ostala odprta organizacija za vse vrste invalidov. Redni član Zveze je lahko postalo vsako društvo invalidov, ki je na območju ene ali več občin združevalo delovne invalide in druge telesno prizadete in obolele osebe, ne glede na izvor, vrsto in stopnjo njihove invalidnosti ter starše, ožje sorodnike, skrbnike in druge osebe, ki so neposredno skrbeli za invalidno osebo oziroma za njene pravice in koristi (člen 15). Častni člani so lahko postali tisti posamezniki, ki so storili Zvezi s svojim delovanjem pomembne usluge oziroma so s svojim delom vidno doprinesli k uspehu Zveze.

V poglavju statuta, ki navaja strukturo odločanja v Zvezi, se prvič uporablja drugačne pojme. Skupščina kot najvišji organ odločanja v Zvezi po statutu iz 1969 se preimenuje v občni zbor. V prvem statutu so si sledili organi odločanja takole: skupščina, izvršni odbor in nadzorni odbor. V novem statutu je število organov odločanja povečano za tri: občni zbor, republiški odbor, nadzorni odbor, častno razsodišče in predsednik (člen 25.). Občni zbor je najvišji organ, sestavljajo ga delegati izmed rednih članov Zveze, ki na občnem zboru volijo vse druge organe Zveze, tudi predsednika Zveze. Republiški odbor je izvršilni organ občnega zbora, njegove naloge pa so organizacijske, administrativne in strokovno tehnične narave (člen 33.). Število članov republiškega odbora je bilo omejeno na do 17 članov, ki so izmed sebe volili podpredsednika, tajnika in blagajnika (člen 35.), predsednik Zveze pa je bil po položaju tudi predsednik republiškega odbora.

Posebnost tega samoupravnega obdobja delovanja Zveze je statutarno določilo, ki je vsebovalo možnost izvolitve v republiški odbor poleg delegatov tudi družbeno-politične delavce, če so se ukvarjali z invalidsko problematiko. Mandat odbora je bil 4 leta s tem, da so vsaki dve leti izvolili na volilnem občnem zboru 1/2 članov in zaporedoma le za dva mandata (člen 38.).

Najpomembnejše pa se zdi določilo 42. člena, navajamo: »Republiški odbor tvori delegacijo, ki zastopa Zvezo v ustreznih samoupravnih interesnih skupnostih, družbeno političnih skupnostih in družbeno političnih organizacijah kot je to določeno s pravnimi predpisi in drugimi splošnimi akti navedenih organizacij. Republiški odbor tvori tudi delegacijo, ki zastopa Zvezo v skupščini Zveze delovnih invalidov Jugoslavije in drugih organizacijah.« Iz tega je razvidno, da je Zveza delovala kot družbeno-politična organizacija in s tem določeno mero političnega vpliva na invalidsko politiko v Sloveniji, saj je imela na voljo, vsaj formalno, dostopne vse kanale za vplivanja na proces odločanja na vseh področjih družbenega življenja in na vseh ravneh, od komune do republike.

Nadzorni odbor je imel nalogo spremljati dela republiškega odbora in nadzirati finančno poslovanje Zveze, ki se je opravljalo prek tekočega računa pri Službi družbenega knjigovodstva, ki je izvajala finančno kontrolo tudi v družbeno-političnih organizacijah in društvih. Nadzorni odbor je štel tri člane in dva namestnika s štiriletnim mandatom (členi 43., 44.). Častno razsodišče je bila novost tega statuta, njegova naloga je bila razsojati in odločati na prvi stopnji o sporih med člani Zveze, o prekrških kolektivnih in individualnih članov Zveze. Častno razsodišče so sestavljali trije člani, izvoljeni za dobo 2 let. Predsednika Zveze so izvolili na občnem zboru, njegove pristojnosti so bile zapisane v 53. členu: »Predsednik Zveze predstavlja Zvezo, podpisuje akte Zveze in je

odredbodajalec za izplačila nad 2.000.- din, vodi delo republiškega odbora, skrbi za zakonitost in javnost dela organov Zveze, skrbi za izvajanje sklepov organov Zveze, daje pooblastila drugim osebam za izvrševanje določenih nalog.« Zveza je imela tudi tajnika, ki je po Zakonu o združenem delu imel lastnost delavca v združenem delu (člen 54).

Posebno pozornost zasluži tudi določilo statuta o tem, da preide vse premično in nepremično premoženje Zveze v primeru prenehanja delovanja na Zvezo skupnosti socialnega varstva (člen 64.).

Tretja sprememba statuta Zveze društev invalidov SR Slovenije leta 1979 in selitev v nove poslovne prostore na Ulico Hercegovske divizije 10

Na občnem zboru Zveze društev invalidov Slovenije leta 1979 so delegati na osnovi 4. in 6. člena Zakona o društvih (Ur. list št. 37/74) in po 10. členu Samoupravnega sporazuma o združitvi v Zvezo društev invalidov SR Slovenije sprejeli kar nekaj sprememb in dopolnil.¹³ Podpisana sta sekretar zveze Franc Štajnar in predsednik Stane Lavrič. Zveza je pridobila nove poslovne prostore na Ulici 29. Hercegovske divizije 10, kjer je odslej uradni sedež Zveze (sprememba člen 1.). Glede na določila sprejetega samoupravnega sporazuma je bilo potrebno prilagoditi tudi naziv častnega razsodišča v samoupravno sodišče (sprememba 25. člena statuta). Spremenjeno je določilo o številu članov republiškega odbora in sicer se poveča na 23 članov, spremenjen je tudi status tajnika, ki postane pri Zvezi strokovni organ in s tem pridobi pravico postati član republiškega odbora (dopolnitev 35. člena).

Spremembe je doživelo tudi določilo o kandidatih za republiški odbor. Člen 38. je bil precej spremenjen, dodana sta bila dva odstavka: »Kandidate praviloma predlagajo delegati društev in drugih Zvez na regijskih sestankih ob upoštevanju števila društev oziroma števila včlanjenih invalidov v društvih na območjih posamezne regije. Ključ za določanje kandidatov za člane novega republiškega odbora določi predhodno republiški odbor, ki sme tudi sam predlagati kandidate. Mandat republiškega odbora je štiri leta. Člani republiškega odbora so lahko zaporedoma izvoljeni praviloma le za dve mandatni dobi.« Črtano pa je bilo določilo, da se v republiški odbor lahko poleg delegatov izvolijo tudi družbeno politični delavci, ki se ukvarjajo z invalidsko problematiko (sprememba 38. člena).

Novost statuta je sprememba naziva dosedanjega organa 'častno razsodišče' v samoupravno sodišče, ki ga sestavljajo po novem trije člani in trije namestniki za dobo štirih let (dotedanji 47. člen). Dodano je še dopolnilo 48. člena, ki nalaga samoupravnemu sodišču arbitražo v primeru sporov med člani Zveze, kadar mu leti prepustijo v reševanje in odločanje spore v društvih.

Delo in aktivnosti republiškega odbora Zveze društev invalidov SR Slovenije za obdobje 1975 - 1979

Tudi za obdobje po izredni skupščini 1975 v arhivu ZDIS ni originalnih zapisnikov, zato prav tako objavljamo ponatis poročila iz že navedenega jubilejnega zbornika za

drugi del mandatnega obdobja. Ponatis poročila smo smiselno razdelil in opremil z vmesnimi naslovi. V poročilu je predsednik Stane Lavrič temeljito in celovito prikazal aktivnost Zveze v zborniku v tem času, ko je bil predsednik Zveze društev invalidov SR Slovenije, in zato je razumljiva njegova ponovna izvolitev za predsednika.

Stane Lavrič, Poročilo republiškega odbora o delu Zveze društev invalidov SR Slovenije, ponatis¹⁴

V skladu s statutom je republiški odbor Zveze društev invalidov SR Slovenije vsako leto sklical redni občni zbor. Tako je bil prvi občni zbor dne 28. maja 1976 v Velenju, drugi dne 2. aprila 1977 v Žalcu, tretji dne 15. aprila 1978 v Ljubljani in četrti jubilejni občni zbor dne 16. junija 1979 v Ljubljani.

Najvišji organ Zveze društev invalidov SR Slovenije je občni zbor, ki ga sestavljajo po en predstavnik v Zvezo včlanjenih društev. Predsednik zveze, 15 članov republiškega odbora, trije člani nadzornega odbora z namestniki in trije člani častnega razsodišča so bili izvoljeni na izredni skupščini 18. 12. 1975 izmed predstavnikov v Zvezo včlanjenih društev. Tajnika in člane je imenoval republiški odbor. Mandat republiškega odbora in častnega razsodišča je trajal štiri leta s tem, da se vsaki dve leti izvoli polovica članov republiškega odbora Zveze društev invalidov SR Slovenije.

Republiški odbor Zveze se je v štiriletni mandatni dobi sestel šestnajstkrat, enkrat pa je razpisal korespondenčno sejo. Za štiri občne zборе Zveze društev invalidov SR Slovenije se je pripravil, obravnaval in dal v predhodno javno razpravo v Zvezo včlanjenim društvom naslednje samoupravne akte in gradiva:

- letna poročila o delu Zveze;
- letne zaključne račune;
- letne programe in finančne plane;
- poročila nadzornega odbora;
- osnutke pravilnikov o delu častnega razsodišča, ekonomsko-finančnem poslovanju, sofinanciranju programov v Zvezo včlanjenih društev;
- pravila podeljevanju priznanj Zveze društev invalidov SR Slovenije in delu žirije;
- samoupravni sporazum o medsebojnih pravicah, obveznostih in odgovornostih med Zvezo društev invalidov SR Slovenije in delavci Zveze in o delitvi sredstev za osebne dohodke in skupno porabo;
- spremembe in dopolnitve statuta Zveze društev invalidov SR Slovenije;
- predlog statuta Zveze delovnih invalidov Jugoslavije.

Republiški odbor Zveze je obravnaval in seznanjal občne zборе tudi o naslednjem:

- o preoblikovanju konference za rehabilitacijo invalidov Slovenije in koordinativnega odbora za družbeni položaj in aktivnost invalidov pri RK SZDL Slovenije;

- o nekaterih vprašanjih rekreacije in športa invalidov v Sloveniji;
- o zasedanju predsedstva Mednarodne organizacija civilnih invalidov FIMITIC Ljubljani;
- o obisku delegacije ZDI SRS na zboru združenja civilnih invalidov Koroške in o vrnitvi obiska delegacije združenja civilnih invalidov iz Beljaka v Sloveniji;
- o obisku delegacije konference Zveze delovnih invalidov BiH v Sloveniji;
- o posvetovanju o varstvu invalidov v Zenici in o prispevku delegacije ZDI SRS;
- o stanju, problemih in vsebinski popestritvi ter sofinanciranju glasila Društva invalidov Maribor »Iskra življenja«, ki ga prejema preko 4.000 invalidov širom Slovenije;
- o drugem posvetovanju pravnikov in aktivistov društev, ki invalidom nudijo pravno in drugo svetovalno pomoč in zastopajo njihove pravice in interese;
- o pripravah o izvedbi obeležij tradicionalnega mednarodnega dneva invalidov;
- o prispevkih predstavnikov Zveze v razpravah o zakonu o združenem delu, zakona o usposabljanju in zaposlovanju invalidnih oseb v Sloveniji in številnih drugih normativnih aktih, ki urejajo položaj in družbeno varstvo invalidov;
- o vlogi, vsebini dela, položaju, organiziranju in financiranju invalidskih organizacij v SR Sloveniji;
- o prispevku delegatov Zveze v telesih Konference Zveze delovnih invalidov Jugoslavije, v koordinacijskem odboru za društva in organizacije pri republiški in zvezni konferenci SZDL ter koordinacijskemu odboru za družbeni položaj in aktivnost pri RK SZDL Slovenije, v Svetu Loterijskega zavoda Slovenije, v koordinacijskem odboru invalidskih organizacij in društev Slovenije in drugod;
- o prispevku delegata Zveze društev invalidov SR Slovenije tovariša Edvarda Centriha na kongresu Zveze sindikatov Slovenije in delegata tovariša Konrada Pavlija na kongresu Zveze sindikatov Jugoslavije;
- o razgovorih s predstavniki Republiškega sveta Zveze sindikatov Slovenije o nadaljnjem razvoju in posodabljanju usposabljanja za delo, ustrežnejšem in številnejšem zaposlovanju invalidov, izpopolnjevanju socialne varnosti invalidov ter o vsebini dela aktivov invalidov v temeljnih in drugih organizacijah združenega dela itd.

Na osnovi predlogov posameznih invalidov, v Zvezo včlanjenih društev, komisije za usposabljanje, zdravstvena in socialna vprašanja republiškega odbora Zveze in drugih, je republiški odbor na številnih sejah obravnaval tudi predloge za izpopolnitev veljavnih pravic in uvedbo novih oblik varstva delovnih invalidov in drugih telesno prizadetih oseb. Predloge in priporočila je pošiljal pristojnim samoupravnim interesnim skupnostim in drugim, ki so zadolženi za načrtovanje in uresničevanje posebnega družbenega varstva invalidov. Dalje je obravnaval in odobril predloge komisije za materialno in finančno poslovanje za sofinanciranje programov v Zvezo včlanjenih društev. Posamezni člani RO ZDI SR Slovenije so pomagali ustanavljati nove organizacije delovnih invalidov in drugih telesno prizadetih oseb, ki ne morejo biti člani

drugih specializiranih organizacij invalidov v občinah, krajevnih skupnostih, temeljnih in drugih organizacijah združenega dela, koordinacijske odbore v Zvezo včlanjenih društev v regijah, koordinacijske odbore za družbeni položaj in aktivnost invalidov pri občinskih in medobčinskih konferencah SZDL. Udeleževali so se delovnih sestankov, občnih zborov, akademij s kulturnim, športnim in družabnim programom, ki so jih organizirala v Zvezo včlanjena društva in druge republiške invalidske organizacije. Pripravili so predlog pravil in samoupravnega sporazuma o združitvi društev invalidov v Zvezo društev invalidov Ljubljane. Dalje so izdelali predlog poslovnika o delu poverjeniškega odbora invalidov v krajevni skupnosti in predlog poslovnika o organizaciji, ciljih in nalogah aktiva invalidov v temeljni in drugi organizaciji združenega dela. Ta poslovnik v Zvezo včlanjena društva in njihove osnovne organizacije v krajevnih skupnostih in organizacijah združenega dela s pridom uporabljajo. Letna poročila, programe dela, finančne plane in zaključne račune Zveze pa tudi v veliki večini društva uporabljajo kot vzorec pri oblikovanju svojih gradiv.

Praznovanja mednarodnega dneva invalidov v dogovoru z RK SZDL

Republiški odbor Zveze že sedmo leto zapored v dogovoru z RK SZDL Slovenije razglasi geslo za mednarodni dan invalidov.

Dosedanja gesla so bila: leta 1973: 'Invalid- tvoj tovariš!', leta 1974: 'Ne izolacija-temveč vključevanje', leta 1975: 'Invalid enakopraven občan', leta 1976: 'Delo invalidom', leta 1977: 'Mislimo na prizadete-gradimo brez ovir', leta 1978: 'Invalid-delavec - samoupravljalec' in leta 1979: 'Preprečujmo invalidnost'.

Kot v Zvezo včlanjenim društvom, tako smo tudi republiškim in drugim invalidskim organizacijam ter sredstvom obveščanja preskrbeli članke in drugo gradivo, v katerih je bilo vsebinsko in akcijsko obrazloženo vsakoletno geslo mednarodnega dneva invalidov, štiri leta zapored preskrbimo značke za mednarodni dan invalidov in propagandno gradivo. Tu naj tudi omenimo, da je Organizacija združenih narodov prvič proglasila leto 1981 za mednarodno leto prizadetih oseb z geslom: 'Vsestransko sodelovanje'. Komisije republiškega odbora Zveze so tudi pripravile vse potrebno za današnji jubilejni občni zbor, žirija pa za podelitev priznanj zveze.

Organi Zveze so zbirali razne podatke, pripravljali analize, republiški odbor je reševal kadrovska vprašanja, imenoval in predlagal nove člane teles Zveze in urejal tehnične, administrativne in druge zadeve.

Letos bo Zveza društev invalidov SR Slovenije prvič podelila priznanje po novem pravilniku o podeljevanju priznanj, ki ga je sprejel tretji občni zbor dne 15.4.1978. Priznanja so le skromna oddolžitev aktivistom društev in drugim za doprinos pri organiziranju in razvoju podružbljanja posebnega družbenega varstva delovnih invalidov in drugih telesno prizadetih občanov. Podeljene plakete temeljnim in drugim organizacijam združenega dela so tudi priznanja in še bolj spodbuda za hitrejši, sodobnejši in celovitejši razvoj rehabilitacije in socialne varnosti invalidov.

Društvo paraplegikov Slovenije kot eno od specifičnih članov Zveze društev invalidov SR Slovenije, se v zborniku samo predstavlja s poročilom in je le-to sestavni del tega poročila. Za celovitost poročila navajamo v tabelarnem pregledu tudi organizacijo in vsebino dela 40 v Zvezo včlanjenih društev ter materialne pogoje delovanja. Rast števila delovnih invalidov na dan 31. 12. 1978 prikazujemo v grafikonu po podatkih v 40 osnovnih organizacijah Zveze včlanjenih delovnih invalidov prve, druge in tretje kategorije invalidnosti ter drugih telesno prizadetih oseb. Maja 1979 je bilo ustanovljeno Društvo invalidov Grosuplje.

Grafični prikaz rasti mreže društev invalidov v Sloveniji

Na osnovi podatkov tabele iz že navedenega zbornika smo izdelali spodnji grafikon, ki prikazuje kumulativno rast števila društev, ki so bila ustanovljena v letih 1972-1978

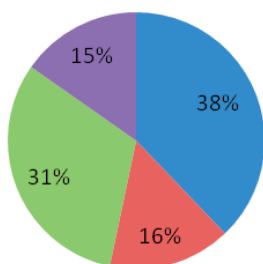
Statistični podatki o članstvu v Zvezi društev invalidov SR Slovenije na 31. december 1978, grafikon smo izdelali na osnovi podatkov iz objavljenih podatkov v že navedenem zborniku. Grafikon prikazuje rast števila članov v vseh tedanjih društvih, ki so bila včlanjena v ZDIS

Prikaz strukture članstva glede na status dne 31. 12. 1978: prva, druga in tretja kategorija invalidnosti ter druge telesno prizadete osebe. Društvo invalidov Grosuplje je bilo ustanovljeno maja 1979 in ni vključeno v tabelo. Dejavnost v Zvezo včlanjenih društev prikazujejo podatki o vsebini in obsegu dejavnosti društev. Zato jih navajamo le za leto 1979, iz podatkov lahko opravičeno trdimo, da so društva invalidov ne samo uporabniki storitev, temveč dragoceni vodnik za načrtovalce invalidske politike in tudi za izvajalce posebnega družbenega varstva invalidov.

**Struktura članstva glede na status invalidnosti -
I. kategorija= 38%, II.kategorija=16%,III.kategorija=31%
brez statusa delovnega invalida =15%**

■ I.kategorija ■ II. Kategorija ■ III. Kategorija ■ drugi invalidi

Struktura delovnih invalidov	I.kategorija	II. Kategorija	III. Kategorija	drugi invalidi
Leto 1974 - struktura zaposlenih delovnih invalidov	50.457	2.798	6.505	21.005
Leto 1978 - struktura včlanjenih delovnih invalidov	10.091	4.119	8.381	4.067

Mednarodno sodelovanje Zveze delovnih invalidov Slovenije z Mednarodno invalidsko zvezo FIMITIC

Zveza delovnih invalidov Jugoslavije se je včlanila v FIMITIC leta 1962, predsedstvo FIMITIC je imelo celo zasedanje v Ljubljani skupaj s predsedstvom Konference Zveze delovnih invalidov Jugoslavije, gostitelj je bila Zveza društev invalidov SR Slovenije. V času 17. do 19. Novembra 1977 je bilo zasedanje izvršnega odbora FIMITIC v Ljubljani. Zasedanje je vodil takratni predsednik FIMITIC dr. Manfred Fink, slovensko delegacijo sta predstavljala Stane Lavrič, takratni predsednik ZDIS SR Slovenije in Boris Šuštaršič, predsednik Koordinacijskega odbora invalidskih organizacij Slovenije.

Obveščanje in osveščanje javnosti preko glasila »Iskra življenja«

Iskra življenja¹⁵, leto III., št. 3, Maribor, september 1974

Zveza društev telesnih invalidov Slovenije se je preimenovala v Zvezo društev invalidov Slovenije 16. aprila 1973 na II. skupščini. Letos je praznovala prvi petletni jubilej. V teh petih letih je uspela razpresti mrežo po Sloveniji - 27 društev s 14.000 člani. Tudi v letu 1974 je Zveza bila prvenstveno usmerjena ob podpori RK SZDL in sindikalnih organizacij v organiziranje in ustanavljanje samostojnih društev v vseh občinah Slovenije. Lani in letos so bila ustanovljena društva v Sevnici, Kočevju, Hrastniku, Ljubljani Moste-Polje, Trbovljah, Kranju, Jesenicah, Škofji Loki in Radovljica; v septembru pa še v Trziču, Ravnah na Koroškem, Slovenj Gradcu, Dravogradu, Radljah, Ljubljani Vič-Rudnik. Omenjena je seveda tudi pomoč pri tem. Ob koncu leta 1973 je Zveza izvedla anketo, ki pove, da je bilo konec leta včlanjenih 11.130 invalidov, od tega 2.812 delovnih invalidov III. kategorije; II. jih je bilo 1.133 in I. 3.814; brez formalnega statusa je bilo 2.123 članov. V letu 1974 je republiški odbor je sestavljalo 27 članov, njegovo predsedstvo kot izvršni organ pa 9 članov. Nadzorni odbor so sestavljali trije člani.

V svete in komisije v KS ter v organe samoupravljanja v delovnih organizacijah je bilo vključenih 224 predstavnikov; manj v upravne organe, družbenopolitične in interesne skupnosti v občinah. V republiških strukturah imajo invalidi predstavnika le v republiški konferenci SZDL, v Konferenci za rehabilitacijo invalidov Slovenije in v ZDI Jugoslavije. Objavljen je tudi akcijski program Zveze za leto 1974. V poročilu je objavljen podatek, da je predstavnike invalidov ob mednarodnem dnevu invalidov sprejel Andrej Marinc, tedanji predsednik Izvršnega sveta SRS.

Franc Štajner, sekretar Zveze je objavil podrobnejši zapis o gradivu II. Konference in Informacije o zaposlovanju invalidnih oseb v SR Sloveniji.

V tej številki so objavila svoja poročila društvo invalidov Maribor, društvo invalidov Dravograd ter društvo invalidov Kranj, ki je poročalo, da so bili gostje društva predstavniki Odbora civilnih invalidov iz Beljaka, Avstrija (31. Avgust 1974).

Iskra življenja, leto III., št. 4, Maribor, december 1974

Franc Štajnar, sekretar Zveze društev invalidov SR Slovenije objavlja poročilo o razširjena seja RO ZDI 24. oktobra 1974 v Klubu poslancev v Ljubljani. Seje so se

udeležili: 27 predsednikov društev; Franc Kimovec-Žiga, član izvršnega odbora RK SZDL; Vinko Mur, sekretar Konference za rehabilitacijo invalidov Slovenije, dr. Črt Marinček podpredsednik Zveze za šport in rekreacijo invalidov Slovenije. Prišel je tudi predsednik Saveza invalida rada Jugoslavije dr. Slobodan Petrović. Tema razprave je bila »Dostojno mesto invalidskih organizacij v Samoupravnih interesnih skupnostih«. Tokrat so objavljena poročila društva invalidov Maribor, ki je praznovalo petletnico obstoja; društva invalidov Ljubljana Šiška in društvo invalidov Kamnik.

Objavljena so poročala o meddruštvenem srečanju invalidov Kamnika, Žalca, Laškega in Maribora; o reorganizaciji invalidskih društev na Gorenjskem, ustanovili so društvo invalidov Radovljica (8. junij 1974). Reorganizacija se je zgodila tudi na Koroškem: so pred ustanovitvijo 4 občinskih društev na Koroškem (julija 1974 so ustanovili društvo invalidov Dravograd in društvo invalidov Slovenj Gradec).

Iskra življenja, Leto IV. št. 2, Maribor, junij 1975

V tej številki so podrobneje prikazani podatki iz ankete Zveze o organizaciji in delovanju društev invalidov letu 1973. Objavljena so kratka poročila društva invalidov Maribor, društva invalidov Celje, društva invalidov Kranj, društva invalidov Ljubljana Šiška, društva invalidov Jesenice, društvo invalidov Velenje, ki poudarja da je za invalide važno njihovo vključevanje v življenje in delo in ne izolacija.

Objavljeno je poročilo o 25. letnici uspešnega dela Športnega društva invalidov Ljubljana, ki je bilo ustanovljeno leta 1949.

Iskra življenja, Leto IV. št. 3, Maribor, september 1975

V tej številki objavljajo poročila društva invalidov Maribor, športno društvo invalidov Maribor (ustanovljeno leta 1973) in društva invalidov Kranj. Društvo invalidov Velenje poroča o sončnem vlakcu invalidov iz Velenja v Atomske toplice. Športno društvo invalidov Koper je poročalo o svojem srebrnem jubileju (ustanovljeno leta 1950) v okviru organizacije vojaških vojnih invalidih Koper. O svoji aktivnosti poroča tudi športno društvo invalidov Ljubljana.

Tomo Brejc piše o integraciji invalidov in se sprašuje: Kaj pričakujemo od družbe? In odgovarja: Sprejemanje in razumevanje invalidov. In kaj pričakujemo od invalidov? Odgovarja: spoznanje in uresničevanje načela verjeti v integracijo.

Iskra življenja, leto IV. št. 4, Maribor, december 1975

V tej številki je ponatisnjen članek iz časopisa Delo, M.R., Delo – V Sloveniji je 31.000 invalidov brez statusa! Brezpravni in zapostavljeni, o njih je razpravljala I. Konferenca za rehabilitacijo invalidov Slovenije leta 1973. Novi zakon naj bi omogočal in zagotavljal usposabljanje in zaposlovanje tudi tistim invalidom, ki po veljavnih predpisih nimajo

te pravice. Konferenca je pripravila podatke o zaposlenih invalidih, po katerih jih je med njimi le 5% poklicno usposobljenih. Zaradi sedanje negativne prakse zaposlovanja invalidov so v novem zakonu predvideli **zaposlovanje določene kvote invalidov** (podčrtal: M.Kroflič), določeno naj bi bilo število ali odstotek invalidov, ki jih mora OZD sprejeti na delo. Novi zakon naj bil začel veljati z novim letom 1976.

Objavljena so poročila Društva civilnih žrtev vojne, Zveze gluhih SR Slovenije, Društva za pomoč duševno manj razvitim osebam SR Slovenije, Zveze slepih SR Slovenije, Športnega društva Invalid in društva invalidov Maribor.

V Mariboru so 17. novembra 1975 podpisali dogovor o delu koordinacijskega odbora socialno-humanitarnih organizacij (SHO) pri Stalni konferenci za rehabilitacijo invalidov Maribor kot njenem organu.

Objavljena so še poročila društva invalidov Kranj, društva invalidov Škofja Loka in društva invalidov Ljutomer.

Iskra življenja, letnik VI. št. 2, Maribor, junij 1977

V tej številki je objavljeno poročilo o drugi redni konferenci Zveze društev invalidov SR Slovenije v Žalcu. V poročilu so objavljeni podatki, da Zveza združuje že 38 društev. Republiški odbor po novem šteje 14 članov, Zveza ima 3 članski nadzorni odbor, častno razsodišče in 3 komisije. Podatki za sredino leta 1976 kažejo, da je bilo v krajevnih skupnostih 586 aktivov, 75 aktivov v organizacijah združenega dela ter kar 319 delegatov v Samoupravnih interesnih skupnostih. V Zvezi društev invalidov SR Slovenije so oktobra ustanovili 3 komisije in sicer: komisijo za rehabilitacijo in zaposlovanje, Komisijo za zdravstvena in socialna vprašanja in Komisijo za materialno-finančno poslovanje Zveze.

Poročajo o ustanovitvi novih društev v Slovenski Bistrici, Novem mestu, Zagorju, Litiji in v Kopru.

Redna poročila o svojem delu so predstavili društvo invalidov Maribor, društvo invalidov Ormož, društvo invalidov Kranj, društvo invalidov Lendava in društvo invalidov Ljutomer.

Iskra življenja, leto VI., št. 4, Maribor, december 1977

V tej številki je objavljeno poročilo s posvetovanja o pravni pomoči invalidom, ki je bil v Mariboru oktobra 1977. Svoja poročila vestno objavljajo društvo invalidov Maribor, Dduštvo invalidov Kranj, aktiv invalidov Iskra Kranj, društvo invalidov Tržič, društvo invalidov Ljutomer, društvo invalidov Murska Sobota, društvo invalidov Ljubljana Šiška in društvo invalidov Škofja Loka. Zveza za rekreacijo in šport invalidov SR Slovenije je prvič priredila prvenstvo v kegljanju tudi za invalidne ženske!

Med zanimivejšimi akcijami izstopajo društvo invalidov Celje: sto invalidov po poteh XIV. Divizije; in društvo invalidov Jesenice, ki je na letni konferenci predstavilo pra-

znike: 27. april OF, 1. maj, 85 in letnico rojstva Tita ter 40 letnico njegovega vodstva KPJ in mednarodnega dneva invalidov. S konference so poslali seveda pozdravno pismo Titu in poročali o njegovi osebni pisni zahvali.

Precej podrobno je predstavljena mednarodna organizacija invalidov FIMITIC, ki je imela v Jugoslaviji že dve seji, v Beogradu leta 1969 in v Sarajevu leta 1971. FIMITIC je doslej razpisal naslednja gesla ob mednarodnem dnevu invalidov: »Invalid – tvoj tovariš« (leta 1974), »Invalid – enakopraven občan« (leta 1975), »Delo invalidom« (leta 1976), »Mislimo na prizadete – gradimo brez ovir« (leta 1977).

---

¹ 10. letnica Zveze društev invalidov Slovenije, 1969 – 1979, str. 12-15. Uredniški odbor Franc Štajnar – predsednik, Ivan Peršak, Slavko Podlipec, Ivan Pušnik, Stane Lavrič i Valentina Markič, izdala Zveza društev invalidov SR Slovenije, Pomurski tisk Murska Sobota, 1979

² Savetovanje o samoupravnom i zakonskom uređivanju posebne zaštite invalida rada i drugih invalidnih lica na načelima Zakona o udruženom radu, izdal Savez invalida rada Jugoslavije, odgovorni urednik Ivica Milešić, Zenica, 1978

³ prav tam, stran 18

⁴ prav tam, stran 6

⁵ Prav tam, str. 17-22

⁶ Milan Skitek, Zakon o delovnih razmerjih v SRS, str. 29-31, v: Savetovanje o samoupravnom i zakonskom uređivanju posebne zaštite invalida rada i drugih invalidnih lica na načelima Zakona o udruženom radu, izdal Savez invalida rada Jugoslavije, odgovorni urednik Ivica Milešić, Zenica, 1978. Milan Skitek je bil strokovni svetnik, zastopal je Zvezo društev invalidov SR Slovenije

⁷ Jožica Makarovič, Samoupravno in zakonsko urejevanje položaja delovnih invalidov in drugih invalidnih oseb v okviru pokojninskega in invalidskega zavarovanja na osnovi Zakona o združenem delu v SR Sloveniji (str. 43-50), v:

⁸ Savetovanje o samoupravnom i zakonskom uređivanju posebne zaštite invalida rada i drugih invalidnih lica na načelima Zakona o udruženom radu, izdal Savez invalida rada Jugoslavije, odgovorni urednik Ivica Milešić, Zenica, 1978. Jožica Makarovič je bila predstavnik Skupnosti invalidskega zavarovanja Slovenije.

⁹ Debelšek Štefan, predsednik DI Trbovlje in Edvard Centrih, predsednik DI Velenje: Samoupravni akti, socialni in materialni problemi delovnih invalidov v organizacijah združenega dela v rudarstvu, str. 59-64, v: Savetovanje o samoupravnom i zakonskom uređivanju posebne zaštite invalida rada i drugih invalidnih lica na načelima Zakona o udruženom radu, izdal Savez invalida rada Jugoslavije, odgovorni urednik Ivica Milešić, Zenica, 1978

¹⁰ Zapisnik II. skupščine Zveze društev telesnih invalidov Slovenije, 14. april 1973, Dom JLA, Ljubljana; arhiv ZDIS

¹¹ Statut Zveze društev invalidov SR Slovenije, sprejet na občnem zboru 18.12.1975, vpisan v register pri sekretariatu za notranje zadeve št. 16/3-S-024-25/69, dne 27.7.1976; arhiv ZDIS

¹² Odločba Republiškega sekretariata za notranje zadeve SR Slovenije, št. 16/3-S-024-25-69, dne 23/7-1976; arhiv ZDIS

¹³ Opomba: M.Kroflič: napaka se ponavlja v vseh naslednjih statutih! Pravilno bi bilo 16/7-S-024/25/69

¹⁴ Spremembe in dopolnitve statuta Zveze društev invalidov SR Slovenije, 16. junij 1979. Opomba: spremembe verjetno niso bile prijavljene na Republiškem sekretariatu za notranje zadeve, ker dokument nima delovodne številke, ni žigosan, statut iz leta 1982 pa razglašča prenehanje veljavnosti statuta iz leta 1975!; arhiv ZDIS

¹⁵ 10. letnica Zveze društev invalidov SR Slovenije, 1969 – 1979, str. 16-17, Uredniški odbor Franc Štajnar – predsednik, Ivan Peršak, Slavko Podlipec, Ivan Pušnik, Stane Lavrič i Valentina Markič, izdala Zveza društev invalidov SR Slovenije, Pomurski tisk Murska Sobota, 1979

¹⁶ Iskra življenja je bilo glasilo Društva invalidov Maribor, izhajalo je 4 krat letno in po potrebi. Glasilo je izhajalo v letih 1974 do 1985. Glavni urednik glasila je bil Stane Lepenik, odgovorni Jakob Kaučič. Predstavljene številke Iskre življenja hrani Knjižnica Inštituta Republike Slovenije za rehabilitacijo.

ZVEZA DRUŠTEV INVALIDOV SR SLOVENIJE

---

2. MANDATNO OBDOBJE ZVEZE DRUŠTEV INVALIDOV SR SLOVENIJE

PRESEDENIK PAVLI KONRAD 16. JUNIJ 1979 – 5. JUNIJ 1982

Podpredsednik Franc Štajnar, 16. junij – 5. junij 1982

Člani republiškega izvršilnega odbora

1. Edvard Centrih, Velenje
2. Stane Goršič, Ribnica
3. Ivana Kotnjek, Lendava
4. Miran Krajnc, Ormož
5. Stane Lepenik, Maribor
6. Valentina Markič, Ljubljana
7. Viljem Medved, Škofja Loka
8. Ivo Ogorelec, Ljubljana
9. Konrad Pavli, Kranj
10. Ivan Peršak, Ljubljana
11. Marica Potočnik, Jesenice
12. Ludvik Pregelj, Celje
13. Ivan Pušnik, Ljubljana
14. Vinko Rakovec, Ljubljana
15. Maks Slanič, Šmarje pri Jelšah
16. Terezija Škrubej, Ravne na Koroškem
17. Franc Štajnar, Ljubljana
18. Franc Žgajnar, Laško
19. Vlado Vidmar, Maribor
20. Franc Žveglič, Sevnica
21. Janko Veid, Domžale
22. Andreja Primon, Hrastnik

Člani nadzornega odbora

1. Franc Lužnik, predsednik, Žalec
2. Miha Logar, član, Kranj
3. Franc Vehovar, član, Grosuplje
4. Ivanka Jevšnik, član namestnik, Kamnik
5. Slavko Podlipec, član namestnik, Ljubljana

Člani disciplinskega sodišča

1. Edvard Centrih, predsednik, Velenje
2. Mile Opačić, član, Kočevje
3. Franc Žgajnar, član, Žalec

Član Predsedstva konference Zveze delovnih invalidov Jugoslavije

1. Konrad Pavli, predsednik ZDIS

Član nadzornega odbora konference Zveze delovnih invalidov Jugoslavije

1. Edvard Centrih

Delegacija v Konferenco Zveze delovnih invalidov Jugoslavije

1. Valentina Markič, Ljubljana
2. Viljem Meved, Škofja Loka
3. Konrad Pavli, Kranj
4. Vlado Vidmar, Maribor

Strokovna služba

1. Sekretarka Valentina Markič, od 1. 12. 1978 dalje
2. Milka Karba 1975 - 1979
3. Metka Mikluž, od 9. 9. 1979 dalje

Ustanovljena društva v mandatnem obdobju 1979 – 1982

Za društva invalidov, ki so bila ustanovljena v tem mandatnem obdobju, navajamo današnjih naziv in njihove nazive ob takratni registraciji ter leto ustanovitve ali registracije.

1. Društvo invalidov Ljubljana Vič-Rudnik

- > Društvo invalidov Ljubljana Vič-Rudnik, 1980
- 2. Medobčinsko društvo invalidov Lenart
  - > Društvo invalidov Lenart, 1981
- 3. Društvo invalidov Postojna
  - > Društvo invalidov Postojna, 1981
- 4. Medobčinsko društvo invalidov 'Krn' Tolmin
  - > Društvo invalidov Tolmin, 1982
- 5. Medobčinsko društvo invalidov Cerknica-Loška dolina-Bloke
  - > Društvo invalidov Cerknica, 1982
- 6. Društvo invalidov Izola
  - > Društvo invalidov Izola, 1982

Konrad Pavli na jubilejnem občnem zboru Zveze društev invalidov Slovenije leta 1979

Razprava¹, ki jo imel Konrad Pavli na tem jubilejnem občnem zboru Zveze društev invalidov SR Slovenije, je bila po svoji vsebinski naravnosti programski govor ob izvolitvi za predsednika Zveze v naslednjem mandatu, zato ga tudi v celoti objavljamo:

“Ne glede, da je bilo v samih poročilih, ki so bila priložena za današnji občni zbor in glede na našo prehojeno pot 10-letnega dela ogromno narejenega in tudi napisanega mi vseeno dovolite, da v sami razpravi še načnem določena vprašanja, za katere pa menim, da je nanje le potrebno opozoriti.

Praznovanje mednarodnega dneva invalidov, ki naj bi po mojem mnenju moral postati leto dejanj. Če si vpokličemo v spomin od leta 1973 in do letošnjega leta vsa gesla, ki smo jih skupno sprejeli z RK SZDL upam trditi, da so postala v naših društvih vse več ali manj manifestacija dneva, ne pa geslo dejanj skozi celotno leto z določenim širšim programom. Omenim naj leto 1976 ‘Delo invalidom’, glede na sprejem takratnega zakona o usposabljanju in zaposlovanju invalidnih oseb, ker še danes ni prišel v polno veljavo. Sredstva se zbirajo, dočim, ko nekatere skupnosti za zaposlovanje še vedno ne znajo najti pota pravilne porabe, pa čeprav imajo invalide na spisku. V marsikateri OZD so se pričeli braniti invalidov, da ne omenjam prezaposlitev v okviru OZD iz enega TOZD-a v drug TOZD. Včasih se mi dozdeva, da so strokovne službe v OZD v mezdnem odnosu do poslovodnega organa ne pa z delavci v združenem delu, ki iščejo svoje varstvene pravice. Marsikje so mi postavljali vprašanje, saj nismo socialna ustanova. Menim, da bo potrebno marsikaterim poslovodnim organom in strokovnim službam v OZD povedati, da je namen OZD kjer naj bi delavec zadovoljeval svoje in skupne potrebe in da mora biti prav združeno delo tisto, ki zagotavlja slehernemu, ki je sposoben za opravljanje opravil in nalog tudi socialno varnost. Opozoril bi tudi na

apetite nekaterih strokovnih delavcev skupnosti za zaposlovanje, kateri želijo namenska sredstva si pridobiti kot doplačilo za izdelavo raznih elaboratov za ustanovitev zavodov, kar bi morali storiti že po svoji službeni dolžnosti.

Geslo 'Mislimo na prizadete, gradimo brez ovir'. Kje? Mogoče nekaj v Ljubljani, dočim ko v ostalih občinah skoraj nič. Organizirali smo regijske posvete, da bi se s sestavljalci našega okolja pogovorili o barijerah, ponekod pa na take posvete še pristati niso hoteli, kot recimo na Gorenjskem. Težji invalidi pa še vedno čakajo, kdaj bodo nemoteno lahko urejevali svoje in skupne potrebe, če smo mu zaupali samoupravne pravice.

Letošnje geslo 'Preprečujmo invalidnost'. Dogovorili smo se napisati ter v društvih šli v akcijo dneva, brez kakršne koli širše zasnovane akcije.

Če govorimo o letošnjem geslu, lahko obratno ugotovimo, da je priznanje invalidskih pravic ponekod že kak masovni pojav. Tu je opazno, da želijo ponekod v OZD kadrovske probleme reševati iz pravic invalidskega zavarovanja. Pritisk na zdravstveno službo in invalidske komisije s strani gospodarstva je ponekod pripeljal do stanja, da so invalidski upokojnenci najštevilnejša kategorija delovnih invalidov. To dokazujejo tudi podatki SPIZ-a, kjer obstojajo podatki za leto 1977, da je bila podana ocena invalidnosti za I. kategorijo 2.760 oseb, za II. kategorijo 939 oseb in za III. kategorijo 2.742 oseb, s tem, da nam podatki iz leta v leta rastejo. Podatki nam prikazujejo dokaj pereč problem in menim, da bi morala biti naša nadaljnja naloga v okviru letošnjega gesla, da se zavzemamo za sodoben in celovitejši pristop prav pri rehabilitaciji, in to s takimi ukrepi, s katerimi bi zmanjšali število invalidskih upokojencev in povečali število tistih delavcev, katerih preostala delovna sposobnost lahko pride do izraza pri drugem odgovarjajočem delu ali pri delu s skrajšanim delovnim časom.

Naloge take rehabilitacije pa naj bi bile:

- usposabljanje bolnikov za delo; prvič za delo, ki ga je prej opravljal; drugič pa za drugo odgovarjajoče delo, s polnim delovnim časom; tretjič, za delo s skrajšanim delovnim časom in četrtič, za delo pod posebnimi pogoji (invalidske delavnice);
- invalidska upokojitev pa naj bi bila skrajni ukrep varovanja zdravja.

Posebno zdravstveno varstvo pri nas še vedno v celoti ni zagotovljeno, kar dokazujejo podatki, da je najpogostejši vzrok invalidnosti bolezen (86 %), nato so šele nesreče pri delu (6,4 %).

Pri preprečevanju števila delovnih invalidov bo marsikje potrebno iskati nove ustrezne preventivne varstvene ukrepe med katerimi so zlasti predhodni specialni in periodični pregledi, ki bi morali biti opravljeni bolj temeljito, kar bi omogočilo že ustrezno razporejanje delavcev na delo. Premalo je storjenega tudi za uveljavljanje določbe 120. člena zakona o delovnih razmerjih, po katerih delavci v temeljni organizaciji s samoupravnim sporazumom o združitvi v delovno organizacijo določijo, da delavec, ki opravlja dela oziroma naloge, pri katerih kljub varstvenim ukrepom lahko pride do

poklicnega obolenja, opravlja tako delo določeno dobo tako, da se po izteku te dobe razporedi na drugo, kjer ni take neposredne nevarnosti. Iz analize, katero je v lanskem letu izdelal občinski sindikalni svet v Kranju za svojo občino, je razvidno, da ima le četrtnina OZD evidentirana dela in naloge z večjimi nevarnostmi, pri katerih obstoja potencialna nevarnost za nastanek invalidnosti in da je ocenjeno, da 20 % vseh zaposlenih v Kranju dela na nevarnih in zdravju škodljivih delih in nalogah.

To so bila le temeljna vprašanja v zvezi z nekaterimi gesli, kateri so povezani z invalidsko problematiko, s tem, da mora zajemati vse SIS-e, katerih delovno področje jih neposredno zajema.

Ene od pomembnih oblik dela naš h društev so aktivni invalidov. Tovariš predsednik je le delno že načel v svojem poročilu njihovo delovanje. Menim, da je naša nadaljnja naloga, da aktivni v OZD dobijo širšo podporo, predvsem pa od sindikata. V kolikor le tega ne bi uspeli, lahko pričakujemo v prihodnje velik upad ustanovljenih aktivov, saj nam podatki kažejo, kar je vidno iz poročila, da se je število aktivov že zmanjšalo iz 287 v letu 1977 na 179 v lanskem letu.

Na kateri strani je krivda ne bi rad obtoževal, delno pa gotovo tudi med nami, saj večkrat ne najdemo pravega sistema dela kot ne pravega povezovanja do aktivov. Vedeti je potrebno, da v kolikor društvo nima že v osnovi oziroma v bazi začrtano pot razreševanja določenih vprašanj, to pa je v aktivih in krajevnih skupnostih, menim, da lahko postane nevarnost forumskega načina delovanja. Za odpravljanje takih posledic bo morala biti predvsem naša nadaljnja skrb, predvsem pa pravilnega regijskega sodelovanja, kjer si lahko eni z drugim pomagamo z izkušnjami.

Žal so še vedno nerazumljivi tudi primeri, ko se v nekaterih naših tudi večjih delovnih organizacijah vodstva in žal tudi družbeno-politične organizacije negativno opredeljujejo, da bi v njihovih OZD ustanovljali aktivne invalidov, čeprav iz teh organizacij prihaja vsako leto večje število invalidov in jih ti delavci prepuščajo širši družbeni skupnosti. Za prihodnje obdobje si bo potrebno prizadevati, predvsem pa s sindikatom, da se čim več invalidov vključuje v organe upravljanja v TOZD, da bi prav s sodelovanjem invalidov lahko odpravili celo vrsto težav: od tega, da bi v samoupravnih aktih TOZD opredelili opravila in naloge, ki so primerna za invalide, urejali nekatere oblike posebnega varstva – s tem pa končno odpravljali “slab odnos OZD do zaposlovanja invalidov.”

Enako pomembno je vključevanje invalidov v sindikalne organizacije, saj je problematika invalidov, tako glede varstva pri delu, izboljšanje delovnih razmer kot glede položaja zaposlenih invalidov in zaposlovanja invalidov, v sindikalnih akcijah in v programih ostalih družbenopolitičnih organizacij še vedno premalo prisotna.

Tudi na ravni občine bi morale družbenopolitične organizacije konkretnije proučiti možnosti sodelovanja z invalidskimi organizacijami, katere se ukvarjajo s problemi življenja in dela invalidov in tako skupno v pristojnosti samoupravnih interesnih skupnosti v občini sprejeti konkretne ukrepe. Tu mislim biti predvsem kritičen do sklepa RK SZDL, ki ga ne izvajajo OK SZDL glede ustanovitev Koordinacijskih odborov za družbeni položaj in aktivnost invalidov pri OK SZDL. Saj se nam dogaja, da v občinah

pride do vprašanj, kje dobiti širšo družbenopolitično verifikacijo za določena važna vprašanja na ravni občine.

Menim, da lahko nad določenimi vprašanji socialne varnosti ugotovimo, da se je položaj invalidov bistveno izboljšal v zadnjih letih, vendar kljub temu ostajajo še določene praznine. Tu mislim predvsem na omogočanje ekonomske in osebnostne samostojnosti kmečkega prebivalstva, kjer še niso rešene pravice do invalidskega zavarovanja.

Ravno tako še ni rešen enakovreden eksistenčni pogoj umsko in telesno prizadetih, ki jih ni mogoče usposobiti za nobeno delo, odvisni pa so predvsem od DDP ali od staršev.

Najbrž je že tudi čas, da po tolikih letih začnemo razmišljati o varčevanju in poenotenju določenih strokovnih postopkov in sistemskih rešitev. Nelogično je, da imamo v bistvu 4 različne komisije za ugotavljanje invalidnosti. Pravice do materialnih davatev in ugodnosti najbrž morajo biti različne, ni pa logično, da so različne lestvice za ugotavljanje invalidnosti.”

OZNAKA ČASA - PROBLEMSKA KONFERENCA SZDL O AKTUALNIH NALOGAH DRUŠTEV IN DRUŽBENIH ORGANIZACIJ

Stališča in usmeritve problemske konference Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije

Problemska konferenca² je sprejela stališča in usmeritve, ki so postala izhodišče za nadaljnje delo in razvoj vseh društev in družbenih organizacij v Sloveniji.

Glede na združevanje invalidnih ljudi je v teh stališčih in usmeritvah rečeno:

»Posebnega družbenega pomena so društva in družbene organizacije, v katerih se združujejo invalidni delovni ljudje in občani za zadovoljevanje značilnih potreb in interesov, ki izvirajo iz njihove prizadetosti; vanje se vključujejo tudi drugi delovni ljudje in občani, ki izražajo skrb za sočloveka s tem, da prostovoljno delujejo v korist invalidov. Invalidi v invalidskih organizacijah neposredno uresničujejo svoje posebne potrebe po druženju s sebi enakimi, aktivnosti v lastni organizaciji in s tem širše v družbi, samoupravljanju, socialni in ekonomski enakosti in po specifični pomoči. V teh organizacijah se tako uveljavljajo do invalida kot posameznika in kot člana družbe načela humanizma, aktivizacije, normalizacije in integracije.

Dejavnost invalidskih organizacij je po svoji naravi in zasnovi v bistvu izvirna in izredno pomembna dopolnitev tistih oblik družbenega varstva invalidov, ki jih v naši samoupravni socialistični družbi izvajajo samoupravne interesne skupnosti, posebni zavodi, organizacije združenega dela in druge družbene institucije. Ta dejavnost mora biti usmerjena zlasti na tiste programe, kjer so potrebne posebne socialne aktivnosti za posamezne vrste invalidov v njihovem vsakdanjem življenju.

Prizadevali se bomo, da bodo lahko invalidske organizacije tudi v prihodnje uspešno uresničevale in usklajevale svoje programske naloge skladno s težnjami in možnostmi celotne družbe.«

Zveza društev invalidov SR Slovenije je na osnovi stališč in usmeritev sprejela prilagojena stališča in usmeritve za svoje delo

1. Organiziranost društev izvesti v občinah, krajevnih skupnostih in temeljnih organizacijah združenega dela, ki so opredeljene kot samoupravne in temeljne družbenopolitične skupnosti;
2. Društva so sestavni del SZDL – delegate društev v konference SZDL, kjer so ustanovljeni koordinacijski odbori za vprašanja invalidov;
3. Zveza naj bo odprta do vseh invalidov, tistih s statusom in tistih brez statusa, a so telesno prizade osebe z vidnimi okvarami, brez ali z zdravniškim spričevalom o trajnosti okvar ali bolezni. Izjemoma so lahko člani tudi osebe, ki delujejo poklicno na področju invalidskega varstva. Članstvo je po statutu redno in častno članstvo;
4. Kadrovska politika mora slediti demokratičnosti postopkov, spoštovati je potrebno načelo kolektivnega vodenja in odgovornosti. Mandati funkcionarjev v Zvezi naj trajajo 4 leta, vsake dve leti se zamenja $\frac{1}{2}$ odstva;
5. Aktivisti v društvih delujejo na načelu prostovoljnega dela, v okviru možnosti so lahko nagrajeni, možne so tudi pogodbe o delu;
6. Financiranje Zveze in društev poteka preko jugoslovanske Loterije in v okviru svobodne menjave dela v samoupravnih interesnih skupnostih;
7. V ospredju dejavnosti društev naj bo socialno-varstvena problematika invalidov: preventiva, preprečevanje invalidnosti, ugotavljanje materialnega položaja, zdravljenje, usposabljanje in zaposlovanje, pravna pomoč. Ne sme se prezreti obvezna dejavnosti društev na področju ljudske obrambe in družbene samozaščite. Društva naj spodbujajo tudi kulturo, šport ipd;
8. Za informiranje naj društva in Zveza izkoristijo mariborsko glasilo invalidov 'Iskra življenja';
9. Zveza in društva naj gojijo stike s sorodnimi organizacijami.

Program dela Zveze društev invalidov SR Slovenije za 1980

V uvodu dokumenta³ s tem naslovom so navedeni naslednji podatki o Zvezi društev invalidov SR Slovenije – v Zvezi je včlanjenih 45 lokalnih društev, ki delujejo v 280 odborih v krajevnih skupnostih in v 250 odborih ali aktivih v temeljnih organizacijah in drugih organizacijah združenega dela. V vseh društvih je nad 35.000 članov.

Delovni program je strnjeno povzet v naslednjih točkah.

Zveza bo:

1. pomagala razvijati in utrjevati preventivne ukrepe v smeri preprečevanja invalidnosti;

2. posredovala invalidom potom pristojnih skupnosti splošno in delovno usposabljanje ter ustrezno zaposlitev;
3. se prizadevala za izboljšanje zdravstvenega stanja in delovnih razmer ter materialnega in socialnega položaja invalidov;
4. spodbujala, organizirala in financirala društvene aktivnosti invalidov za področja kulture, rekreacije in športa;
5. organizirala in sofinancirala klimatsko in topliško zdravljenje in letovanje invalidov ter sosedsko pomoč nepokretnim in ostarelim na domu;
6. invalidom in društvom nudila pravno in drugo svetovalno pomoč;
7. sodelovala z organizacijami združenega dela, SIS-i in pri krepitvi splošne ljudske obrambe in zaščite, utrjevala medrepubliško in mednarodno sodelovanje zlasti z zamejskimi organizacijami invalidov Italije in Avstrije;
8. spodbujala in financirala ustanavljanje novih organizacij invalidov v občinah, krajevnih skupnostih in organizacijah združenega dela.

Akcijski program za društva:

1. Odbori invalidov v krajevnih skupnostih bodo v letu 1980 včlanjevali nove člane, ugotavljali materialno ogrožene invalide, posredovali v okviru temeljnih SIS-ih za izboljšanje materialnih, zdravstvenih, stanovanjskih in drugih perečih problemov invalidov, sodelovali pri organizaciji sosedske pomoči, obveščali občino o življenju in delu invalidov;
2. Odbori aktivov invalidov v TOZD-ih bodo sodelovali z društvi in sindikati, organi delavskega samoupravljanja, organi varstva pri delu ter drugimi poslovnimi organi, skupnostmi za zaposlovanje, podružnicami Skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja in skupnostmi socialnega varstva, občinskimi sindikati v smeri uskladitve njihovih samoupravnih aktov z zakonom o združenem delu, zakonom o delovnih razmerjih, zakonom o usposabljanju in zaposlovanju invalidnih oseb v Sloveniji, zakonom o pokojninskem in invalidskem zavarovanju in statutu skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja, samoupravnimi sporazumi in družbenimi dogovori v zvezi z ustvarjanjem pogojev za boljše in celovito uresničevanje družbenega varstva invalidov. Društva naj delujejo z spodbujanjem akcij, sodelovanjem in vplivanjem;
3. društva v občinah bodo v povezavi z Zvezo v letu 1980 ustanavljala nove odbore, nudila pravno in drugo pomoč, organizirala kulturne, rekreativne in športne aktivnosti invalidov, spodbujala organizirano vključevanje invalidnih otrok v predšolski dobi v vzgojno varstvene zavode, skrbela za njihovo letovanje zlasti iz socialno ogroženih družin, organizirala sosedsko pomoč za ostarele na domu, predlagala domsko varstvo ali varstvo v tuji družini za socialno ogrožene invalide, organizirala in sofinancirala klimatsko zdravljenje, sodelovala po svojih delegatih.

Zveza društev invalidov SR Slovenije bo skupaj z jugoslovanskimi ter zamejskimi invalidskimi organizacijami:

- spremljala predpise in prakso s področja zavarovanja in varstva pri delu ter predlagala nove oblike zavarovanja in varstva;
- sodelovala v raziskavah družbeno-ekonomskih izhodišč usposabljanja in zaposlovanja invalidov ter spodbujala izvajalce pri uresničevanju programov zavarovanja in varstva invalidov;
- predlagala ukrepe v zvezi z načrtovanjem in gradnjo brez arhitektonskih in drugih ovir za invalide;
- sodelovala na posvetih o izvajanju zakona o usposabljanju in zaposlovanju invalidov v Zvezi skupnosti za zaposlovanje Slovenije;
- analizirala organizacijske, tehnične in finančne pogoje rekreacijskega športa invalidov v osnovnih organizacijah Zveze;
- skrbela za dotok sredstev in jih delila pravično;
- sodelovala pri ustanavljanju novih društev;
- sodelovala pri delu Konference Saveza invalida rada Jugoslavije kot član;
- obveščala preko glasila Društva invalidov Maribor »Iskra življenja« in drugih sredstev informiranja;
- delovala preko komisij kot so Komisija za usposabljanje in zaposlovanje ter zdravstvena in socialna vprašanja invalidov, Komisija za rekreacijo in šport invalidov, Komisija za materialna in finančna vprašanja.

Redni letni občni zbor Zveze društev invalidov SR Slovenije leta 1980

Rednega letnega občnega zbora⁴ so se udeležili naslednji gostje: Ignac Nagode in Sonja Kavčič, predstavnika Koordinacijskega odbora za družbeni položaj in aktivnost invalidov pri RK SZDL SR Slovenije; Miro Vesel, predsednik Zveze za rekreacijo in šport invalidov Slovenije; Miha Prosen, direktor Zavoda za rehabilitacijo – Zdravilišče Laško; Marko Manfreda, predsednik Občinskega sveta sindikatov Laško; Helena Dovečar, predstavnica Samoupravne interesne skupnosti socialnega skrbstva občine Laško in Danica Starič, predstavnica Občinske konference SZDL Laško in častni član ZDI SR Slovenije Stane Lavrič.

Občni zbor je potekal po utirjenem protokolu, predsednik Konrad Pavli pozdravi goste, gostje pa naslavljajo udeležencem zbora s priložnostnimi govori. Direktor Zdravilišča Laško Miha Prosen med drugim navaja Titovo reklo, da je v samoupravni socialistični družbi največje bogastvo »Človek« in ga poveže s takrat aktualno mislijo Edvarda Kardelja: »Sreče človeku ne more dati niti država, niti sistem, niti politična partija – srečo lahko človek ustvari samo sam.« Udeležencem zbora je pri-

poročil, da naj soustvarjajo take družbene razmere, v katerih bo človek kar najbolj svoboden ustvarjalec.

Marko Manfreda iz občinskega sindikata Laško je v nagovoru poudari dobro sodelovanje z občinskim Društvom invalidov Laško, in navedel, da so aktivisti društva zelo aktivni v temeljnih organizacijah združenega dela, kjer ustanavljajo aktive zaposlenih invalidov. Sporočil je, da zato Društvo invalidov Laško dobilo odlikovanje srebrni znak predsedstva ZSS Laško.

Na občnem zboru so sprejeli v Zvezo dva nova člana. Samoupravni sporazum o pristopu je za Zvezo društev invalidov mesta Ljubljane podpisal Ivan Japelj, za Zveza paraplegikov SR Slovenije pa Ivan Peršak. Predsednik Konrad Pavli je Stanetu Lavriču izroči listino častnega člana Zveze društev invalidov Slovenije.

Predsednik Zveze je predlagal, da se iz dnevnega reda občnega zbora umakne obravnavanje informacije 'Zbirnik o dejavnosti društev invalidov o športno-rekreativni dejavnosti in informacija o »Dogovoru med ZDIS in ZRŠIS« z utemeljitvijo, da naj informacijo predhodno obravnavajo komisije in izvršni odbor, kar so delegati soglasno sprejeli³.

Aktualni problemi invalidov postanejo vidni v razpravah delegatov

Franc Černe, **Društvo invalidov Ravne na Koroškem**, je ugotavljal, da so najbolj boleča točka v življenju invalidov arhitektonske ovire. Na Zvezi je zato potrebno vztrajati v že dogovorjenem reševanju tega problema v dveh smereh: vplivanja na zavest javnosti preko javnih občil in preko problemskih konferenc, čeprav društva pri tem pogosto ne uspevajo. Toda posvet Konference v Zenici je tudi na področju odpravljanja ovir dobro zastavil stvari.

Mirko Galičič, **Društvo invalidov Kranj**, je v razpravi navajal dejstvo, da so društva nemočna, brez možnosti vplivanja in predlagal, da se za to najde tudi zakonska rešitev.

Ivan Peršak (predsednik Zveze paraplegikov SRS) je navedel znana dejstva: zaradi ovir v življenjskem in delovnem okolju je invalid iztrgan iz domačega okolja, in mora bodisi v dom starejših občanov, kjer sicer ima ustrezno oskrbo, a nima svojcev. Invalidi niso enakopravni državljani, so v mnogočem prikrajšani. Ne morejo se uveljavljati z lastnim delom, zato je edina humana rešitev zanje, da jih družba vrne v njihovo prejšnje okolje. Navedel je tudi podatek, da celo društveni prostori niso dostopni.

Iva Ogorelec, **Društvo invalidov Ljubljana Center**, je prav tako kritično predstavila problematiko društvenih prostorov, saj ni denarja za ureditev prostora z vidika dostopnosti. Sporočila je podatek, da v občini še ni bil ustanovljen Koordinacijski odbor za invalide.

Jože Radej, **Društvo invalidov Sevnica**, je v razpravi pohvalil izobraževanje invalidnih oseb v Centru invalidov v Kamniku. Toda opozoril je na problem njihovega zaposlovanja: ko se usposobljen za delo vrne v domače okolje, za njegovo usposobljenost ni

zaposlitve, še vedno ostaja v breme svojcev in družbe. Navedel je še, da temeljne organizacije združenega dela že drugače gledajo na probleme invalidov z vidika svojega zaposlovanja, ostaja pa vse večji njihov stanovanjski problem.

Ludvik Pregelj, **Društvo invalidov Celje**, je kritiziral zdravstvene ustanove, ki ne spremljajo poškodovanih invalidov, niti nimajo ustreznih evidenc.

Vlado Vidmar, **Društvo invalidov Maribor**, je s svojo razpravo prepričeval delegate, da se morajo društva predvsem uveljavljati v temeljnih organizacijah združenega dela, da bodo le-te spoštovale invalidsko zakonodajo. Njihove komisije morajo uveljaviti svoje pravice in doseči priznanje invalidovih pravic iz delovnega razmerja in upoštevati morajo stopnjo delavčeve invalidnosti.

Miha Logar, **Društvo invalidov Kranj**, aktiv invalidov Iskra, je ugotavljal, da sicer je pravica in dolžnost temeljnih organizacij združenega dela, da poskrbijo za svoje invalidne delavce. A dejanske razmere so take, da invalidnim delavcem nihče ne nudi njegovi invalidnosti ustrezne zaposlitve – uberejo najlažjo pot: upokojitev. S tem je storjena velika škoda, ker zanje preneha tudi rehabilitacija v zdraviliščih in usposobitev za delo.

Franc Štajnar, **podpredsednik Zveze**, je v razpravi ugotovil, da so tudi invalidi vlagali 50% svojih sredstev v obmorsko zdravilišče, zato jim nedvomno pripada tudi pravica koristiti to zdravilišče.

Ivan Kotnjek, **Društvo invalidov Lendava**, povedal, da v objektih za zdravljenje invalidi nimajo enakih pravic kot jih imajo upokojenci, kar je krivično, saj so tudi oni vlagali v zdravilišče. Upokojenska društva zato tudi vabijo invalide v svoja društva, da bodo imeli pravico do bivanja v teh objektih. Izrazil je tudi prepričanje, da družba posveča premalo pozornosti gradnji stanovanj, ki bi bila primerna za invalide.

Ludvik Pregelj, **Društvo invalidov Celje**, je v razpravi sprožil problem nedostopnosti ortopedskih pripomočkov za težje invalide.

Ivan Japelj, **Zveza društev invalidov mesta Ljubljane**, je ugotovil, da je v Sloveniji šele 42 društev, kar pomeni, da jih v 1/3 občin še ni. Izrazil je prepričanje, da mora Zveza doseči ustanovitev društva v vsaki občini. Navedel je podatek, da je npr. v letu 1979 število invalidov v delegatske sistemu nazadovalo. Praksa kaže, da so aktivni našli svoje vsebino dela in izrazil je prepričanje, da se da veliko narediti v korist zaposlenih invalidov, če imajo v temeljnih organizacija združenega dela posluh za invalidsko problematiko. Na terenu morajo društva aktivno vključevati v svoje delo krajevne skupnosti in samoupravne interesne skupnosti.

Franc Štajnar, podpredsednik Zveze, je pojasnil, da že potekajo pogovori o ustanovitvi invalidskih društev v Lenartu in v občini Ljubljana Vič-Rudnik. Vedno večji pa so problemi najti primerne aktiviste, saj je najti sposobne in voljne dela težko, med člani prevladuje bolezen, naveličanost.

Andrej Lovše, **Društvo invalidov Slovenj Gradec**, je predstavil konkretne uspehe društva, ki je uspelo za duševno prizadete mladostnike organizirati delavnico za

usposobitev njihovih delovnih navad. Izdelujejo otroške igračke. Izrazil je prepričanje, da mora imeti vsako društvo stalen stik z Zavodom za zaposlovanje invalidov, z aktivni v temeljnih organizacijah združenega dela ter v samoupravni interesni stanovanjski skupnosti, Sporočil je, da so v občini s takim sodelovanjem uspeli zgraditi 6 stanovanj za paraplegike.

Franc Žgajnar, **predsednik Društva invalidov Laško**, je predlagal občnemu zboru poslati **Maršalu Tito brzojavko z željo, da čim preje ozdravi**.

Predstavniki Republiške konference SZDL predstavljajo uradno stališče o načinu reševanja problemov invalidov

Ignac Nagode, predsednik Koordinacijskega odbora Republiške konference SZDL Slovenije je uvodoma ugotovil, da je Zveza društev invalidov SR Slovenija v Sloveniji najštevilčnejša organizacija. Članstvo pričakuje, od društev in družbe, da bodo reševala njihove življenjske probleme. Glede na podatke o 250 osnovnih celicah/poverjeništvih in 220 aktivov zaposlenih invalidov v temeljnih organizacijah združenega dela je ugotovil, da je problem invalidov vraščen tudi v delo SZDL, sindikatov in izrazil prepričanje, da mora problem invalidnosti postati glavni problem v socialistični družbi. Zakonodaja o zaščiti invalidov je v redu, a ostaja dejstvo, da se še vedno ne uresničuje. Društva imajo svoje programe, a njihov prva skrb mora biti, da invalidi dobijo svoje pravice. Predlagal je vodilo za društva: društva naj na čim bolj aktivno in na prikladen način rešujejo vse probleme invalidov, v vseh okoljih, doma ali v temeljnih organizacijah združenega dela.

Pojasnil je tudi probleme premajhnih kapacitet v zvezi z gradnjo doma v Strunjanu, priznal je, da v njem sicer prvenstveno koristijo usluge pretežno invalidi ZB NOV. Izrazil je prepričanje, da bo potrebno ob načrtovanih povečanih kapacitetah poskrbeti za vse invalide, in dati pri tem prednost težjim invalidom. Glede domov za starejše se je strinjal, da imajo tu spet prednost upokojeenci, da se pri novogradnjah ne upošteva, da bi določeno število stanovanj namenili težje pokretnim invalidom. Zato je po njegovem mnenju najbolj racionalna in edina rešitev, da se invalidni državljani vključijo kot delegati v vse delegatske baze SIS-ov.

Helena Dovečar, predstavnica samoupravne interesne skupnosti za socialno skrbstvo Laško je potrdila, da poteka sodelovanje z Društvom invalidov Laško zelo dobro.

Informacija o dogovoru med Zvezo društev invalidov SR Slovenije in Zvezo za rekreacijo in šport invalidov SR Slovenije in Zbirnik o dejavnosti društev invalidov in številu včlanjenih invalidov

Informacijo je sestavil tedanji sekretar Zveze za rekreacijo in šport invalidov Slovenije Vlado Dernač. Na pobudo slednje sta se sestali ožji vodstvi obeh organizacij 17.3.1980 z namenom poučiti možnosti za koordinirano sodelovanje obeh organizacij.

Dokumenta objavljamo, čeprav sta bila umaknjena z dnevnega reda občnega zbora, a zdi se pomembno, da bo razvidno kakšne spremembe je doživel, ko je šele čez sedem let dobil končno vsebino.

Informacija začenja z ugotovitvijo, da je sodelovanje bilo načelno dogovorjeno že leta 1975 na skupščini Zveze za rekreacijo in šport invalidov SR Slovenije in konkretizirano v takratnem statutu, ni pa prišlo do napredovanja. Nastajala so nesoglasja med republiškima organizacijama, čeprav je bilo na terenu sodelovanje med društvi dobro. Na terenu je Zveza za rekreacijo in šport invalidov SR Slovenije sodelovala s 24 osnovnimi organizacijami Zveze društev invalidov SR Slovenije po skupnem tekmovalnem koledarju. Sodelovanje je bilo ocenjeno kot smiselno tudi zato, ker sta obe organizaciji imeli skupne poslovne prostore na Puhovi ulici, ki sta jih skupaj upravljali in uporabljali.

Problemi in nesoglasja so nastala zaradi načina financiranja obeh zvez iz Loterijskih sredstev, češ, da je del teh sredstev namenjen tudi za rekreativno dejavnost članstva. Tako npr. naj bi zlasti slepi, gluhi in paraplegiki uporabili precej teh loterijskih sredstev v ta namen. Sredstva SPIZ-a pa da sploh niso namenjena rekreacijski aktivnosti invalidov. Očitek je bil, da zveza teh sredstev ne opredeljuje v svojih programih kot takih po tem namenu. Zato so bila nekatera društva mnenja, da iz dotacij ZDIS ne morejo uporabljati sredstev tudi za rekreativno dejavnost članstva.

Za dogovor torej sporazum o naslednjem:

(1) Skupno prizadevanje za ustanovitev invalidskih društev v vsaki občini, vsako društvo vključi v svoj program tudi športno-rekreativno aktivnost; (2) obe organizaciji potrjujeta obstoječe stanje odnosov med društvi in komisijami za rekreacijo in šport po statutu ZRŠIS, kar pomeni, da imajo vsa društva, ki se vključijo v športni program ZRŠIS enakopraven status z društvi za rekreacijo in šport invalidov ter imajo svoje delegate na občnem zboru ZRŠIS, in lahko so tudi voljeni v organe ZRŠIS.

Glede financiranja pa so se dogovorili, da se medsebojno seznanjajo in dogovorijo o programih ter finančnih načrtih. Obe Zvezi usklajujeta in skupno nastopata pred financerji. Pri sofinanciranju velja enak postopek - društvene komisije za rekreacijo in šport konkretno opredelijo sredstva za to dejavnost.

Administrativna nesoglasja ne morejo vplivati na sprejeti dogovor o sodelovanju. Uvede se praksa srečevanja dvakrat na leto, po potrebi tudi večkrat z nalogo, da se medsebojno informirata o aktualnih vprašanjih in nalogah obeh organizacij, koordinacija torej.

Zbirnik o dejavnosti društev invalidov in številu včlanjenih invalidov in informacija ter nekatere kritične misli na »dogovor« med ZDIS in ZRŠIS ni podpisan. Nastal pa je očitno na osnovi podatkov iz vprašalnikov, ki so jih društva izpolnjevala o svoji letni dejavnosti že od leta 1972 dalje. Podatki za obdobje 1972-1978 so bili objavljeni v publikaciji ob 10-letnici ZDIS leta 1979. Zbirnik podatkov je služil komisiji za materialna in finančna vprašanja in Republiškem odboru Zveze za financiranje programov v Zvezo včlanjenih društev in za utemeljitev letnih programov dela in finančnega načrta Zveze. Konkretnih podatkov zato iz informacije ne navajamo, ker so prikazani že navedeni publikaciji.

Zato navajamo le predlagane smernice in sklep Zveze društev invalidov SR Slovenije, ki so jih sprejeli delegati na 3. občnem zboru zveze leta 1978:

V društvih razvijati rekreacijo in športno dejavnost s poudarkom na množičnosti, le izjemoma tekmovalni šport. Organizirati športna srečanja na terenu, ne pa prvenstev, vsako društvo krije stroške svojim udeležencem. (2) Društva organizirajo šport za člane v skladu s potrebami in željami članstva s tem, da to ne gre na račun socialnega programa. (3) Sredstva za rekreativno športno dejavnost Zveza ne daje ločeno od sofinanciranja osnovnega programa društev, zato naj društva namenjajo sredstva za šport in rekreacijo v sorazmerju z osnovnim programom.

Dokument navaja tudi nekatere kritične misli na priloženo informacijo kot npr. da je vrsta stališč v redu in sprejemljivih, vsebuje pa dokument tudi nekaj neresničnih trditev in vrsto nerazčiščenih vprašanj glede financiranja: ni enakih kriterijev financiranja, neenaka je finančna stimulacija udeleženih športnikov, zasičenost s tekmovanji ipd.

Redni občni zbor Zveze društev invalidov SR Slovenije leta 1981

Tudi tokrat so se občnega zbora⁶ udeležili nekateri gostje: Drago Benčina, član predsedstva RK SZDL Slovenije, Miro Vesel, predstavnik Zveze za rekreacijo in šport invalidov SR Slovenije ter Jože Pikelj, predstavnik Zveze društev upokojujencev Slovenije.

Na občnem zboru je sodeloval tudi častni član Zveze Stane Lavrič, ki so mu izročili plaketo Saveza invalida rada Jugoslavije kot priznanje za njegove delovne zasluge pri razvoju Zveze delovnih invalidov Jugoslavije ter za prizadevanja pri izboljšanju invalidskega varstva. Plaketo je prejel tudi Franc Lužnik. Povelja Saveza so prejeli Franc Štajnar, Ivan Peršak, Ludvik Pregelj, Konrad Pavli in Edvard Centrih; zahvalo pa Poldka Blažič, Barica Ambrožič, Ivan Kotnjek, Marica Potočnik in Ivan Pušnik.

Na tem občnem zboru so sprejeli v Zvezo društev invalidov SR Slovenije dve nedavno ustanovljeni društvi invalidov. Za društvo invalidov Ljubljana Vič-Rudnik je samoupravni sporazum o združitvi v Zvezo podpisal tedanji predsednik društva Marjan Kroflič, za društvo invalidov Ljubljana Tabor pa tedanja predsednica društva Antonija Trček.

Občni zbor je v imenu Republiške konference SZDL pozdravil Drago Benčina, ki je svoj govor posvetil predvsem štiridesetletnici Osvobodilne fronte in družbenim spremembam, povezanih s spremembo zvezne in republiške Ustave ter družbenim planom Slovenije. V zadnjem delu prispevka je uspešnost dela invalidskih organizacij postavil v okvir ekonomsko političnih razmer v Sloveniji. Napovedal je, da si mora slovenska družbe prizadevati doseči medsebojno povezanost med invalidi in delavci v združenem delu ter delovnimi ljudmi v krajevnih skupnostih na temelju družbeno-ekonomskih odnosov in solidarnosti, kar je vse zapisano že v Ustavi, Zakonu o združenem delu in programskih ter kongresnih sklepih Zveze komunistov SR Sloveije in drugih družbeno političnih organizacij. Ob teh splošnih deklarativnih izjavah pa vnese vendarle tudi nekaj konkretnih, življenjskih razmer, da je potrebno preiti od 'karitativnega' odnosa

do invalidov na ustvarjanje takih možnosti usposabljanja zanje, da se bodo lahko vključili v delo. Po njegovem je prednostna naloga invalidskih organizacij, da pri reševanju invalidskih vprašanj aktivno in ustvarjalno sodelujejo v delegatskih bazah na vseh področjih, še posebej pa v združenem delu.

Razprave delegatov izhajajo iz konkretnih problemov članstva in društev

V razpravi so sodelovali naslednji delegati: Franc Žgajnar, Miha Logar, Nuša Binder, Ludvik Pregelj, Marica Potočnik, Jože Radej, Ivan Pušnik, Ivan Japelj, Marjan Kroflič, Ivan Kotnjek, Jože Škrlec, Edvard Centrih, Terezija Škrubej in Drago Benčina. V zapisniku so povzete njihove razprave, povzemamo jih brez navajanja avtorjev. Razprave so se nanašale na stanje in probleme organiziranih invalidov v krajevnih skupnostih in TOZD-ih, ker da je preventiva invalidnosti neučinkovita, da so kriteriji skupnosti zdravstvenega zavarovanja preostri za napotenje invalidov na klimatsko zdravljenje. Za ostrene gospodarske razmere in naraščanje življenjskih stroškov zmanjšujejo standard invalidom, dodatki za pomoč in postrežbo so prenizki, preнизke so tudi invalidnine za telesne okvare. V razpravah so opozorili na rentno miselnost, češ da le upokojevanje jamči minimalno socialna varnost. Če bi se izboljšali odnosi v TOZD-ih do invalidov, se ne bi odločali za predčasne upokojitve. Zato je mednarodno leto za invalide priložnost, da bi dosegli obojestransko sodelovanje invalidov in širše družbene skupnosti. Premalo je bilo namreč povezav med republiškimi in regijskimi invalidskimi organizacijami. Prevladalo je splošno mnenje, da se je treba organizirati in povezati akcije. Zato so delegati dali pobudo občnemu zboru, da bi organizirali posvet predstavnikov vseh republiških Zvez in društev invalidov o navedeni problematiki. Opozorili so, da je potrebno nujno organizirati pravno svetovalno pomoč pri uveljavljanju pravic invalidov do izobraževanja, usposabljanja za delo, zaposlitve, oskrbnin, nadomestil, invalidnin, pokojnin in ugodnosti iz delovnega razmerja, zdravstvenega, invalidskega in pokojninskega zavarovanja in socialnega skrbstva in nasprotovati zmanjševanju pravic pri prevozu na železnici, v mestnem prometu ipd.

Posebej predstavljamo razprave, ki so imele posebej močan socialni naboj. Predstavniki SZDL Drago Benčina je takoj opozoril delegate, da v sedanjih gospodarskih razmerah ni pričakovati širitve pravic invalidov, delegatom je priporočil da se zavzamejo za uresničevanje tistih oblik varstva, ki omogočajo vključevanje usposobljenih invalidov v kar najbolj normalno delo in življenje (to je ideja gibanja 'mainstream' v današnji terminologiji, opomba: M. Kroflič).

Ludvik Pregelj, **Društvo invalidov Celje**, je v razpravi uporabil ekspoze Tita, ko je na skupščini Jugoslavije 19. 4. 1958 o delu Izvršnega sveta Jugoslavije dejal, da je skrajni čas, da se nekaj ukrene na področju zdravstvene preventive in varstva pri delu ter obveznem usposabljanju in zaposlovanju invalidov, saj podatki kažejo naraščanje števila upokojeni invalidov in invalidskega upokojevanja. V razpravi je poudaril, da tak trend še danes aktualen, potrebno je predvsem izboljšati delovne pogoje, zmanjšanje delovne sposobnosti delavcev namreč po njegovem vodi v socialno ekonomske probleme tako delavcev kot družbe v celoti. Zveza in društva so sicer opravila svoj del nalog, formirali so aktivne

invalidov z nalogo, da spremljajo varstvo pri delu, rehabilitacijo ali prekvalifikacijo, zaposlovanje, zdravstveno preventivo, nadomestila, stanovanjske probleme invalidov. V krajevnih skupnostih so ustanovili poverjeništva z nalogo, ponovno evidentirajo vse telesne invalide in ugotovijo njih potrebe, da bi lahko njihove probleme reševala preko ustreznih družbenih institucij. V društvih so ustanovili komisije za pomoč socialno šibkim članom, komisije za stanovanjska vprašanja, za izlete, za kulturne prireditve itd. Po vsem tem ugotavlja, da so socialno varstveni organi v TOZD, v zdravstvu in v socialnem skrbstvu zatajili pri reševanju svojih obveznosti do invalidnih oseb.

Miha Logar, **predsednik aktiva ISKRA Elektrotehnika Kranj**, je razpravljal o problematiki zaposlenih invalidov. Tudi on citira pokojnega TITA, ki da je dejal: 'Socialni problemi sodijo med najvažnejše naloge naše družbe, ki mora, ker je socialistična, zagotoviti družbeno skrb za vse občane, ki sta jim skrb in pomoč družbene skupnosti nujno potrebna' – razpravljalec poudari, da so invalidi tega gotovo najbolj potrebni.

Ugotavlja: zakonodaja in samoupravni sporazumi, poročila in gradiva sindikatov pozitivno ocenjuje zapisane pravice, dolžnosti glede razreševanja invalidske problematike in nastajanja invalidnosti. Toda – vse pravice se premalo in prepočasi vnaša v samoupravne splošne akte v DO, OZD in DS, v praksi se prepočasi ali pa sploh ne izvaja. Službe v DO niti ne poznajo zakonodaje. Nato konkretizira posamezne probleme zaposlenih invalidov kot so neprimerno premeščanje invalidov v druge DO, neučinkovita preventiva klub pozitivni zakonodaji, glede zaposlovanja invalidov in njih razporejanja na ustrezna delovna mesta, zmanjševanja invalidskega upokojevanja, področje nadomestil – potrebno sprotno usklajevanje, beneficirana delovna doba, dopusti, delovni čas za invalide, ocene invalidnosti. Vpliv na javna občila, ki naj invalide predstavijo tudi kot produktivne delavce – kaj in kako lahko delajo.

Franc Žgajner; **Društvo invalidov Laško**, je v razpravi predstavil formiranje, razvoj in delo odborov invalidov v Krajevnih skupnostih v občini Laško. V društvu deluje 93 zelo aktivnih poverjenikov v trinajstih Krajevnih skupnostih, v osmih Krajevnih skupnostih delujejo poverjeniški odbori, v petih pa je organizirana poverjeniška mreža.

Poročilo o delu republiškega odbora Zveze društev invalidov SR Slovenije ob izteku mandata

Republiški odbor v tem enoletnem poročilu⁷ navaja, da je opravil sedem sej, na katerih so sprejeli kot novo obliko organiziranosti sklepanje Samoupravnega sporazuma o združitvi v Zvezo društev invalidov SR Slovenije, dopolnitve Statuta in sprejeli Pravilnik o osnovah in merilih za sofinanciranje članov. Sprejeli so tudi usmeritve in program aktivnosti v Mednarodnem letu invalidov na vseh področjih dela in življenja za delo delegatov v republiškem odboru pri RK SZDL, dali pripombe v javni razpravi o Zakonu o temeljnih pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter tudi o osnutku Statuta SPIZ .

Republiški odbor se je na sejah seznanil z ugotovitvami in zaključki posveta Predsedstva Zveze sindikatov Jugoslavije (Hercegnovi, 1981) o aktualnih vprašanjih položaja

delovnih invalidov. Sprejel je tudi smernice za delegate Zveze na 3. konferenci sindikatov Slovenije o socialni politiki in krepitvi socialne varnosti delavcev. Delegati Zveze naj bi na konferenci opozorili sindikate na njihovo vlogo in naloge pri uveljavljanju delavcev kot nosilcev socialne politike in zagotavljanju socialne varnosti – opozorili naj bi na sodobnejši pristop v smislu spreminjanja odnosa do invalidov, da ne bodo le-ti le številke in odrinjeni na družbeni rob. Zaščiti je potrebno njihov življenjski standard s pravično odmero pokojnin in vzpostaviti solidarnost.

V tem mandatu so delovale aktivno naslednje komisije:

- Komisija za poslovno administrativna vprašanja
- Komisija za materialna in finančna vprašanja Zveze
- Komisija za pripravo aktov Zveze
- Komisija za usposabljanje in zaposlovanje ter zdravstvena in socialna vprašanja invalidov, ki pa se je sestala le enkrat, ko je obravnavala model 'reševanje problematike delavcev z zoženo delovno sposobnostjo'

Zveza je imenovala Franca Štajnarja kot kandidata za predsednika predsedstva konference Saveza invalida rada Jugoslavije, seveda po prehodni pridobitvi soglasja kadrovske komisije RK SZDL. Imenovali so tudi delegacijo za drugi razgovor s predstavniki Zveze društev upokojujencev Slovenije glede usklajevanja pokojnin in invalidnin, kmetov invalidov ter drugih sistemskih in organizacijskih vprašanj.

Iz poročila navajamo le naslove programskih sklopov, katerih izvajanje je na kratko sicer opisano. Navedeni so naslednji socialni programi: posredovanje usposabljanj za delo, programi zaposlitev, za izboljšanje delovnih razmer, za ureditev stanovanja za invalide, programi materialne in finančne pomoči, obiskov na domu, pravno svetovalna pomoč in pravno zastopanje invalidovih zakonskih pravic. Poleg socialnih so navedeni še programi na kulturnem, športno in rekreacijskem področju ter in za vključitev v družbeno življenje.

Nekaj statističnih podatkov iz poročila

V poročilu je naveden podatek, da so društva evidentirala 935 možnih kandidatov za volitve v letu 1982 v družbeno politične skupnosti in samoupravne interesne skupnosti.

V Zvezo društev invalidov SR Slovenije je bilo 13.3.1981 včlanjenih 41 občinskih društev ter Društvo invalidov Doma upokojujencev Tabor, Zveza invalidov mesta Ljubljane ter Zveza paraplegikov SR Slovenije Slovenije.

V vseh društvih so imeli organizirano mrežo 235 poverjeniških odborov invalidov in 912 poverjenikov v Krajevnih skupnostih, kjer takih odborov še ni bilo. V osnovnih organizacijah združenega dela je aktivno delovalo 113 odborov aktivov in 273 poverjenikov, kjer aktivov še ni bilo. Aktivno je v preteklem mandatu delovalo 781 delegatov v družbeno političnih skupnostih, v samoupravnih interesnih skupnostih, v samoupravnih organih v organizacijah združenega dela in v krajevnih skupnostih. Navedeni so še podatki o številu zborov, srečanj in sej.

Zaključna ocena preteklega dela Zveze društev invalidov SR Slovenije ob zaključku mandata leta 1982

V svojem uvodnem nagovoru na občnem zboru⁸ je Konrad Pavli tradicionalno po utečenem političnem protokolu navedel vsa družbeno – politična obeležja: dan mladosti, na bogato letino leta 1982 kot leta republiških in pokrajinskih kongresov Zveze komunistov in kongresa ZKJ, ki bo še sledil. Ti dogodki so sovpadli z manifestacijami ob mednarodnem dnevu invalidov – in jugoslovanskem tednu invalidov. Praznovanje mednarodnega dneva invalidov je potrdilo tudi predsedstvo RK SZDL na pobudo jugoslovanskega odbora za obeležitev mednarodnega leta invalidov v preteklem letu 1981. V prihodnje naj bi to bila stalna oblika opozarjanja na aktualne naloge na področju invalidskega varstva.

Iz njegovega uvodnega nagovora povzemamo nekatere važnejše poudarke:

“.../ Pri opredeljevanju aktivnosti, ki naj bi jih izvedli v mednarodnem letu invalidov (1981) s temeljnimi vprašanji delovnih ljudi in občanov, ki uresničujejo svoboščine, pravice in dolžnosti v družbenoekonomskih in družbenopolitičnih odnosih. Ti odnosi pa so jasno opredeljeni v ustavi, raznih političnih dokumentih, v zakonu o združenem delu ter drugih zakonskih aktih. Na tej osnovi je družbena skrb za invalide moralna in ustavna obveznost socialistične samoupravne družbe, da zagotavlja pogoje za rehabilitacijo in varstvo invalidov, predvsem pa obveznost, da z široko družbeno akcijo in raznimi ukrepi zagotovi čim bolj učinkovito preprečevanje nastajanja invalidnosti.

Ugotavljamo, da imamo na področju invalidskega varstva vzpostavljen human in napreden sistem, ki je lahko za vzgled drugim družbam v svetu, kjer prevladuje profitarška logika, katera ne daje invalidom možnosti, da si invalidi oblikujejo polnovredno življenje. Značilnost in kvaliteta našega sistema varstva invalidov ni v dajanju raznih oblik pomoči, temveč v njihovem usposabljanju teh ljudi, da si z lastnim delom ustvarijo primeren družbenoekonomski položaj, in da kot samoupravljalci premagujejo socialne posledice svoje invalidnosti. Jasno pa je, da se bo ta sistem še dopolnjeval, njegovo uresničevanje pa je in bo odvisno predvsem od materialnih možnosti družbe in od uveljavitve socialnopolitičnih stališč, ki bodo vodila k odstranjevanju številnih ovir, na katere zadevajo invalidi, ko se vključujejo v življenje in delo.

Sistem varstva invalidov je nedvomno najbolj celovito urejen na področju združenega dela, vendar pa ugotavljamo, da organizacije združenega dela v celoti še ne uresničujejo nalog, ki jih imajo pri usposabljanju in zaposlovanju delovnih in drugih invalidov.

Boljšo kvaliteto na tem področju smo nedvomno pričakovali od novega Zakona o temeljnih pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki je bil po nekajletnih pripravah sprejet v mesecu aprilu in to v zelo kratkem roku. Namen zakona je, da večji rizik za invalidnost nosijo organizacije združenega dela. Pri tem pa nastaja vprašanje, ali smo s tako opredelitvijo zagotovili popolno varnost, zagotovo pa bo delavec z zmanjšano delovno sposobnostjo v nekaterih sredinah prepuščen v milost in nemilost OZD. Odkar poznamo problematiko zaposlovanja invalidnih oseb, ugotavljamo, da je zaposlovanje iz leta v leto še vedno pereče, TOZD-i pa bodo še bolj kot

doslej stremele, da se čim več invalidsko upokoji. Seveda pa si bo bolj kot doslej treba prizadevati, da bo združeno delo čim bolj sposobno v celoti prevzeti svojo vlogo na področju preprečevanja invalidnosti, izboljšanja in humanizacije dela, rehabilitacije, zlasti pa pri iskanju možnosti in dejanskem zagotavljanju primernih zaposlitev delovnih in drugih invalidov. SIS-i so poleg organizacije združenega dela, pomemben nosilec zagotavljanja socialne varnosti invalidnih oseb.

Seveda pa mora biti med samupravnimi interesnimi skupnostmi in organizacijami združenega dela dobra medsebojna povezanost in usklajenost pri strokovnem delu za reševanje problematike zaposlovanja in usposabljanja invalidnih oseb.

Pri reševanju problemov s področja invalidskega varstva so izrednega pomena invalidske organizacije kot neposredni poznavalci potreb in interesov posameznih vrst invalidov, pobudniki novih aktivnosti, ki napolnjujejo obstoječe vrzeli, s svojimi izvirnimi socialnimi programi dopolnjujejo sistem rehabilitacije, zaposlovanja in socialnega varstva ter preprečujejo odpiranje prizadetih invalidov na rob družbenega dogajanja. Zato je nujno v prihodnje invalidskim organizacijam odpreti najširše možnosti za nadaljnji razvoj.

Za reševanje celotnega kroga vprašanj s področja invalidskega varstva je nedvomno osrednjega pomena seznanjanje in osveščanje neoprizadetih ljudi o življenju in problemih prizadetih ljudi. Invalidi si nedvomno in uspešneje urejajo svoj družbenoekonomski položaj in si zagotavljajo socialno varnost, če v svojem življenjskem in delovnem okolju naletijo na pravilne odnose. Taki odnosi pa izvirajo predvsem iz spoznanj in znanj o vrstah invalidov in njihovih ohranjenih sposobnostih, kar se najlaže pridobi z vzgojo in izobraževanjem, nadaljuje pa z rednim obveščanjem v raznih oblikah. Na drugi strani pa je pomembna tudi informiranost nas samih invalidov, zlasti še tistih, ki zaradi narave prizadetosti ne morejo uporabljati običajnih sredstev obveščanja./.../”

V nadaljevanju je predsednik Konrad Pavli govoril o potrebi odpravljanja negativnega mišljenja in predsodkov o invalidih preko srečanj in stikov med prizadetimi in neprizadetimi ljudmi, o gradnji in uveljavljanju pozitivnih stališč do invalidov, kar vse odpravlja ovire, ki invalidom preprečujejo enakopravno vključevanje v normalno življenjsko in delovno okolje. Poudarja, da so na področju invalidskega varstva še vedno glavna ovira predvsem arhitektonske ovire, ki preprečujejo dostop do raznih objektov, so tu pa tudi še komunikacijske ovire.

Pomembno je njegovo sporočilo, da je bilo opravljenih v mednarodnem letu veliko aktivnosti v invalidskih organizacijah, v organih RK SZDL, v Zvezi sindikatov in v nekaterih republiških samoupravnih interesnih skupnostih. Posebej pomembno se zdi dejstvo, da je 5. maja 1982 je o teh aktivnostih in usmeritvah razpravljalo predsedstvo RK SZDL, ki je delo invalidskih organizacij ocenilo pozitivno.

Volilni občni zbor Zveze društev invalidov SR Slovenije 1982

Volilnega občnega zbora⁹ so se udeležili kot gostje iz republiških invalidskih organizacij Hrvatske, Srbije in pokrajinske - s Kosova. Občnega zbora sta se udeležila kot gosta

Nace Nagode, predsednik Koordinacijskega odbora za družbeni položaj in aktivnost invalidov pri predsedstvu RK SZDL in Zofka Stojanovič, predstavnica Skupnosti socialnega varstva SRS.

Nace Nagode je v razpravi predlagal, da se problemi in težave invalidov konkretizirajo in prenesejo na področja izvajanja na teren. S tega vidika je organiziranost Zveze v občinah, krajevnih skupnostih in temeljnih organizacijah združenega dela ocenil kot pozitivno. Predlagal je sistemsko reševanje na ustreznih mestih: občinska društva naj bodo pobudniki ustanavljanja občinskih koordinacijskih odborov za družbeni položaj in aktivnost invalidov pri OK SZDL, kjer jih še ni. Glede novega zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju in zakona o delovnih razmerjih je sporočil, da v zakonu niso predvidene statusne spremembe. Obstaja pa nevarnost oženja solidarnosti v družbi, zato naj se društva in Zveza aktivno vključijo v razprave osnutka zakona in predlagajo ustrezne dopolnitve. V lokalnih skupnostih se morajo zavzeti za to, da se bodo zakonske določbe prenesle tudi v samoupravne akte organizacij združenega dela. Glede stanovanjskega sklada je povedal, da je namenjen tudi za investicije invalidskim organizacijam kakor tudi sredstva Skupnosti za invalidsko in socialno zavarovanje. Poudaril je, da morajo na III. Konferenci Zveze sindikatov Slovenije sprejeta stališča in usmeritve udejanjiti v življenju, kar zahteva njihovo konkretizacijo.

Zofka Stojanovič, predstavnica Skupnosti socialnega varstva SRS je delegatom utemeljila potrebo po vključevanju društev invalidov v delegatski sistem samoupravnih interesnih skupnosti. Pomembno je še posebej vključevanje občinskih društev v občinske samoupravne interesne skupnosti socialnega varstva. Društva morajo biti prisotna pri usposabljanju invalidov za delo, pri njihovem zaposlovanju, pokojninsko invalidskem zavarovanju, kar se je zelo dobro obneslo npr. v Celju. Društva in seveda Zveza naj se zavzemajo za preventivno humano in varno delo ter za učinkovito varstvo pri delu. Aktivni invalidov naj opozarjajo organizacije združenega dela, da sprejmejo kratkoročne in dolgoročne ukrepe za reševanje problematike zaposlenih invalidov. Le skupaj s Skupnostjo socialnega varstva SRS bo mogoče doseči, da bodo ustrezne službe v organizacijah združenega dela ustrezno usposobljene za reševanje problematike zaposlenih invalidov. Sporočil je še pomembno novico, da je na republiški ravni Skupnost socialnega varstva pristopila k ustanovitvi zavoda za usposabljanje invalidov.

Delegati razpravljajo o problemih invalidov in o nemoči društev pri reševanju le-teh

V razpravi po poročilih so delegati poročali o sporih s Skupnostjo za pokojninsko in invalidsko zavarovanje in z Zvezo društev upokojencev glede delitev sredstev za rekreativne dejavnosti za upokojence preko Zveze društev upokojencev in preko invalidskih organizacij, pa tudi glede sredstev upokojencev za stanovanjsko izgradnjo (Edvard Centrih, **Društvo invalidov Velenje**). Več delegatov je razpravljalo o tej temi, poročali so o različnih dogovorih na občinski ravni. Predlog o osnovah in kriterijih delitve teh sredstev društvom bi moral Zveza opredeliti jasno in konkretno (Marjan Kroflič, **Društvo**

invalidov Ljubljana Vič-Rudnik). Za izboljšanje pogojev dela zaposlenih invalidov, za odpiranje ustrežnejših delovnih mest zanje, se je v razpravi zavzel Milanko Draganič (**Društvo invalidov Kočevje**), češ, da imajo zaposleni invalidi velike težave pri prekvalifikaciji. Peter Šol (**Društvo invalidov Radlje ob Dravi**) je govoril o težavah glede dopustov delovnih invalidov, posamezne organizacije združenega dela namreč še vedno nimajo urejenih samoupravnih aktov o tem. Sodil je, da ZDIS pri tem premalo pomaga in je premalo prisotna pri odločanjih v zborih skupščine na občinski ravni. Marjan Kroflič (**Društvo invalidov Ljubljana Vič Rudnik**) je predlagal dopolnitev delovnega programa Zveze, da naj si-le ta izbori pri Skupnosti za pokojninsko in invalidsko zavarovanje pravico sodelovanja pri delu komisij za ugotavljanje invalidnosti. Delegata Jože Škrlec (**Društvo invalidov Nova Gorica**) in Viljem Medved (**Društvo invalidov Ptuj**) sta poročala o sodelovanju z zamejskimi invalidskimi organizacijami, bila sta mnenja, da bi ga morali v Zveza konkretizirati in ovrednotiti v sistemu financiranja društev. Anica Pečovnik (**Društvo invalidov Lenart**) je predstavila problematiko kmetov invalidov, za katere še vedno ni urejen invalidski status, zato tudi ni družbene skrbi zanje na ustrezni ravni. Na zboru je bil sprejet sklep, da delegati prenesejo v društva poziv Zveze, da se na občinski ravni zavzamejo za dopolnitev Zakona o združenem delu, za njegovo izvajanje mora biti odgovoren sindikat.

Delegati so z glasovanjem sprejeli vsa poročila in program za 1982, razrešili predsednika in člane upravnega odbora, nadzornega odbora in častnega razsodišča ter izvolili novo vodstvo za mandat 1982-1986. Sprejeli so samoupravne akte Zveze društev invalidov Slovenije: Statut Zvez, pravilnike ter Samoupravni sporazum o združitvi v Zvezo. Za slednjega so izglasovali predlog predsednika Janeza Japlja, da se spremeni 16. člen kot sledi: društvom, ki so sporazum že podpisala, ni potrebno podpisati novega besedila sporazuma. Zato so pozvali k podpisovanju sporazuma le nove člane : DI 'ITAS' Kočevje, DI Izola, DI Koper, DI Lenart, DI Litija, DI Postojna, DI Tolmin, DI Trebnje, DI Zagorje ob Savi, DI Novo mesto.

Četrta sprememba statuta Zveze društev invalidov SR Slovenije leta 1982

Na volilnem občnem zboru v Celju 5. junija 1982 so delegati sprejeli spremembe, s katerimi so zmanjšali mandatno dobo vseh organov s štirih na dve leti ter spremenili tudi njihova imena. Republiški sekretariat za notranje zadeve SR Slovenije je na podlagi sporočila Zveze društev invalidov SR Slovenije z dne 7. julija 1982 in dopolnitve vloge dne 12. decembra 1982 izdal na podlagi 9. člena zakona o društvih (Uradni list SRS, št. 37/74) in 6. člena pravilnika o registru društva (Uradni list SRS, št. 5/75) ustrezno odločbo.

Republiški sekretariat je odločbo poslal v vednost še Mestnemu sekretariatu za notranje zadeve mesta Ljubljane in Zavodu SRS za statistiko.

S sprejetjem novega statut, ki so ga temeljito prenovili in opremili s terminologijo, ki je bila v rabi v samoupravnih interesnih skupnosti ter delegatskega sistema. Z njim je Zveza postala sestavni del enotne fronte organiziranih socialističnih sil in sprejela načela Socialistične zveze delovnih ljudi (člen 1.) in s tem uradno zožila možnosti

svojega avtonomnega delovanja. S tem členom je opredeljena Zveza kot prostovoljna samoupravna društvena organizacija, v kateri se na temelju samoupravnega sporazuma združujejo društva zaradi uresničevanja svojih skupnih ciljev. Znotraj tega Zveza svojo dejavnost koordinira in zavzema enotna stališča na področju invalidskega varstva in udejstvovanja invalidov, seveda v skladu z načeli SZDL (člen 1.)! Statut, ki je bil sprejet na skupščini 18. decembra 1975 je s tem prenehal veljati, podpisnika sta bila tajnik zveze Valentina Markič in predsednik Ivan Japelj.

Način delovanja Zveze opredeljuje 2. člen statuta: «Zveza sooča v SZDL svoje interese z interesi družbenih dejavnikov ter se sporazumeva in dogovarja za družbene akcije, sodeluje pri sprejemanju političnih smernic, stališč in sklepov. Dejavnost Zveze je zasnovana na ustavnih načelih, idejnopolitičnih izhodiščih samoupravnega socializma ter programski usmeritvi SZDL SRS. Zveza se lahko na lastno pobudo ali na pobudo organizacije SZDL dogovarja o vseh aktualnih vprašanjih, še posebej o lastni programski zasnovi, kadrovske politiki in mednarodnem sodelovanju, založniški dejavnosti, politiki financiranja in drugim.» Čeprav se je avtonomija Zveze s tem statutom zožila, pa ji je na drugi strani bila priznana vloga partnerja v dialogu z državo, čeprav preko frontne politične organizacije SZDL. Prek nje ji je bil omogočen, rečeno v današnjem jeziku, civilni dialog, saj ima Zveza po 7. členu statuta na podlagi samoupravnega sporazuma status enakopravnega člana v Zvezi delovnih invalidov Jugoslavije in sodeluje v koordinacijskem odboru za družbeni položaj in aktivnost invalidov pri republiški konferenci SZDL Slovenije.

Novi statut nalaga Zvezi društev invalidov SR Slovenije na novo opredeljene cilje in naloge

Za osnovni cilj si je Zveza zadala skrb za koordinacijo dela članov in skrb za akcijsko enotnost ter usmerjenost delovanja članov Zveze na področju delovanja društev invalidov (člen 9.). Glede na določila samoupravnega sporazuma o združitvi v Zvezo društev invalidov SRS si je Zveza zapisala v člena 10 in 11 naslednje naloge:

»Zveza v skladu z 8. členom samoupravnega sporazuma o združitvi v Zvezo društev invalidov SRS opravlja zlasti naslednje naloge:

- koordinira akcije in naloge članov Zveze, ki so skupnega pomena za razvoj in pospeševanje dela;
- prevzema in izvaja naloge, ki jih Zvezi poverijo njeni člani s samoupravnim sporazumom o združitvi v Zvezo;
- pospešuje povezovanje med člani, skrbi za povečanje števila članov;
- izboljšuje organizacijo in samoupravno delovanje;
- razvija sodelovanje s podobnimi Zvezami doma in v tujini, zlasti pa z zamejskimi društvi invalidov ter s podobnimi tujimi organizacijami;
- spremlja in proučuje stanje ter probleme na področju vzgoje in izobraževanja, medicinske, profesionalne in socialne rehabilitacije invalidov, daje pobudo in predloge

za razvoj celovite rehabilitacije ter pomaga zlasti pri zaposlovanju in vključevanju invalidov v družbeno življenje;

- spremlja in proučuje stanje preventive invalidnosti, daje pobudo ter predloge za vsestransko razvijanje in izpopolnjevanje zdravstvenega in tehničnega varstva pri delu, v prometu in okolju;
- spremlja, proučuje in sodeluje pri načrtovanju politike zavarovanja in varstva invalidov;
- spodbuja znanstveno-raziskovalno delo s področja preventive invalidnosti, zavarovanja ter varstva invalidov;
- spodbuja in razvija rekreacijske, športne in kulturne dejavnosti invalidov;
- nudi pomoč pri ustanavljanju novih društev invalidov,
- pomaga društvom invalidov – članom Zveze zbirati sredstva za lažje in normalno izvajanje sprejetega programa dela;
- pripravlja in sprejema splošne akte Zveze;
- seznanja invalide, društva ter širšo javnost o vseh problemih s področja invalidskega varstva in problemov Zveze;
- spremlja aktualna vprašanja, obravnava predloge in osnutke letnih, srednjeročnih in dolgoročnih planov razvoja članov in Zveze;
- aktivno se vključuje v sistem družbene samozaščite in SLO in sodeluje s pristojnimi organi in organizacijami v krajevni skupnosti občinah in republiki;
- ustanavlja in podeljuje priznanja, pohvale in nagrade članom društev invalidov, članom Zveze, samoupravnim organizacijam in posameznikom za izjemne prispevke pri razvijanju dejavnosti in krepitvi društvene dejavnosti;
- organizira medsebojna srečanja članov društev;
- širi in popularizira združevanje invalidov v društvo in teh v Zvezo;
- sodeluje z družbeno političnimi skupnostmi v pripravah novih pravnih predpisov, ki zadevajo zdravstveni, politični, poklicni, delovni, stanovanjski, materialni in socialni položaj invalidov;
- opravlja vsa druga dela in naloge, ki jih Zvezi poverijo člani Zveze ter dela in naloge, ki so navedene v tem statutu in drugih splošnih aktih Zveze.«
- Načini izvajanja nalog iz navedenega 10. člena so opisani v členu 11: »Zveza izpolnjuje naloge iz tega statuta tako, da:
- sodeluje z organi družbeno političnih skupnosti, z ustreznimi samoupravnimi interesnimi skupnostmi, z zainteresiranimi delovnimi in drugimi organizacijami;
- sodeluje v aktivnostih, ki jih organizirajo druge podobne organizacije na področju iste ali sorodne dejavnosti;
- se združuje s podobnimi organizacijami ter spodbuja združevanje in sodelovanje svojih članov s temi organizacijami;
- uporablja razpoložljiva sredstva javnega obveščanja – tiska, radia in televizijo, voli

- oz. imenuje samoupravne in izvršilne organe Zveze glede na potrebe in naloge Zveze;
- uporablja druga sredstva in načine dela, ki pripomorejo k izboljšanju dela Zveze.«

Spremembe v organiziranosti Zveze društev invalidov SR Slovenije po letu 1982

V statutu je govora le o društvih kot članih Zveze, ki so lahko društva invalidov, pa tudi druga društva, če je tako sklenila skupščina Zveze - za vse pa velja kot pogoj, da so podpisala samoupravni sporazum o združitvi v Zvezo in predložila odločbo o registraciji društva (člen 13 in 14). Statut uvaja nove organe in tudi nova poimenovanja. Organi po 25. členu statuta so skupščina, predsedstvo, odbor samoupravne kontrole in disciplinsko sodišče. Organi predsedstva so stalne ali občasne komisije, ki jih imenuje predsedstvo. Mandatna doba vseh funkcionarjev je skrajšana na dve leti s tem, da nihče ne more biti več kot dvakrat zapored izvoljen v isti organ Zveze.

Skupščina je najvišji organ Zveze in jo sestavljajo delegati vseh rednih članov Zveze s po enim delegatskim mestom. Skupščina je sprejemala sklepe z večino glasov navzočih delegatov, le v primeru volitev organov Zveze ali pri odločanju o statutu z dvotretjinsko večino navzočih delegatov (člen 30).

Predsedstvo Zveze je bilo izvršilni organ Zveze, ki je opravljal organizacijske, administrativne in strokovno tehnične zadeve ter zadeve, ki mu jih je morebiti posebej naložila skupščina (člen 34). Glede volitev članov organov je določal pravila 35. člen: »Predsedstvo šteje 15 članov, o čemer vsakokrat odloča skupščina na predlog predsedstva. Iz evidentiranih kandidatov s strani društev invalidov, sestavi predsedstvo listo kandidatov za vse člane predsedstva in člane organov, ki jih voli skupščina in jo predloži skupščini v izvolitev. V predsedstvu morajo biti praviloma zastopani predstavniki vseh regij oz. posameznih društev invalidov, kjer regijski odbor ne obstoja. Predsedstvo izmed sebe izvoli predsednika in podpredsednika predsedstva. Pred izvolitvijo predsednika predsedstva je potrebno zahtevati mnenje pristojnega organa pri RK SZDL za predlaganega kandidata.« Važno je še določilo 41. člena statuta, v katerem je določeno, da ima predsedstvo vlogo delegacije v samoupravnem delegatskem sistemu, ki delegira delegate v ustrezne samoupravne interesne skupnosti, družbeno politične skupnosti in organizacije na način kot je naveden v splošnih aktih navedenih organizacij.

Odbor samoupravne delovne kontrole je štel pet članov, ki jih je izvolila skupščina. Naloge odbora so bile spremljanje in nadziranje dela vseh organov Zveze, ugotavljanje zakonitost sprejetih sklepov in izvajanje načel samoupravljanja in delegatskega sistema in vršiti stalni nadzor nad finančnim in materialnim poslovanjem Zveze (člen 43).

Disciplinsko komisijo je sestavljalo pet članov, ki jih je prav tako izvolila skupščina in je delovala v senatu treh članov. Za postopek pred disciplinskim sodiščem je Zveza v statutu sprejela kot način dela smiselno uporabo določb zakona o kazenskem postopku, ki velja za skrajšani postopek (člena 46 in 49).

Predsednika in podpredsednika predsedstva Zveze so člani predsedstva izvolili izmed sebe na prvi seji po opravljenih volitvah, predsednik predsedstva je bil hkrati predsednik Zveze. Strokovna, administrativna dela, finančne in blagajniške posle so

vodili tajnik in strokovna služba, ki so vsi imeli vse pravice po zakonu o delovnih razmerjih in pravice na podlagi svobodne menjave dela kot se je reklo v tistih časih. Skladno s tem statutom je morala imeti Zveza naslednje splošne akte: samoupravni sporazum o medsebojnih obveznostih in pravicah med delavci in Zvezo, pravilnika o finančnem poslovanju, o dodeljevanju nagrad in priznanj ter poslovnik o delu predsedstva, o delu organov Zveze, o delu disciplinskega sodišča in druge potrebne splošne akte.

OBVEŠČANJE IN OSVEŠČANJE JAVNOSTI PREKO GLASILA »ISKRA ŽIVLJENJA« – IZBOR

Iskra življenja, leto IX., št. 1, Maribor, marec 1980

Invalid potrebuje pomoč, pa tudi delo, je naslov članka! Zbor združenega dela je obravnaval informacijo o zagotavljanju socialne varnosti invalidnih oseb. Janez Vivod je kot delegat občine Ljubljana Vič-Rudnik predlagal izdelavo raziskave varstvu invalidov v Sloveniji, takole je utemeljil svojo pobudo: »Mislim, da imajo ti ljudje pravico do tega, da se usposobijo za delo in zaposlijo, ne more biti denar edina ovira za to, da jim ne moremo zagotoviti dela...«

Zdravko dr. Neuman in Franc Štajnar sta se razpisala ob mednarodnem dnevu invalidov 1980 na temo: »Rehabilitacija invalidov dolžnost in pravica«.

Društvo invalidov Maribor je poročalo o 10 letnici in programu dela za leto 1980 kot družbena organizacija. Objavljena je novica o ustanovnem občnem zboru Zveze paraplegikov SR Slovenije.

Iskra življenja, leto IX., št. 2, Maribor, junij 1980

Zveza društev invalidov SR Slovenije je imela 18. aprila 1980 redni letni občni zbor v prostorih Zavoda za medicinsko rehabilitacijo Zdravilišča Laško. Predsednik Konrad Pavli je izročil Stanetu Lavriču listino častnega člana Zveze. V svojem govoru je apeliral na potrebo po okrepitvi sodelovanja s sindikati v organizacijah združenega dela in ostalimi družbenopolitičnimi organizacijami. Občnemu zboru je prisostvoval tudi predsednik Koordinacijskega odbora za družbeni položaj in aktivnost invalidov Slovenije Nace Nagode.

O svojih dejavnostih so poročali društvo invalidov Velenje, društvo invalidov Lendava, društvo invalidov Ormož, društvo invalidov Ljutomer, društvo invalidov Gornja Radgona, društvo invalidov Ljubljana Šiška in društvo invalidov Slovenj Gradec.

Iskra življenja, leto IX. št. 3-4, Maribor, september/december 1980

V tej številki je objavljen tudi grafični znak Zveze društev invalidov SR Slovenije z naslednjim opisom: znak je okrogel z napisom Zveza društev invalidov Slovenije, dve

dlani rok objemata sonce. Jubilejni občni zbor Zveze društev invalidov SR Slovenije je bil v prostorih Skupščine občine Ljubljana Šiška. Predsednik zveze je postal Konrad Pavli, izvolili so 21 članski odbor, 5 članski nadzorni odbor, častno razsodišče.

V tej številki so poročila objavila naslednja društva invalidov: društvo invalidov Velenje, društvo invalidov Škofja Loka, društvo invalidov Ravne Koroškem, društvo invalidov Jesenice in društvo invalidov Ormož.

---

¹ Konrad Pavli, Razprava na jubilejnem občnem zboru Zveze društev invalidov SR Slovenije, 16. junija 1979; arhiv ZDIS

² V Ljubljani je bila 8. aprila 1981 problemska konferenca SZDL Slovenije o aktualnih nalogah na področju nadaljnjega razvoja prostovoljnega združevanja delovnih ljudi in občanov v društvih in družbenih organizacijah v Sloveniji, dokument v arhivu ZDIS.

³ Zapisnik rednega letnega občnega zbora ZDIS, 18. april 1980, Zavod za medicinsko rehabilitacijo – zdravilišče Laško; arhiv ZDIS

⁴ Zapisnik rednega letnega občnega zbora ZDIS, 18. april 1980, Zavod za medicinsko rehabilitacijo – zdravilišče Laško

⁵ Opomba: M. Kroflič: Oba dokumenta, s posodobljenim besedilom, je Zveza društev invalidov Slovenije uradno obravnavala šele na posvetovanjih z društvi v letih 1986 in 1987; arhiv ZDIS

⁶ Zapisnik rednega občnega zbora 13. marec 1981 v Klubu delegatov v Ljubljani; arhiv ZDIS

⁷ Poročilo o delu republiškega odbora Zveze društev invalidov 13.3.1981- 23.4.1982, arhiv ZDIS

⁸ Zapisnik volilnega občnega zbora Zveze društev invalidov SRS, 5. junij 1982, arhiv ZDIS

⁹ Zapisnik volilnega občnega zbora Zveze društev invalidov SRS, 5. junij 1982, arhiv ZDIS

¹⁰ Odločba Republiškega sekretariata za notranje zadeve, št. 16/6-S-024/25-691, dne 15.10.1982; arhiv ZDIS

¹¹ Statut Zveze društev invalidov SR Slovenije, 5. junij 1982; arhiv ZDIS

3. MANDATNO OBDOBJE ZVEZE DRUŠTEV INVALIDOV SR SLOVENIJE

PREDSEDNIK IVAN JAPELJ 5. JUNIJ 1982 – 12. APRIL 1986

Podpredsednik Konrad Pavli, Društvo invalidov Kranj, 5. junij 1982 – 12. april 1986

Predsedstvo Zveze društev invalidov Slovenije

1. Branko Babič, predsednik DI Koper, predlog obalne konference SZDL, dogovor z DI Izola
2. Jože Cestnik, predsednik DI Trbovlje, predlagatelj DI Trbovlje
3. Franc ing. Černe, predsednik DI Ravne na Koroškem, predlagatelj DI Ravne na Koroškem
4. Jelka Firbas, predsednica DI Lenart, predlagatelj DI Lenart
5. Jože Gal, predsednik DI Lendava, predlagatelj DI Lendava
6. Vojko Hobič, predsednik DI Tolmin, predlagatelj republiški odbor ZDIS
7. Ivan Japelj, predsednik ZDI mesta Ljubljane, predlog republiškega odbora za predsednika
8. Polde Karničnik, podpredsednik DI Celje, predlog republiškega odbora ZDIS
9. Stane Lepenik, tajnik DI Maribor, urednik glasila 'Iskra življenja', predlagatelj DI Maribor
10. Viljem Medved, podpredsednik DI Škofja Loka, predlog za podpredsednika ZDIS
11. Vinko Mihelič, predsednik DI Kamnik, predlagatelj DI Kamnik
12. Konrad Pavli, član DI Kranj, član KO za družbeni položaj in aktivnost invalidov pri OK SZDL
13. Slavko Podlipec, tajnik DI Ljubljana-Šiška, predsednik KO za družbeni položaj invalidov
14. Franc Žgajnar, predsednik DI Laško, predlagatelj republiški odbor ZDIS
15. prosto mesto za DI Dolenjske

Odbor za samoupravno delavsko kontrolo – predlagatelj republiški odbor ZDIS:

1. Peter Šol, predsednik DI Radlje
2. Mirko Galičič, predsednik DI Kranj
3. Franc Štajnar, dosedanji podpredsednik ZDIS, predsednik predsedstva Saveza invalida rada Jugoslavije
4. Vida Rozman, predsednik DI Radovljica
5. Vlado Vidmar, predsednik DI Maribor

Disciplinsko sodišče – predlagatelj republiški odbor ZDIS:

1. Edvard Centrih, predsednik komisije za razvedrilo, rekreacijo in šport invalidov DI Titovo Velenje
2. Marica Jelen, tajnik DI Gornja Radgona
3. Janko Kokalj, član DI Ravne na Koroškem
4. Mile Opačić, predsednik DI Kočevje
5. Ivan Pušnik, predsednik DI Ljubljana Moste-Polje

Žirija za podeljevanje priznanj zveze:

1. Ivan Japelj, predsednik žirije, predsednik ZDI mesta Ljubljane,
2. Marica Potočnik tajnica žirije, predsednica DI Jesenice
3. Marica Ambrož, predsednica DI Dravograd
4. Franjo Cesar, predsednik DI Mozirje
5. Jože Škrlec, predsednik DI Nova Gorica
6. 6. Franc Žgajnar, predsednik DI Laško
7. 7. Franc Žvegljč, predsednik DI Sevnica

Strokovna služba

1. Sekretarka Valentina Markič
2. Administracija Metka Mikluš

Ustanovljena društva v mandatnem obdobju 5. junij 1982 – 12. april 1986

Za društva invalidov, ki so bila ustanovljena v tem mandatnem obdobju, navajamo današnjih naziv in njihove nazive ob takratni registraciji ter leto ustanovitve ali registracije.

- Društvo invalidov Vrhnika, 1982
- Društvo invalidov Črnomelj, 1982

- Društvo invalidov Logatec, 1983
- Društvo invalidov Grosuplje, 1984
- Društvo invalidov Piran, 1984
- Društvo invalidov Ilirska Bistrica, 1984
- Društvo invalidov Koper, 1985
- Društvo invalidov Krško, 1986

Začetek mandata v znamenju problemske konference SZDL o družbenem pomenu društev in družbenih organizacij

V arhivu Zveze delovnih invalidov Slovenije je ohranjen drobna ciklostilna izdaja publikacije¹, ki jo je pripravil tedanji predsednik Zveze društev invalidov Slovenije Ivan Japelj. V njej so objavljena naslednja besedila Stališča in usmeritve Zveze društev invalidov Slovenije: Samoupravni sporazum o združitvi v Zvezo društev invalidov SR Slovenije, Statut Zveze društev invalidov SR Slovenije, Pravilnik o osnovah in merilih za sofinanciranje programov članov Zveze društev invalidov SR Slovenije, Pravilnik o podeljevanju priznanj Zveze društev invalidov SR Slovenije - priprava predlogov za odlikovanja ter o delu komisije.

Uvodoma so v publikaciji na kratko predstavljena stališča in usmeritve problemske konference, ki jo je organizirala RK SZDL Slovenije v Ljubljani 8. aprila 1981. Na konferenci so sklepali o aktualnih nalogah na področju nadaljnega razvoja prostovoljnega združevanja delovnih ljudi in občanov v društvih in družbenih organizacijah v Sloveniji.

V publikaciji je citiran del besedila, očitno kot zgled tudi za delo Zveze društev invalidov SR Slovenije, na podlagi katerega naj bi Zveza oblikovala svoja stališča in usmeritve za delo:

»Posebnega družbenega pomena so društva in družbene organizacije, v katerih se združujejo invalidni delovni ljudje in občani za zadovoljevanje značilnih potreb in interesov, ki izvirajo iz njihove prizadetosti; vanje se vključujejo tudi drugi delovni ljudje in občani, ki izražajo skrb za sočloveka s tem, da prostovoljno delujejo v korist invalidov. Invalidi v invalidskih organizacijah uresničujejo svoje posebne potrebe po druženju s sebi enakimi, aktivnosti v lastni organizaciji in s tem širše v družbi, samoupravljanju, socialni in ekonomski enakosti in po specifični pomoči. V teh organizacijah se tako uveljavljajo do invalida kot posameznika in kot člana družbe načela humanizma, aktivizacije, normalizacije in integracije.

Dejavnost invalidskih organizacij je po svoji naravi in zasnovi v bistvu izvirna in izredno pomembna dopolnitev tistih oblik družbenega varstva invalidov, ki jih v naši samoupravni socialistični družbi izvajajo samoupravne interesne skupnosti, posebni zavodi, organizacije združenega dela in druge družbene institucije. Ta dejavnost mora biti usmerjena zlasti na tiste programe, kjer so potrebne posebne socialne aktivnosti za posamezne vrste invalidov v njihovem vsakdanjem življenju.

Prizadevali se bomo, da bodo lahko invalidske organizacije tudi v prihodnje uspešno uresničevale in usklajevale svoje programske naloge skladno s težnjami in možnostmi celotne družbe. »” (str. 1)

Organiziranost Zveze društev invalidov SR Slovenije na sprejetih novih načelih delovanja

Dokument dokazuje, da so Zveza in društva prostovoljno pristala na omejeno avtonomijo s tem, da se deklarirajo kot sestavni del Socialistične zveze delovnega ljudstva in privzele vlogo tudi kot politične organizacije. To je lahko bila tudi prednost, saj so si s tem pridobili možnost tudi političnega (so)odločanja, vsaj posredno preko SZDL in sindikatov.

Za zgled in vpogled v družbene mehanizme institucionaliziranega delovanja invalidskih organizacij v sistemu družbenega odločanja navajamo dokument v celoti.

»Izhajajoč iz stališč in usmeritev problematike konference in upoštevajoč sedanje stanje in doseženo stopnjo organiziranosti invalidov znotraj Zveze društev invalidov Slovenije je občni zbor te Zveze dne, 5.6.1982 sprejel naslednja stališča in usmeritve:

(1) Načelo, da se društva in družbene organizacije organizirajo na temeljni ravni, velja tudi za našo organizacijo. Uresničitev tega načela pomeni, da imajo društva bogato razvejane osnovne oblike delovanja, s katerimi sežejo v krajevne skupnosti in temeljne organizacije združenega dela. To pa ne pomeni, da bi se v vsaki krajevni skupnosti ali temeljni organizaciji združenega dela ustanovljala društva invalidov, kajti društva invalidov so pravne osebe, ki morajo imeti svoj sedež, poslovne prostore, svoja finančna sredstva in svojo administracijo.

Težiti je treba za tem, da bi najprej obstajala društva v vseh občinah. Občina je samoupravna in temeljna družbena skupnost, v kateri invalidsko društvo najlažje uresniči povezavo z njenimi organi, samoupravnimi interesnimi skupnostmi in družbeno političnimi organizacijami.

Če se v občini ustanovi več invalidskih društev, je treba njihovo medsebojno povezavo in razmerje urediti z dogovorom na občinski ravni.

V društvih je treba razviti primerne oblike notranje organiziranosti v krajevnih skupnostih in temeljnih organizacijah združenega dela. Dosedanje oblike: odbor v krajevni skupnosti (ali za več krajevnih skupnosti skupaj) in aktiv v temeljni organizaciji združenega dela so se pokazale kot sprejemljive oblike notranje organiziranosti, ki jih je mogoče dopolnjevati ali nadomestiti s še primernejšimi oblikami.

Odbori in aktivni po delegatskem načelu sodelujejo v delu društva, sicer pa se povezujejo s pristojnimi organi v krajevni skupnosti in temeljni organizaciji združenega dela.

- (2) Društva invalidov so sestavni del SZDL, zato naj bi že ustanavljanje društev potekalo v dogovoru z organizacijami SZDL, zlasti pa njihovo nadaljnje delo. V tem pogledu je pomembna zastopanost delegatov društev v konferencah SZDL, v Koordinacijskih odborih za vprašanja invalidov, v katerih sodelujejo predstavniki invalidov ter predstavniki družbenopolitičnih in samoupravnih interesnih skupnosti, ki se ukvarjajo z invalidsko problematiko.
- (3) Društva invalidov so odprta vsem invalidom (s prizanim statusom) in telesno prizadetim osebam, ki imajo vidne telesne okvare ali zdravniško spričevalo o trajni okvari ali bolezni.

Za članstvo v društvu ni ovira, če je invalid oz. telesno prizadeta oseba hkrati član drugega invalidskega društva, društva upokojencev in dr.

Izjemoma so člani društva lahko tudi osebe, ki se poklicno ukvarjajo z vprašanji rehabilitacije invalidov in njihovim vključevanjem v družbeno življenje.

Poleg rednega člana je možno častno članstvo. Častni član je lahko oseba, ki ima posebne zasluge za delo in uspehe društva.

Društva morajo težiti k temu, da evidentirajo vse invalide oz. telesno prizadete na svojem območju in si prizadevajo pritegniti čim večje število v članstvo društva. Posebna pozornost naj velja mladim invalidom, ki jih je z včlanjenjem smotrno širše angažirati. Pri tem so starejši člani lahko njihovi mentorji.

- (5) Dejavnost društev temelji na pripravljenosti članstva, da s svojim prostovoljnim delom bogatijo svoje življenje in življenje soljudi in s tem humanizirajo medsebojne odnose, kar pri invalidih prihaja še posebej do izraza.

Na prostovoljni osnovi se opravlja pretežno delo v društvih. Le izjemoma za opravljanje stalnih ali občasnih strokovnih ali administrativno – tehničnih opravil, ki jih zaradi zahtevnosti ali obsežnosti ni mogoče opravljati s prostovoljnim delom, društva lahko angažirajo posameznike po pogodbi o delu (v Zvezah pa tudi z redno zaposlitvijo). Izjemno so možne tudi nagrade najprizadevnejšim članom, vendar v okviru dogovorjenih enotnih meril.

Več kot doslej naj bi se za prostovoljno delo podeljevala društvena in družbena priznanja posameznikom in organizacijam.

- (6) Zagotavljanje gmotnih pogojev za delo društev ni sistemsko urejeno. Slej ko prej predstavlja osnovi vir sredstev organizacije udeležba v prihodku Loterije Slovenije, namenjenem za humanitarno - socialne dejavnosti. Samo s temi sredstvi pa ni in tudi v bodoče ne bo možno izvajati dejavnosti, ki jih društva načrtujejo oziroma, ki sodijo v programske naloge društev.

Večji del dejavnosti društev bo treba izvajati na načelih svobodne menjave dela. Pogoji za to so usklajeni in samoupravno dogovorjeni programi s finančnim ovrednotenjem, pri čemer se društva pojavljajo kot izvajalci programa, samoupravne interesne skupnosti ter druge skupnosti in organizacije, odgovorne za invalidsko problematiko,

pa kot financerji programa. Svoje obveznosti do izvajanja programov društev imajo predvsem skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja, zdravstvenega zavarovanja, za zaposlovanje, socialnega skrbstva, otroškega varstva, telesno - kulturna skupnost, kulturna skupnost, izobraževalna skupnost in dr. Doslej so po tej poti pritekala neznatna sredstva, odvisno od aktivnosti posameznih društev ali posameznikov. Naslednji korak na tej poti naj bi bil dogovor na občinski ravni, katere dejavnosti in v kakšnem obsegu bodo financirale samoupravne interesne skupnosti ter druge skupnosti in organizacije v občini.

- (7) V ospredju dejavnosti društev mora biti socialno – varstvena problematika invalidov. V ta sklop sodi aktivnost invalidskih organizacij na področju preventive in preprečevanja invalidnosti, ugotavljanja materialnega in socialnega položaja invalidov, zdravljenja, usposabljanja in zaposlovanja, pravne ureditve položaja invalidov, pravne pomoči in dr.

V ospredju mora biti dejavnost društev na področju ljudske obrambe in družbene samozaščite.

Hkrati je treba v okviru društev spodbujati in razvijati tudi druge dejavnosti, kot. npr. kulturno, in družabno dejavnost. Preko teh dejavnosti se poglobljajo vezi med posameznimi invalidi in med organizacijami ter zadovoljujejo in dopolnjujejo potrebe invalidov po kulturnem udejstvovanju, psihofizični pripravljenosti in družbeni in družabni aktivnosti.

- (8) Za uspešnost dela društev in njihovo uveljavljanje v širšem prostoru je pomembno informiranje članstva in javnosti.

Kot glasilo invalidov izhaja »Iskra življenja«, v katerem je potrebno sodelovati.

Za obveščanje članstva so najprimernejša občinska glasila, v katerih si vsako društvo lahko zagotovi svoj prostor in objavlja vesti o dejavnosti društva in druge aktivnosti.

Preko sredstev javnega obveščanja pa je treba širši javnosti predstaviti vsebinsko bogastvo konkretnih in raznovrstnih oblik dela, posebej še njihovo moralno etično težo: prizadevnost, humanost, požrtvovalnost, prostovoljnost in vse ostale pozitivne vidike, ki označujejo delo društvenih aktivistov ter tako prispevajo k večji uveljavitvi invalidov in njihovih društev.

- (9) V društvih je potrebno gojiti stike z drugimi enakimi ali sorodnimi društvi. Stalni stiki naj bi se vzpostavili in vzdrževali zlasti med društvi invalidov pobratenih mest in krajev.

Takšni stiki so zaželeni tudi med asociacijami invalidov, zlasti glede izmenjave mnenj in izkušenj.

Zaželeni so stiki z invalidskimi organizacijami naših rojakov, ki živijo kot nacionalne manjšine v zamejstvu.

Aktivnost na področju mednarodnega sodelovanja je potrebno usklajevati v smislu določil družbenega dogovora o mednarodnem sodelovanju društev in družbenih organizacij.«

Samoupravni sporazum o združitvi v Zvezo društev invalidov SR Slovenije

Za razumevanje mehanizmov² (so)delovanja med Zvezo in društvi kot njenim člani navajamo iz sporazuma le tista določila, ki so s tem aktom ugotovljena kot naloge skupnega pomena:

“/.../

(8) Podpisniki ugotavljajo, da je osrednji cilj in osnovna naloga skupnega pomena, ki se rešuje v okviru Zveze, skrb za akcijsko enotnost in usmerjenost delovanja članov Zveze na vseh nivojih. V tem smislu so naloge Zveze, ki jih podpisniki določajo za zadeve skupnega pomena in jih rešujejo v okviru Zveze, zlasti naslednje:

- koordiniranje akcij in nalog, ki jih Zvezi poverijo njeni člani,
- prevzemanje in izvajanje nalog, ki jih Zvezi poverijo njeni člani,
- pospeševanje povezovanja med člani, skrb za povečanje števila članov,
- izobraževanje organizacije in samoupravnega delovanja,
- razvijanje sodelovanja s podobnimi Zvezami, zamejskimi društvi, ter podobnimi tujimi družbenimi organizacijami,
- spremljanje in proučevanje preventivne dejavnosti pri zdravstvenem in tehničnem varstvu pri delu,
- spremljanje in proučevanje stanja ter problemov na področju edukacije, medicinske, profesionalne ter socialne rehabilitacije invalidov,
- spremljanje, proučevanje in sodelovanje pri načrtovanju politike varovanja in varstva invalidov,
- spodbujanje znanstveno – raziskovalnega dela s področja preventive invalidnosti, rehabilitacije, zavarovanja ter varstva invalidov,
- spodbujanje in razvijanje rekreacijsko športne in kulturne dejavnosti invalidov,
- nudenje pomoči pri ustanavljanju novih društev invalidov in dajanje strokovne pomoči svojim članom,
- zbiranje in dodeljevanje sredstev za normalno delo in izvajanje programov dela članov Zveze,
- priprava in sprejemanje splošnih aktov Zveze,
- seznanjanje in sprejemanje splošnih aktov Zveze,
- seznanjanje invalidov, društev ter ostale javnosti o vseh problemih invalidskega varstva in problemov dela Zveze,
- spremljanje aktualnih vprašanj, predlogov in osnutkov letnih, srednjeročnih in dolgoročnih planov razvoja članov in sprejemanje le teh za Zvezo,
- ustanavljanje in dodeljevanje priznanj, pohval in nagrad članom Zveze in društev, samoupravnim organizacijam in posameznikom za izjemne prispevke pri razvijanju dejavnosti in krepitve društvene dejavnosti,
- prevzemanje in izvajanje drugih nalog katere bodo Zvezi poverili člani Zveze in druge naloge, ki so navedene v statutu Zveze društev invalidov SRS. /.../”

Velja navesti še 7. člen sporazuma, ki per analogijam dopušča možnost Zvezi, da se kot enakopraven član na podlagi samoupravnega sporazuma združuje v Zvezo delovnih invalidov Jugoslavije ter druge Zveze, ki imajo enako ali podobno dejavnost kot Zveza društev invalidov SRS.

Sprememba in dopolnitev Statuta Zveze društev invalidov SR Slovenije

Navajamo le tiste člene statuta, ki so bili dopolnjeni ali spremenjeni glede na opisana stališča in usmeritev in sprejetega Samoupravnega sporazuma o združevanju v Zvezo društev invalidov SR Slovenije:

»/.../ 7. člen

Zveza se na podlagi samoupravnega sporazuma kot enakopraven član združuje v Zvezo delovnih invalidov Jugoslavije in sodeluje v koordinacijskem odboru za družbeni položaj in aktivnost invalidov pri republiški konferenci SZDL Slovenije.

Zveza se lahko včlani tudi v druge sorodne organizacije v SFRJ, ki delujejo na področju vključevanja invalidov v proizvodni in družbeni proces. Zveza sodeluje tudi z ustreznimi samoupravnimi interesnimi skupnostmi, družbenopolitičnimi organizacijami, organizacijami združenega dela, z organizacijami za rehabilitacijo invalidov, socialnimi in humanitarnimi organizacijami ter drugimi organizacijami v republiki in zvezi.

8. člen

Zveza lahko samostojno ali preko Zveze delovnih invalidov Jugoslavije sodeluje s sorodno tujo mednarodno društveno organizacijo s posebnimi nameni in cilji, pod pogoji, da dejavnost te tuje ali mednarodne društvene organizacije ni v nasprotju z interesi SFRJ.

9. člen

Osnovni cilj Zveze je skrb za koordinacijo dela članov in skrb za akcijsko enotnost in usmerjenost delovanja članov na področju delovanja društev invalidov.

10. člen

Zveza v skladu z 28. členom Samoupravnega sporazuma o združitvi v Zvezo društev invalidov SRS opravlja zlasti naslednje naloge:

- koordinira akcije in naloge članov Zveze, ki so skupnega pomena za razvoj in pospeševanje dela Zveze,
- prevzema in izvaja naloge, ki jih Zvezi poverijo njeni člani s samoupravnim sporazumom o združitvi v Zvezo,
- pospešujejo povezovanje med člani, skrbi za povečanje števila članov,
- izboljšuje organizacijo in samoupravno delovanje,
- razvija sodelovanje s podobnimi Zvezami doma in v tujini, zlasti pa z zamejskimi društvi invalidov ter s podobnimi tujimi organizacijami,

- spremlja in proučuje stanje ter probleme na področju vzgoje in izobraževanja, medicinske, profesionalne in socialne rehabilitacije invalidov, daje pobudo in predloge za razvoj celovite rehabilitacije ter pomaga zlasti pri zaposlovanju in vključevanju v družbeno življenje,
- spremlja in proučuje stanje preventive invalidnosti, daje pobudo ter predloge za vsestransko razvijanje in izpopolnjevanje zdravstvenega in tehničnega varstva pri delu, v prometu in okolju,
- spremlja, proučuje in sodeluje pri načrtovanju politike zavarovanja in varstva invalidov,
- spodbuja znanstveno – raziskovalno delo s področja preventive invalidnosti, zavarovanja ter varstva invalidov,
- nudi pomoč pri ustanavljanju novih društev invalidov,
- pomaga društvom invalidov – članom ZDI zbirati sredstva za lahko in normalno izvajanje sprejetega programa dela,
- pripravlja in sprejema splošne akte Zveze,
- seznanja invalide, društva ter širšo javnost o vseh problemih s področja invalidskega varstva in problemov Zveze,
- spremlja aktualna vprašanja, obravnava predloge in osnutke letnih, srednjeročnih in dolgoročnih planov razvoja članov in Zveze,
- aktivno se vključuje v sistem samozaščite in splošno ljudsko obrambo in sodeluje s pristojnimi organi in organizacijami v krajevni skupnosti, občinah in republiki,
- ustanavlja in podeljuje priznanja, pohvale in nagrade članom društev invalidov, članom Zveze, samoupravnim organizacijam in posameznikom za javne prispevke pri razvijanju dejavnosti in krepitvi društvene dejavnosti,
- organizira medsebojna srečanja članov društev,
- širi in popularizira združevanje invalidov v društvo in teh v Zvezo,
- sodeluje z družbeno političnimi skupnostmi v pripravah novih pravnih predpisov, ki zadevajo zdravstveni, politični, poklicni, delovni, stanovanjski materialni in socialni položaj invalidovopravlja vsa druga dela in naloge, ki jih Zvezi poverijo člani Zveze ter dela in naloge, ki so navedene v tem statutu in drugih splošnih aktih Zveze.

11. člen

Zveza izpolnjuje naloge iz tega statuta tako da:

- sodeluje z organi družbeno-političnih skupnosti, z ustreznimi samoupravnimi interesnimi skupnostmi, z zainteresiranimi delovnimi in drugimi organizacijami,
- sodeluje v aktivnostih, ki jih organizirajo druge podobne organizacije na področju iste ali sorodne dejavnosti,
- se združuje s podobnimi organizacijami ter spodbuja združevanje in sodelovanje svojih članov s temi organizacijami,
- uporablja razpoložljiva sredstva javnega obveščanja – tiska, radia in televizije,

- voli oz. imenuje samoupravne in izvršilne organe Zveze, glede na potrebe in naloge Zveze,
- uporablja druga sredstva in načine dela, ki pripomorejo k izboljšanju dela Zveze.«

Zveza društev invalidov SR Slovenije in mednarodno sodelovanje s FIMITIC

V Zagrebu je 15. oktobra 1983 zasedal upravni odbor Mednarodne organizacije telesnih invalidov FIMITIC, ki ga je vodil takratni predsednik FIMITIC dr. Manfred Fink. Iz Slovenije je na zasedanju sodeloval kot gost Franc Štajner, podpredsednik Zveze društev invalidov SR Slovenije, ki takrat še ni bila članica FIMITIC. Upravni odbor FIMITIC je na zasedanju sprejel poziv vsem vladam držav, da se zavzamejo za enake možnosti invalidov in neinvalidov v času ekonomske recesije. V delu posebnih ekspertnih komisij FIMITIC so sodelovali na različnih posvetovanjih v tem času na področju arhitekturnih problemov invalidov prof. Zdravko Neuman, arhitekta Marija Vovk in dr. Boris Gaberšček ter Mitja Jernejec, na področju rehabilitacije invalidov pa prof. Črt Marinček in mag. Cveto Uršič.

Poročilo predsedstva Zveze društev invalidov SR Slovenije o aktivnostih leta 1985

Aktivnosti Zveze v letu 1985 so opisane v poročilu³ predsedstva, predstavljeno na skupščini 16. aprila leta 1986. Prestavljamo ga v povzetku.

Prvo poglavje predstavlja na splošno aktivno sodelovanje Zveze s svojimi osnovnimi organizacijami z vidika uveljavljanja in uresničevanja pravic invalidov ter pri reševanju najaktualnejših problemov invalidov na terenu. Predsedstvo je kot izvršilni organ skupščine imelo v letu 1985 sedem sej (7). Programske naloge društva so uresničevali preko delegatov in strokovnih služb v interesnih skupnostih, v SZDL in v sindikatih ter na Republiškem komiteju za delo ter z resornimi organi. Najtesnejše je bilo sodelovanje s Skupnostjo pokojninskega in invalidskega zavarovanja SRS. Vse aktivnosti so bile usmerjene v izvajanje nove invalidske zakonodaje z vidika zaposlovanja, usposabljanja in gmotnega položaja invalidov.

Nov statut Skupnosti je prinesel tudi novo definicijo invalidnosti z upoštevanjem 33. člena **Zakona o temeljnih pravicah iz invalidskega zavarovanja**, ki je zahteval prenos pravic v samoupravne akte temeljnih organizacij združenega dela (TOZD). Novi sistem se je izvajal že od leta 1984, vendar se nov sistem **invalidskega zavarovanja** v celoti izvajal od 1. januarja 1985 dalje. Invalidskim delavnicam in zavodom za usposabljanje se je po sprejetem samoupravnem sporazumu (od leta 1976) namenil del prispevka za financiranje skupnosti. Na osnovi **Zakona o usposabljanju in zaposlovanju invalidnih oseb** je bil v decembru 1982 sklenjen **Samoupravni sporazum o svobodni menjavi dela na področju usposabljanja invalidnih oseb** med zavodi za usposabljanje kot izvajalci in med občinskimi Skupnostmi za zaposlovanje, Skupnostmi socialnega skrbstva in Skupnostjo pokojninskega in invalidskega zavarovanja v SRS kot uporabniki. V poročilu so navedene tudi statutarne spremembe Statuta skupščine

Skupnosti, sprejete 26.12.1985, soglasje k statutu je dala Skupščina SRS 12.3.1986.

Drugo poglavje poročila govori o skupno z društvi dogovorjenih nalogah Zveze po programu dela, kar je pomenilo, da je Zveza dajala pobude, pripombe in strokovno pripravljene utemeljitve kar zadeva spreminjanje zakonodaje in širšega urejanja problematike varstva na republiški in ožji lokalni ravni. Društva pa so po teh dogovorjenih programskih usmeritvah reševala konkretno problematiko članstva. Posebni socialni programi so v tem času bili: neposredne specifične pomoči; usposabljanje za aktivno življenje in delo ter zaposlovanje (intervencije pri zaposlovanju, delo na domu); informativna dejavnost prek »ISKRE ŽIVLJENJA«; ohranjevanje zdravja (sofinanciranje, ohranjevanje zdravja za člane v objektih Zveze delno že v 1986); prebivanje in prilagajanje okolja (prostovoljno delo na domu za težje invalide.); rekreacija in šport; kulturna dejavnost (pevske zbori, likovna dela – razstava »Invalidnost in življenje«, ki jo je organiziral Univerzitetni zavod za rehabilitacijo invalidov v Ljubljani).

Tretje poglavje govori o financiranju Zveze društev invalidov SR Slovenije. Glavni vir ostajajo loterijska sredstva, sofinanciranje posameznih samoupravnih interesnih skupnosti je v majhnem deležu ali pa celo nikakršnem kljub podpisnemu sporazumu o zagotavljanju sredstev za dejavnost invalidskih organizacij.

Temeljni planski elementi organiziranosti in delovanja Zveze društev invalidov SR Slovenije v srednjeročnem obdobju 1986 - 1990 ter konkretizacija delovnega programa Zveze za leto 1986

Na začetku leta je predsedstvo Zveze pripravilo temeljne planski dokument⁴ za obdobje delovanja Zveze do leta 1990, torej zavezujoč dokument tudi še za naslednji predsedniški mandat. Zaradi pomembnost dokumenta, ki je dejansko doživel preoblikovanje le v smislu črtanja samoupravne terminologije, vsebinsko pa ostal v opredelitvah družbenega položaja invalidov in reševanja njihovih problemov v mnogem nespremenjen tudi še v nadaljnjih letih po osamosvojitvi Slovenije. To je tudi poslednji dokument časa iz samoupravnega socializma na področju invalidskega varstva in specifične vloge Zveze društev invalidov SR Slovenije v njem.

Ponatis dokumenta:

»Zveza društev invalidov SR Slovenije povezuje, koordinira in usklajuje programe 62 občinskih društev, v katerih je včlanjenih okoli 50.000 invalidov ter tako s svojo organiziranostjo pokriva celoten slovenski prostor. Članstvo v društvi predstavljajo v pretežni večini delovni invalidi (zaposleni in upokojeni) in telesno prizadete osebe, ki po svoji specifikaciji ne sodijo v članstvo drugih invalidskih organizacij, v izjemnih primerih pa tudi člani teh organizacij, ki jim naše društvo v okolju, kjer živijo, pač daje možnost organiziranega delovanja in reševanja njihove problematike.

Naša osnovna organiziranost temelji na principu izvajanja programov za članstvo, včlanjeno v društvi, torej izvajanje predvsem v okolju, kjer invalid živi in dela. Glede na

številčnost članstva je v glavnem pristop individualen le za najbolj prizadeto članstvo.

S svojimi organizacijami Zveza omogoča včlanjenim invalidom reševanje in zadovoljevanje najrazličnejših problemov in potreb, ki jih narekujejo stopnja invalidnosti in njihov socialni položaj. Zato bo programska naravnost Zveze in društev v razvijanju in izvajanju takih posebnih socialnih programov, ki bodo prvenstveno zajeli reševanje problematike najtežje telesno prizadetih oseb in socialno ogroženih članov.

Glede na dokaj visoko razvit delegatski sistem delovanja v Zvezi in društvih, se bo Zveza po svojih delegatih zavzemala za ustrezne sistemske rešitve posameznih aktualnih problemov ter za skladnejši in kvalitetnejši razvoj invalidskega varstva ter ustvarjanja pogojev slehernemu invalidu za aktivno vključitev v življenje in delo.

Zveza združuje na republiškem nivoju po dogovoru z občinskimi društvi tiste programe, ki so skupnega pomena ter tiste programe, ki jih društva sama kadrovske in strokovno ne morejo izvajati in zahtevajo usklajen pristop, društva pa v izvajanju programov zajemajo konkretno reševanje problematike članstva oz. z našo pomočjo ustvarjajo pogoje za reševanje in zadovoljevanje specifičnih potreb in interesov članstva, vendar v takšnem obsegu in smislu, da se vedno pomeni le dopolnjevanje izvajanja programov družbenih dejavnikov, zadolženih za invalidsko varstvo, upoštevajoč naše organizacijske, kadrovske in materialne možnosti.

Programska naravnost Zveze in društev bo, upoštevajoč članstvo, v razvijanju takih posebnih programov, ki bodo prvenstveno zajeli reševanje problematike najtežje telesno prizadetih oseb in članov, ki so resno socialno ogroženi in so nujna aktivna prizadevanja za zavarovanje njihove življenjske ravni, tako v okviru naše organiziranosti, kot prek pristojnih družbenih dejavnikov.

Izhajajoč iz dejstva, da je ključnega pomena za družbeno ekonomski položaj vsakega invalida, njegova primerna usposobitev in zaposlitev, bodo naša prizadevanja v zvezi s tem usmerjena prek naših oblik organiziranja, da bi sistemski zakon o usposabljanju in zaposlovanju invalidov vendar v polni meri zaživel in se dosledno izvajal v celoti in ne le parcialno, kot se je doslej. Zato bo v zvezi z izvajanjem te programske naloge potrebno vzpostaviti tesne stike sodelovanja s skupnostmi za zaposlovanje, tako v občinah kot v republiki.

Zavedamo se, da si mora tudi invalidna oseba v čim večji meri zagotavljati svojo socialno varnost s svojim delom. Pri tem bomo spodbujali združeno delo, da poveča skrb za zdravje delavcev in humanizacijo dela ter preprečevanja nastanka invalidnosti.

Zavzemali se bomo, da zaživi sistem pokojninsko invalidskega zavarovanja tudi v združenem delu, saj zaradi nedosledne uskladitve samoupravnih splošnih aktov z novo pokojninsko invalidsko zakonodajo, postavlja veliko invalidov v težke situacije, z nepremostljivimi težavami ter pogosto prisilo v predčasno upokožitev.

Glede na splošne ugotovitve, da so med upokojenci še posebno socialno ogroženi invalidski upokojenci, ker imajo v večini primerov nizko pokojninsko osnovo, bo naša aktivnost usmerjena, da se doseže čim ustrežnejše usklajevanje pokojnin in drugih

materialnih prejemkov, ki se nanašajo na invalidnost ter da se ob visoki inflaciji ohrani primerno vrednost navedenih prejemkov.

Zavzemali se bomo, da se bo pri določanju kriterijev za dodeljevanje denarnih in drugih materialnih pomoči upoštevalo potrebe invalida, ki pa se prav gotovo razlikujejo od potreb povprečnega človeka, saj invalid ne more doseči povprečne socialne vloge občana oziroma delavca brez specifičnih rešitev in pomoči.

Glede na to, da je v Zvezi in društvih dobro razvit delegatski sistem delovanja, se bo Zveza po svojih delegatih, delegacijah in predstavnikih v družbeno političnih organizacijah in skupnostih, zavzemala za ustrezne systemske rešitve posameznih aktualnih problemov ter za skladnejši in kvalitetnejši razvoj invalidskega varstva ter ustvarjanja pogojev slehernemu invalidu za aktivno vključitev v življenje in delo.

V zvezi s tem bo spremljala izvajanje zakonodaje s področja invalidskega varstva, opozarjala na nedoslednosti in posredovala pristojnim organom in skupnostim predloge za dodatne in kvalitetno nove oblike varstva invalidov.

V skupno dogovorjenem programu bodo Zveza in društva v letu 1986 samostojno izvajala rekreativno-športno dejavnost invalidov in ne bomo več sledili koledarju tekmovanj Zveze za rekreacijo in šport invalidov SR Slovenije. Program te dejavnosti teži k povezovanju v rekreativnih in splošnih tekmovanjih v društvih, regijah in v republiki. Glede na to, da je ta dejavnost del socialnega programa, ne bo izvajanja športne rekreacije in tekmovanj v smislu vrhunskih tekmovanj oz. težnje za vrhunskimi dosežki, kjer nastopa le manjše število članstva, pač pa se bo težilo k množičnosti in takim športnim aktivnostim, ki bode članstvu omogočile ob stalni aktivnosti, ohranjanje in krepitev preostalih fizičnih zmožnosti. Vrhunski šport pa se bo odvijal v okviru predvidene nove organizacije za usklajevanje tekmovalnega športa vseh invalidskih organizacij na državnem in mednarodnem nivoju. V vseh naših društvih bode delovale komisije za športno-rekreativno dejavnost invalidov, ki bode v okviru društva načrtovale in izvajale rekreativno-športno dejavnost v skladu z materialnimi možnostmi Zveze oz. društev, svoje programe pa bode društva povezovala v skupni program Zveze, ki ga bo načrtovala, izvajala ter usklajevala komisija za rekreativno-športno dejavnost invalidov pri predsedstvu.

Zveza bo svoj program izvajala v skladu z organizacijskimi, kadrovsкими in materialnimi možnostmi, upoštevajoč primarno dejavnost t.j. izvedbo socialnih programov v Zvezi in društvih ter se dosledno zavzemala, da bo včlanjenim invalidom zadovoljevala prvenstveno potrebe, ki jih narekujejo stopnja invalidnosti in njihov socialni položaj.

Neposredno ali prek svojih društev, bo Zveza uresničevala še naslednje naloge:

1. Organizacijsko in finančno bo sodelovala pri ustanovitvi društev invalidov v preostalih 2-eh občinah. Posebno pozornost pa bo Zveza posvečala mlajšim društvom pri razreševanju začetnih težav delovanja ter jih pravilno programsko usmerjala. V tem letu pa bo poskušalo v sodelovanju z OK SZDL Kočevje in obema društvoma iz občine Kočevje urediti sporne zadeve.

2. Društva bo sproti obveščala in opozarjala na aktualne probleme, ki zadevajo pretežni del članstva ter jih usmerjala zlasti k tistim posebnim programskim aktivnostim oz. zadovoljevanju tistih potreb članstva, ki so glede na zaostrene razmere, najbolj aktualne.
3. Prizadevala si bo skupaj z društvi za krepitev materialne osnove društev za izvedbo njihovih programov ter spodbujala društva, da si s svojimi programi pridobijo sredstva s strani interesnih skupnosti v občinah, kot soizvajalci določenega dela programa posamezne interesne skupnosti. V zvezi s tem, bo Zveza pomagala po svojih močeh, da bi društva v svojih okoljih pristopila k sklepanju samoupravnih sporazumov z interesnimi skupnostmi v občinah o financiranju dejavnosti društev.
4. Glede na to, da so Zveza in društva aktivno sodelovala že v letu 1985 v vseh pripravah na delegatske volitve 1986, bo zlasti pomembno, preko vseh volilnih postopkov, uresničiti naša prizadevanja, da bode imeli invalidi delegatska mesta v vseh sferah življenja in dela, zlasti se v tistih, kjer se neposredno odloča o pravicah in dolžnostih invalidov.

V volilnem postopku 1986 pa se vključujemo volilne postopke tudi v Zvezi, saj poteče prvi štiriletni mandat sedanjim organom Zveze in bo zato letošnja skupščina Zveze volilna.

5. Sodelovanje naših delegatov na republiškem in zveznem kongresu sindikatov bo prilika, da delegati naše množične organizacije, opozorijo na nedoslednost izvajanja pokojninsko invalidske zakonodaje ter naglo spremenjena družbeno-ekonomska razmerja, ki povzročajo poslabšanja življenjskega položaja invalidov, zlasti še težje prizadetih.
6. Pospeševala in sprejemala bo uresničevanje preventivnih ukrepov v smeri odpravljanja vzrokov in obolenj, nesreč pri delu v prometu in drugod ter pri zmanjševanju posledic invalidnosti. V zvezi s tem bo sodelovala s strokovnjaki in institucijami, ki obravnavajo razvoj in dosežke s področja ekologije dela, preprečevanje nesreč v vseh okoljih in medicine dela. Hkrati bo z društvi opozarjala inšpekcijske službe na nedoslednosti izvajanja Zakona o varstvu pri delu oz. predlagala nove in boljše varstvene pogoje.
7. Spodbujala bo invalide, društva, družbene inštitucije in skupnosti za čim kvalitetnejšo in smotrno usposabljanje invalidov in temu primerno zaposlovanje prvenstveno v OZD, podpirala bo ustanavljanje in nadaljnji razvoj invalidskih delavnic ter razvijanje oblik dela na domu.
8. Spodbujala bo skupaj z društvi raziskovalne projekte s posameznih področij rehabilitacije, zaposlovanja, zdravega in varnega dela ter življenja invalidov, opozarjala in zahtevala odpravljanje arhitektonskih ovir pri že zgrajenih objektih in zahtevala dosledno upoštevanje prepisov, ki zadevajo to področje, pri vseh novogradnjah.
Zavzemali se bomo za sprotno posodabljanje liste ortopedskih in tehničnih pripomočkov, prav tako pa za približno enak obseg ukrepov za ohranjanje zdravja invalidov.
9. Spremljala bo izvajanje zakonodaje s področja invalidskega varstva, zlasti izvajanje

- Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju ter posredovala pristojnim organom in skupnostim ugotovitve v primerih nedoslednosti izvajanja zakona ali predlagala v okviru zakonskih določil boljše in ustrežnejše rešitve.
10. Aktivno se bo z društvi vključevala v javno razpravo vseh zakonov in drugih normativnih aktov, ki urejajo področje invalidskega varstva. V kolikor pa bo izkazan interes s strani društev, pa bo organizirala posvet o pravilnosti izvedbe predpisov oz. o uveljavljanju pravic po sprejetih predpisih.
  11. Koncem leta bo Zveza organizirala delovni posvet s predstavniki društev, na katerem naj bi bila glede na aktualnost obravnavana tema iz področja usposabljanja in zaposlovanja invalidov, kjer bi strokovno sodelovala Zveza skupnosti za zaposlovanje in Zavod za rehabilitacijo invalidov.
  12. Zveza oz. društva bodo nudila invalidom neposredne specifične pomoči in sicer v obsegu, ki ga dovoljujejo materialne možnosti, kot dopolnitev že utečenih družbenih pomoči invalidom. Vsekakor pa ne bomo dopuščali, da bi prihajalo do ukinjanja pridobljenih materialnih pravic in se zavzemali za nove ekonomske olajšave in oblike pomoči.
  13. Izvajanje programa ohranjanja zdravja in psihofizičnih sposobnosti, bo Zveza poskušala reševati na več načinov. Pri organizaciji klimatskega zdravljenja in letovanja invalidov bo Zveza skupaj z društvi poskušala vključiti svoje članstvo tudi v razpoložljive počitniške kapacitete OZD, posebej dogovorjene kapacitete za naše članstvo v klimatskih zdraviliščih in topliških kapacitetah, v kolikor pa bo dana finančna možnost in družbena verifikacija pridobitve lastnih kapacitet, pa bo Zveza pristopila že v tem letu k izvajanju začrtanega investicijskega programa za to področje dejavnosti. Pri organizaciji in financiranju klimatskega in topliškega zdravljenja ter letovanja invalidov bomo pri izvedbi te dejavnosti upoštevali prvenstveno stopnjo invalidnosti, zdravstveni in socialni položaj članstva.
  14. Zveza bo organizacijsko in finančno sodelovala pri organizaciji rekreativno-športne dejavnosti skupnega pomena in nudila tudi ustrezno strokovno in finančno pomoč društvom pri izvedbi te dejavnosti, ter podpirala tudi družabno življenje, zlasti pa kulturno dejavnost v društvih. V okviru te dejavnosti pa bo spremljala tudi uresničitev sprememb Statuta SPIZ v občinah oz; 139. in 140. člena, ki opredeljujeta sredstva za rekreacijo upokojencev.
  15. Aktivno bo sodelovala v Koordinacijskem odboru invalidskih organizacij Slovenije, usklajevala skupne potrebe in interese vseh invalidov ter se dogovarjala o enotnih kriterijih in merilih za pridobivanje sredstev za dejavnost invalidskih organizacij Slovenije. Na osnovi usklajenih stališč in kriterijev, se bo aktivno zavzemala za reševanje invalidske problematike pri vseh družbenih dejavnikih, zadolženih za reševanje le te ter kot soizvajalec programov interesnih skupnosti, uveljavila preko sprejetega samoupravnega sporazuma, odnose svobodne menjave dela oz. pridobivanje sredstev za izvedbo le teh.
  16. Glede na specifiko našega članstva in našo množičnost pa morajo biti, se bolj kot doslej, izraženi interesi in potrebe članstva, zlasti v okviru RK SZDL Slovenije, v

Zvezi sindikatov Slovenije ter v Skupnosti socialnega varstva Slovenije, posebno v Skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja v SR Sloveniji.

17. Zveza bo sodelovala v organih Zveze delovnih invalidov Jugoslavije in se vključevala v akcije skupnega pomena v zveznem in mednarodnem merilu.
18. Zveza in društva bodo obveščala javnost prek javnih občil o dejavnosti Zveze in društev ter hkrati seznanjala širšo javnost o življenju in delu invalidov ter o stanju in razvoju varstva invalidov pri nas in v svetu. Prizadevali pa se bomo, da bo članstvo informirano tudi preko glasila 'Iskra življenja', ki ga bomo skušali tudi vsebinsko obogatiti. Vsekakor pa je pomembno občilo za naše članstvo tudi glasilo »Vzajemnost«, kjer naj bo prav tako naše mesto za prenos koristnih in aktualnih informacij.
19. V smislu izvajanja programskih in drugih nalog Zveze in društev, se bodo redno sestajali vsi organi Zveze ter usmerjali in spremljali izvajanje delovnih programov društev in Zveze ter reševali druge konkretne in aktualne zadeve.«

Poročilo predsedstva o delovanju Zveze društev invalidov SR Slovenije v letu 1986

Za leto 1986 je predsedstvo pripravilo manj obsežno poročilo, strnjeno v obliki poročil posameznih komisij.⁵ Predsedstvo se je v tem poslovnem letu sestalo na šestih sejah. Navedene so nekatere vsebine, o katerih so razpravljali in sklepali na sejah posameznih komisij, tako je npr. je Komisija za materialna in finančna vprašanja sklepala o dotacijah društvom na štirih sejah; Komisija za rekreativno dejavnost invalidov je sklepala o predvideni reorganizaciji Zveze za rekreacijo in šport invalidov SR Slovenije in sklenila, da se v športni program Zveze vključi tudi invalidska športna društva po dogovoru z občinskimi društvi; Komisija za socialna vprašanja je razpravljala na šestih sejah o aktualnih vprašanjih invalidskega varstva, in pripravila predloge za spremembe in dopolnitve predpisov pokojninskega in invalidskega zavarovanja, zdravstvenega varstva in zaščito življenjske ravni invalidov. Sklepov Komisije za podeljevanje priznanj ne navajamo, kakor tudi ne sej odbora samoupravne kontrole, ki so ostale na formalni ravni ugotovitev o skladnem poslovanju Zveze s pozitivno zakonodajo.

Podatke o socialnem položaju invalidov v Sloveniji so posredovali predsedstvu RK SZDL oziroma Koordinacijskemu odboru za družbeni položaj in aktivnost invalidov pri predsedstvu RK SZDL, pobudo so invalidske organizacij poslale Skupnosti socialnega varstva Slovenije in še posebej Skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja v SRS kakor tudi delegatom iz invalidskih organizacij Slovenije v Skupščini SRS.

Nova zakonodaja s področja invalidskega in invalidskega zavarovanja je predmet obravnavanja na skupščini Zveze društev invalidov Slovenije 12. aprila 1986, Hotel Ilirija, Ljubljana

Skupščine⁶ so se kot gostje udeležili Jožica Makarovič iz Skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja SRS (SPIZ), Sonja Kavčič iz Koordinacijskega odbora za

družbeni položaj in aktivnost invalidov pri predsedstvu Republiške konference SZDL (KO RK SZDL), Vera Šoltes iz Skupnosti socialnega varstva Slovenije (SSVS) in Slavko Bodiroga iz Saveza invalida rada Jugoslavije (SIRJ). Slavko Bodiroga je v nagovoru delegate na skupščini seznanil z določili nove zakonodaje, vendar je praksa pokazala, da izvajanje zakona ni prinesla dovolj konkretnih uspehov glede zaposlovanja invalidov in da sistem ne rešuje učinkovito problemov zaposlenih invalidov. Kot razlog je navedel, da so delovne organizacije premalo zainteresirane za zaposlovanje invalidov, niti nimajo še urejenih samoupravnih sporazumov v organizacijah združenega dela. Analize kažejo, da se materialni položaj invalidov slabša, invalidnost pri delu narašča, saj je varstvo zaposlenih delavcev pri delu neučinkovito. Jožica Makarovič je v razpravi pojasnila, da so po novem Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju od 29. marca 1986 dolžne skrbeti za zaposlene invalide delovne organizacije. O tem je SPIZ izdal priročnik z vsemi potrebnimi obrazci, skladno z 51. členom zakona kot strokovna pomoč pri izvajanje tega člena.

Predsednik Zveze društev invalidov SR Slovenije o novem sistemu, ko so obveznosti iz pristojnosti SPIZ prenesene na organizacije združenega dela

Predsednik Ivan Japelj je najprej orisal organiziranost Zveze, ki je leta 1982 štela 42 društev, v letu 1986 pa že 60. Po njegovih besedah proces vključevanja občinskih društev še vedno ni zaključen, tako npr. bi se naj kmalu vključili društvi invalidov Sežane in Krškega.

Ko je ocenjeval delo Zveze, je pripisal zaslugo za uspešno delo **Zveze njeni petčlanski delegaciji, ki je na kongresu sindikatov Slovenije dosegla, da je bila v kongresno resolucijo sprejeta obveza osnovnih sindikalnih organizacij, da se povezujejo z delovnimi invalidi in njihovimi invalidskimi organizacijami.** Poudaril pa je, da naj ostanejo društva odprta za včlanjevanje tudi drugih invalidov brez statusa delovnih invalidov, pa se ne morejo na terenu povezovati v lastne organizacije, ker jih tam ni oziroma so sedeži le-teh v preveč oddaljenih krajih.

Po predsednikovi oceni se je gmotni položaj delovnih invalidov poslabšal zaradi nastalih družbenih sprememb, ko je država prenesla obveznosti od pristojnosti SPIZ na organizacije združenega dela. Novi sistem še ni dodelan, niti povsod uveljavljen v praksi. Zato morajo postati socialni programi društev sestavni del njihove dejavnosti kot prva prioriteta: kako zagotoviti socialno varnost v sodelovanju s socialnim skrbstvom. Zatorej je razumljiv njegov apel, da naj postane glavna skrb društev, skrb za socialno ogrožene invalide člane. Šele po tej opravljeni nalogi se lahko društva posvetijo programom izvajanja ljubiteljskih dejavnosti kot so tovariška srečanja, izleti, kultura, rekreacija in šport, vendar si morajo društva za izvajanje teh programov priskrbeti finančna sredstva sama! Sporočil je še stališče SZDL, ki je rekreativni šport družbeno verificirala in naj se izvaja v društvih, vrhunski šport invalidov pa naj izvajajo druge specializirane občinske športne organizacije. Ugotovil je, da Dom športnikov invalidov na Malenškovi ulici prerasel potrebe invalidskega športa mesta Ljubljane, postal naj bi središče rekreativnega športa.

Razprave delegatov so bile namenjene rešitvam, kako izboljšati položaj invalidov

V razpravi je Vlado Vidmar, **Društvo invalidov Maribor**, predlagal, da naj bi bili invalidi oproščeni doplačila pri zdravstvenih pregledih pri specialistih in tudi participacije pri plačevanju zdravil. Zveza naj zato doseže spremembo Samoupravnega sporazuma o zagotavljanju zdravstvenih storitev. Vili Kosirnik, **Društvo invalidov Brežice**, je razpravljal o novem evidenčnem kartonu, ki je v redu, vendar ostaja problem vnašanja verodostojnosti podatkov o dohodkih članov družine. Lea Toič, **Društvo invalidov Ljubljana-Tabor**, je opozorila na nujnost povezave društev s sindikalnimi organizacijami še zlasti sedaj, ko se prenašajo pristojnosti iz SPIZ na organizacije združenega dela. Julijan Uhelj, **Društvo invalidov Postojna**, je pohvalil prizadevanja Zveze, da Zveza omogoči rehabilitacijsko zdravljenje in oddih članov v lastnih objektih, ki naj bi se začelo po napovedi predsednika Japlja v Čatežu še letos, leta 1986. Jože Mihelčič, **Društvo invalidov Metlika**, je bil kritičen do dejstva, da je zdravilišča Strunjan, nekoč rekreacijski center za invalide - borce, postal hotelsko zdravilišče. Anica Pečovnik, **Društvo invalidov Lenart**, je opozorila, da za invalidne kmete pri uveljavljanju njihovih pravic in pomoči, skrbijo še vedno le društva invalidov.

Med zaključke skupščine so uvrstili še predloge Antona Osenarja iz **Društva invalidov Kamnik**, da društva še naprej želijo izvajati tudi športno rekreacijsko dejavnost, vendar naj se financiranje le-te uredi na republiškem nivoju. Glede delitve sredstev SPIZ za rekreacijo naj Zveza vztraja, da gredo ta sredstva ne le upokojencem, ampak tudi invalidskim upokojencem, delitev torej po načelu števila članov invalidskih upokojencev v društvih. Vinko Pozeb, **Društvo invalidov Slovenska Bistrica**, je društva povabilo na avtorally za memorial Staneta Lavriča.

Na zaključku skupščine je delegatka Marica Potočnik, **Društvo invalidov Jesenice**, prosila za pojasnilo, zakaj statut predvideva popolnoma nov znak Zveze. Predsednik Ivan Japelj je pojasnil namen znaka in razloge zakaj spremembe (zapisnik jih ne navaja!). France Černe iz **Društva invalidov Ravne na Koroškem** je izrazil željo, da bi novi znak postal emblem za vsa društva.

Volilna skupščine Zveze društev invalidov SR Slovenije in sprejeti zaključki

1. Na skupščini sprejeta poročila (poročilo o delu Zveze in društev med obema skupščinama, finančno poročilo, poročilo odbora samoupravne kontrole, temeljni elementi organiziranosti in delovanja Zveze v srednjeročnem obdobju 1986 - 1990, program dela s finančnim vrednotenjem za leto 1986 in program investicij za srednjeročno obdobje 1986 - 1990), so verificirani dokumenti Zveze o njenem poslovanju v navedenem srednjeročnem obdobju oz. izvajanju dejavnosti v letu 1986.
2. Sprejete spremembe in dopolnitve Statuta Zveze je potrebno vnesti v sedaj veljavni statut, narediti čistopis citiranega temeljnega akta in ga posredovati vsem društvom.
3. V zvezi s sprejetimi spremembami in dopolnitvami Statuta Zveze, je smatrati delovanje društev invalidov, ki delujejo za ožje območje, kot je teritorij občine, le kot

- sestavni del programske dejavnosti občinskega društva invalidov.
4. Programska naravnost Zveze in društev mora biti usmerjena prvenstveno v izvajanje socialnega programa, zlasti za tisti del članstva, ki potrebuje zaradi težje invalidnosti oz. nezadovoljivega gmotnega položaja posebne specifične pomoči.
  5. Pri razreševanju problematike članstva, naj bodo društva odprta navzven in naj rešujejo probleme skupno z zato zadolženimi družbenimi dejavniki v občini ter naj se zavzemajo za uveljavitev pravic invalidov oz. trajnejše rešitve.
  6. Zveza in društva se morajo aktivno zavzemati za dosledno izvajanje pokojninsko invalidske zakonodaje ter drugih predpisov s področja invalidskega varstva, spremljati problematiko in pravočasno opozoriti na aktualne probleme ter predlagati ustrezne rešitve. Vsekakor pa se moramo skupno zavzemati, da se zaustavi krčenje že pridobljenih pravic invalidov oz. ponovno pridobitev posameznih pravic, ki so bile invalidom v zadnjih letih zaradi zaostrenih ekonomskih razmer, odvzete.
  7. Glede na splošno upadanje življenjskega standarda občanov se je treba še posebno zavzemati za upokojene invalide, da se njihov gmotni položaj izboljša, saj v preteklem obdobju, kljub večkratnim usklajevanjem pokojnin z gibanjem osebnih dohodkov, zaradi visoke stopnje rasti inflacije, nismo dosegli zadovoljiv gmotni položaj upokojenecv.
  8. V zvezi z razreševanjem problematike zaposlenih invalidov naj bo osnovna naloga organiziranega delovanja invalidov v OZD, da zahtevajo dosledno uskladitev samoupravnih aktov s pokojninsko in invalidsko zakonodajo in spremljanje izvajanja le te. Pravočasno naj opozarjajo na neustrezne premestitve invalidov na druga delovna mesta in se zavzemajo za pravilno in ažurno obračunavanje nadomestil oz. sprotno usklajevanje z gibanji osebnih dohodkov v OZD. V primerih neizpolnjevanja obveznosti OZD do invalidov, je potrebno obvestiti Zvezo, ki naj prek organov SPIZ zahteva ustrezno rešitev aktualnih problemov, ki zadevajo večje število delovnih invalidov.
  9. Glede plačevanja prispevkov za zdravstvene storitve, naj Zveza predlaga ustrezne spremembe in dopolnitve veljavnih predpisov s področja zdravstvenega varstva in predlaga, da se oprosti plačila prispevkov za zdravstvene storitve vse invalide, ki imajo najmanj 70% telesno okvaro in tiste invalide, ki po dohodku presegajo mejni cenzus, ki omogoča pravico do oprostitve plačila prispevkov za zdravstvene storitve, le za nekaj starih tisočakov.
  10. V zvezi s prenosom obveznosti od SPIZ na OZD, je nujno vzpostaviti boljše sodelovanje s sindikati na vseh nivojih in zahtevati, da se invalidska problematika pogosteje uvrsti na dnevni red, kar pa je bilo v preteklem obdobju prava redkost.
  11. Zagotavljanje materialnih sredstev za delovanje društev se mora bolj uveljaviti tudi v temeljnem okolju, zato si morajo društva prizadevati za čim boljšo povezavo s SIS-i v občinah, ki morajo na osnovi konkretnih in družbeno verificiranih programov društev invalidov nameniti za izvedbo le-teh tudi primerna materialna sredstva.
  12. Rekreativno-športna dejavnost invalidov je z vidika ohranjanja zdravja in

preostalih psihofizičnih sposobnosti pomembna programska dejavnost, ki pa naj se izvaja v društvih kot sestavni del socialnega programa, v skladu z izraženimi potrebami večine članstva in materialnimi možnostmi. Za tekmovalni oz. vrhunski šport invalidov, ki ne sodi v socialni program, je potrebno urediti mesto v telesno kulturni sferi, ki naj da ustrezno družbeno podporo invalidskemu športu.

13. Vsa društva naj za izvajanje rekreativno športne dejavnosti pridobivajo sredstva zlasti s strani TTKS v občinah, dosledno pa naj se zavzemajo za pridobitev sredstev SPIZ za rekreativno dejavnost upokoencev na osnovi spremenjenih določil Statuta SPIZ.
14. Z ureditvijo kapacitet za izvajanje programa ohranjanja zdravja in zdravstvene rehabilitacije v Termah Čatež je vsekakor dana dobra osnova za kvalitetnejše izvajanje navedenega programa. Zato si moramo prizadevati za realizacijo celotnega srednjeročnega programa investicij na tem področju, da bo dosežena možnost za koriščenje programa ohranjanja zdravja za čim večje število našega članstva.
15. Vsi delegati Zveze in društev, ki bodo delovali v tem mandatnem obdobju na vseh področjih življenja in dela, se morajo zavzemati, da bo invalidska problematika pogosteje obravnavana, zlasti v interesnih skupnostih, ki so najbolj pristojne za področje invalidskega varstva. Ne smemo dopuščati, da bi o invalidih, brez njihove prisotnosti, razpravljali in odločali uradniki v navedenih institucijah, ki so jim življenje in specifične potrebe invalidov nepoznane.
16. Ugotovitev po razpravi na skupščini je, da je Zveza skupaj z društvi v preteklem mandatnem obdobju izvedla veliko pomembnih programskih nalog, se še bolj odprla navzven in si je glede na obsežno izveden program z vidika družbene skrbi za invalidne občane, utrdila svojo vlogo in pomen družbenega dejavnika v vseh okoljih, kjer invalidni občan živi in dela. Vse to pa je bilo moč doseči s skupnimi prizadevanji, zlasti s prizadevnim delom aktivistov v temeljnem okolju oz. v društvih.

Glede na to, da smo vstopili v novo srednjeročno obdobje, moramo naše delo še boljše povezati in uskladiti na vseh nivojih, da našo vlogo in pomen delovanja še boljše okrepmo. Le z vsebinsko pravilno naravnanimi programi in prizadevanji nas vseh bomo v teh ekonomsko zaostrenih razmerah uspešno delovali.

Preimenovanje Zveze in nov znak Zveze društev invalidov SR Slovenije in peta sprememba statuta Zveze društev invalidov SR Slovenije v letu 1986

Peta sprememba statuta Zveze društev invalidov SR Slovenije ne prinaša vsebinsko bistvenih sprememb glede na statut iz leta 1975. Na podlagi sporočil Zveze društev invalidov SR Slovenije z dne 8.12.1986 in z dne 18.7.1987 o spremembi statuta je Republiški sekretariat za notranje zadeve izdal novo odločbo⁸. Iz obrazložitve odločbe je razvidno, da je Zveza na skupščini 12. aprila 1986 spremenila statut oziroma ga dopolnila takole: spremenila je znak Zveze, povečala mandatno dobo organov in funkcionarjev zveze iz dveh (2) na (4) leta, preimenovala disciplinsko sodišče v disciplinsko komisijo, vnesla

določila o priložnostnem samoupravnem sodišču, dopolnila in uskladila določila o javnem obveščanju z določili Zakona o javnem obveščanju (Uradni list SRS, št. 2/86), uskladila in dopolnila določila o splošna ljudska obramba in družbena samozaščita z določili Zakona o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti (Uradni list SRS, št. 35/82), dopolnila in spremenila določila glede finančno materialnega poslovanja Zveze in se iz Zveze društev invalidov SR Slovenije preimenovala v Zvezo društev invalidov Slovenije. V postopku je sekretariat ugotovil, da je statut Zveze usklajen z določbami Zakona o društvih (Uradni list SRS, št. 37/74) in 6. člena pravilnika o registru društev (Uradni list SRS, št. 5/75).

V arhivu Zveze sta dve verziji statuta. Čistopis statuta sta podpisala tajnik Zveze Valentina Markič in predsednik Ivan Japelj. Obsega 8 poglavij s 74 členi in vsebuje podpis načelnika oddelka Republiškega sekretariata, navedena je številka odločbe 16/4-S-024/25-69 in datumom 16.7.1987. Na drugi arhivirani verziji taistega statuta, sprejetega 8.12.1986 sta podpisana tajnik Zveze Valentina Markič ter predsednik Ivan Japelj, ne vsebuje pa uradne potrditve. Obsega prav tako 8 poglavij, število členov pa 78, torej 4 več. Primerjava pokaže, da so besedila obeh statutov v vseh členih identična, v neuradni verziji pa so dodani 4 člani, ki podrobneje opisujejo naloge disciplinske komisije, izpuščen pa je člen, ki uvaja v statutu priložnostno samoupravno sodišče (člen 46.).

Na skupščini 12. aprila 1986 so delegati sprejeli spremembo naziva svoje Zveze in tudi znaka. Skladno s spremembo naziva Socialistične Republike Slovenije v Republiko Slovenijo je tudi Zveza spremenila naziv v Zvezo društev invalidov Slovenije. Potrebno je bilo spremeniti tudi znak Zveze, kot je določeno v 6. členu: »/.../ Znak Zveze je pravokotne oblike, v sredini je obris Slovenije, v njem pa skupina petih invalidov različne invalidnosti. V spodnjem delu pravokotnika je napis ZDI – Zveza društev invalidov Slovenije, v zgornjem levem kotu pravokotnika je peterokraka zvezda.«

Člena 10 in 11, ki opredeljujeta cilje in naloge Zveze sta ostala nespremenjena. Med organi Zveze se pojavi novost in sicer uvaja 24. člen poleg organov iz statuta 1982 še priložnostno samoupravno sodišče, ki deluje in je organizirano v skladu z določili Zakona o samoupravnih sodiščih (člen 46). Pomembna je sprememba trajanja mandata iz dveh na štiri leta, ostalo pa je določilo o tem, da nihče ne more biti izvoljen v isti organ Zveze dvakrat zaporedoma (člen 25).

Volitve novega predsedstva in predsednika Zveze društev invalidov Slovenije

V tem mandatnem obdobju je Zveza društev invalidov Slovenije kontinuirano delovala v vsebinskem smislu še vedno po določilih statuta iz leta 1982, vsaj kar zadeva njene cilje in naloge. Glede volitev zapisnik vsebuje informacijo, da sedem članov dosedanjega petnajstčlanskega predsedstva ponovno kandidira za naslednji mandat, osem članov pa bo novih. Delegati so se odločili za javno glasovanje celotne liste kandidatov za člane predsedstva, ki so jih tudi izvolili.

Dosedanji predsednik Zveze Ivan Japelj, je na predlog predsedstva ponovno kandidiral za predsednika in bil na skupščini tudi izvoljen.

- ¹ Ivan Japelj, Samoupravni splošni akti (1982). Zveza društev invalidov Socialistične Republike Slovenije, Ljubljana, ciklostil: arhiv ZDIS
- ² Samoupravni sporazum o združitvi v Zvezo društev invalidov SR Slovenije, str. 2/3, v: Ivan Japelj, Samoupravni splošni akti (1982). Zveza društev invalidov Socialistične Republike Slovenije, Ljubljana, ciklostil, (str. 2-7); arhiv ZDIS
- ³ Poročilo predsedstva ZDIS o delovanju ZDIS v letu 1985, marec 1986, obseg 12 strani; arhiv ZDIS
- ⁴ Predsedstvo Zveze društev invalidov SR Slovenije, Temeljni planski elementi organiziranosti in delovanja Zveze društev invalidov SR Slovenije v srednjeročnem obdobju 1986 - 1990 ter konkretizacija delovnega programa Zveze za leto 1986, ponatis; sprejeto na skupščini 12. aprila 1986; arhiv ZDIS
- ⁵ Poročilo predsedstva ZDIS o delovanju ZDIS v 1986, april 1987, obseg 7 strani; arhiv ZDIS
- ⁶ Zapisnik volilne skupščine ZDIS, 12. april 1986, Hotel Ilirija, Ljubljana; arhiv ZDIS
- ⁷ Zaključki volilne skupščine ZDIS, 12. april 1986; arhiv ZDIS
- ⁸ Odločba Republiškega sekretariata za notranje zadeve št. 16/4-S-024/25-69, dne 15.7.1987; arhiv ZDIS